ISSN 1812-2566

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

MOLDOSCOPIE

(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.1 (XXVIII), 2005

REVISTĂ ŞTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIŞINĂU – 2005

MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Revistă ştiinţifică trimestrială. - Chişinău: USM, Nr.1 (XXVIII), 2005. – 174 p.

În acest număr al revistei sînt examinate diferite probleme ale vieţii social-politice din Republica Moldova: instituţionalizarea partidelor politice, potenţialul coaliţional al formaţiunilor politice, activitatea lor în parlament; politicile publice şi activitatea administraţiei publice; funcţionarea nomenclaturii în Ucraina şi Belarus; problemele integrării şi toleranţei migranţilor de muncă în străinătate, politicii externe a statelor în tranziţie, impactul globalizării asupra proceselor de democratizare, etc.

Materialele sînt adresate studenţilor, profesorilor, celor, ce se interesează de ştiinţa politică contemporană.

versiunea electronică: http://www.usm.md/cercetare/moldoscop.asp

ISSN 1812-2566

S U M A R

SUMMARY

ISTORIA SI TEORIA POLITOLOGIEI

INSTITUȚIONALIZAREA PARTIDELOR POLITICE: ASPECTE TEORETICO-METODOLOGICE[1]

Igor BUCATARU
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Ştiințe Politice şi Administrative
Lector, magistru în ştiințe politice

Political parties are now part of the "political scene", indeed one of its essential elements. A democratic system without political parties or with a single party is impossible – or at any rate hard – to imagine. A dominant phenomenon of today, however, is the institutionalization of the political parties as powerful organizations that seek to monopolize mediation between the governed and those who govern.

There are several aspects of the concept of party institutionalization. From a sociological point of view, it involves transforming associations that are structured to a greater or lesser degree into genuine organizations that are managed with a view to winning and exercising political power. This kind of institutionalization implies a combination of "objective" elements (the parties being firmly established as institutions) and "subjective" ones (acceptance of the parties, recognition of their legitimacy).

From a more juridical point of view (inspired mainly by the ideas of Kelsen), institutionalization involves recognition for the political parties and their constitutional integration within the political system.

1. Considerații preliminarii

Instituționalizarea politică este procesul prin intermediul căruia organizațiile, procedurile şi comportamentele politice se permanentizează, acumulează valori şi stabilitate, fiind acceptate şi recunoscute în calitate de structuri de-la-sine-înțelese a realității social-politice.

Pe parcursul articolului de față vom analiza un caz particular al procesului de instituționalizare politică - instituționalizarea partidelor politice. Sinta-

[1] *Recenzent – doctor-habilitat în ştiințe politice, profesor Valeriu MOŞNEAGA*

gma respectivă aparține aparatului categorial al științelor politice şi juridice. Este un concept ce a prins teren în vocabularul științific modern fiind utilizat în diverse ipostaze, dar în special cu referință la forța şi stabilitatea partidelor politice. Procesul de instituționalizare a partidelor politice a constituit subiectul unor discuții științifice în special pe parcursul celei de a doua jumătăți ai secolului al XX-lea. Aceasta din cauza că la acel moment partidele s-au transformat într-un element important al sistemelor politice democratice, fiind cu mult lărgit spectrul activității lor şi influenței asupra proceselor politice ce se desfăşoară în societate.

Pluralismul de viziuni şi algoritmi teoretico-metodologici de abordare a procesului de instituționalizare a partidelor s-a aflat în vizorul a numeroşi politologi şi jurişti, istorici şi sociologi preocupați de studiul organizațiilor social-politice. În această ordine de idei merită accentuat travaliul depus de Y.Meny, care în studiile sale a încercat o reflectare multilaterală şi profundă a procesului de instituționalizare politică[2]. Autorul specifică multitudinea de aspecte al procesului de instituționalizare a partidelor politice[3]. Din punct de vedere sociologic, instituționalizarea se referă la transformarea organizațiilor mai mult sau mai puțin structurate în veritabile partide în vederea cuceririi şi exercitării puterii publice. Acest tip de instituționalizare, în optica lui Y.Meny, presupune o combinare, o conjuncție a elementelor “obiective” (devenirea partidelor în calitate de instituții), şi “subiective”(acceptarea socială a partidelor, recunoaşterea legitimității acestora). Un alt punct de vedere asupra procesului, detectat de cercetător, este cel juridic. Optica respectivă presupune recunoaşterea şi integrarea constituțională a partidelor în sistemul politic.

O arhitectură teoretico-metodologică a multitudinii de abordări conceptuale, apropiată de cea a lui Y.Meny, este propusă de D.Levcik şi S.Zaslavschi[4]. Autorii propun o tratare a procesului, reieşind din caracterul interdisciplinar al acestuia, demarând de la constatarea faptului că termenul “instituționalizare a partidelor” aparține aparatului categorial atât a științelor politice, cât şi a celor juridice. Dar cu semnificații diferite, reieşind din contrarietatea abordărilor. Unde, “știința juridică, în mod univoc, defineşte instituționalizarea partidelor drept un proces de reglementare juridică, de devenire a acestora

---

[2] *Vezi: Meny Y. Government and politics in Western Europe (Britain, France, Italy, West Germany). – New York, Oxford University Press, 1991, p.65-72.*

[3] *Un comentariu şi o analiză a cercetărilor efectuate de Y.Meny găsim în lucrările semnate de aşa autori ca: Pârvulescu C. Politici şi instituții politice. – Bucureşti, Editura trei, 2002, p.98-101; Petraş-Voicu I. Introducere în sociologia politică. – Cluj, Transilvania Press, 1994, p.158-160.*

[4] *Левчик Д., Заславский С. Особенности партогенеза в России. // Вестник Московского Университета, серия 12, 1995, № 6, с.47-55.*

în calitate de componente a mecanismului de stat”[5]. Iar în politologie “termenul de instituționalizare conține un cu totul alt sens, decât în dreptul constituțional. Spre deosebire de acesta, care limitează conținutul fenomenului exclusiv la aspectul juridist, în ştiința politică obiect de studiu este însuşi partidul, în calitate de instituție a sistemului politic şi subiect al procesului politic”[6].

O viziune aparte, destul de originală, asupra subiectului pus în discuție o are I.Iudin[7]. Autorul adoptă o poziție teoretico-metodologică distinctă şi deosebită, ce-i permite să-şi structureze un propriu aparat categorial, unde termenii cunoscuți capătă o semnificație puțin deosebită de cea tradițională. I.Iudin utilizează în studiul său în calitate de protagonişti principali termenii: instituționalizare politică, care semnifică procesul de formare şi devenire a partidelor în calitate de instituții sociale, cu caracter politic; şi instituționalizare juridică – procesul de transformare a partidelor în instituții de drept, prin reglementarea juridică a relațiilor ce se stabilesc pe parcursul proceselor de parcursul procedurilor de formare, organizare şi funcționare a partidelor politice. În corespundere cu punctul de viziunea conceptuală adoptată, cercetătorul distinge, din punct de vedere istoric, instituționalizarea politică – un proces propriu perioade de intrare a partidelor în viața socială (ce s-a desfăşurat în Europa Occidentală şi America de Nord în perioada ce a cuprins sfârşitul sec. XVIII - începutul sec. XX); şi instituționalizare juridică – proces ce a demarat, în opinia autorului în perioada interbelică (sec. XX). Deducem că în acest sens prin instituționalizare juridică se realizează o constatare de jure a stării de facto deja existente.

În baza celor expuse subliniem că multitudinea de abordări şi viziuni asupra definirii procesului de instituționalizare a partidelor pot fi grupate două optici distincte: politologică şi juridică.

2. Abordarea politologică

Această viziune este una de sorginte sociologică şi din acest punct de vedere procesul de instituționalizare a partidelor politice se referă, pe de o parte, la gradul de permanentizare şi stabilitate a organizațiilor social-politice în calitate de instituții ale sistemului politic, iar pe de altă parte, se are în vedere

---

[5] *Idem.*

[6] *Idem.*

[7] *Vezi: Юдин Ю. Политические партии и право в современном государстве. – Москва, “Форум-Инфра-М”, 1998.*

gradul de acceptare de către populaţie (electorat) a rolului şi statutului acestora[8].

Procesul de dezvoltare şi consolidare partidelor a fost analizat din momentul primelor demersuri ştiinţifice ce aveau în calitate de obiect de studiu partidele politice. Însă despre o utilizare a cuvântului "instituţionalizare", care s-ar referi la un obiect de studiu particularizat al dezvoltării instituţiei de partid, suntem în drept să vorbim abia în a doua jumătate a secolului al XX-lea[9].

Punctul acesta de vedere îl găsim dezvoltat într-un mod destul de aprofundat la S.Huntington. Autorul dezvoltă conceptul de instituţionalizare prin prisma corelaţiei dintre partide şi stabilitatea politică. Accentul este plasat pe cazul societăţilor în schimbare[10]. În opinia cercetătorului evoluţia partidului se desfăşoară de obicei în patru etape: facţiunea, polarizarea, extinderea şi instituţionalizarea.

Facţionalismul este etapa caracterizată printr-o participare şi instituţionalizare politică puţin palpabilă. Indivizii şi grupurile distrug modelele tradiţionale de comportament politic, dar fără să dezvoltat altele noi. Grupările politice noi apărute, în marea majoritate, au un caracter efemer. Ele reprezintă, de regulă, proiecţiile unor ambiţii particulare, în contextul dominat de rivalităţi şi afiliaţii personale. Aceste facţiuni se pot autodenumi partide, dar le lipsesc organizarea şi sprijinul social care constituie esenţa unui partid[11]. Facţiunile

---

[8] *Viziunea sociologică, în termeni stricţi, implică o delimitare a "organizaţiei" de "instituţie", cea din urmă fiind o treaptă superioară în dezvoltarea partidelor.*

[9] *Pe parcursul capitolului de faţă nu ne vom opri în mod expres la cazul operelor fundamentale semnate de M.Weber, R.Michels, M.Duverger, J.LaPalombara, M.Ostrogorski, M.Wiener sau G.Sartori. Aceasta, în primul rând, din cauza că scopul propus spre realizare este de a sistematiza informaţia descriptivă şi analitică cu privire la termenul de "instituţionalizare", ce este lipsă în lucrările aparţinând autorilor nominalizaţi.*

[10] *Huntington S. Ordinea politică a societăţilor în schimbare. – Iaşi, Polirom, 1999, p.350-360.*

[11] *Această situaţie nu a fost una străină nici sistemului politic moldovenesc în formare. Este vorba de legislativul din 1990-1994, şi în mod aparte de anii 1990-1992: când în Parlament existau zeci de partide şi în majoritatea cazurilor liderii nu reprezentau pe nimeni alţii decât persoana proprie. Pentru a studia perioada dată consultă: Ciurea C., Căpătici R., Andrieş V. Geneza partidelor politice. Un caz particular – Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XV. – Chişinău, USM, 2001; Cujbă V. Geneza partidelor politice în Republica Moldova: general şi particular. // Pluripartidismul în Moldova: esenţa şi specificul formării. – Chişinău, CAPTES, 2000, p.47-51; Moşneaga V., Rusnac Gh. Partidele politice şi mişcările social-politice pe fonul stabilirii independenţei politi-*

sunt direcționate mai curând să manevreze legislativul decât să-şi desfăşoare activitatea electorală pe teren. Ele sunt nişte organizații mai mult parlamentare decât electorale.

Polarizarea semnifică un moment crucial în evoluția sistemului politic, când se sparge cercul mic al facțiunilor ce au monopolizat viața politică. În plan cantitativ polarizarea presupune lărgirea participării politice, apariția a noi forțe sociale pe arena politică. În plan calitativ este vorba de trecerea de la interes personal la interes de grup. Au loc polarizări, sciziuni, asocieri[12].

Extinderea reprezintă etapa pe parcursul căreia are loc "mersul partidelor în popor". Un partid puternic face apel la masele largi ale populației şi, print-r-o organizare eficientă, uneşte aceste mase în jurul lui. Liderii politici sunt motivați să facă aceste apeluri şi să creeze astfel de legături organizaționale numai atunci când respectivele acțiuni sunt necesare pentru realizarea scopurilor propuse. Lărgirea participării şi organizarea participării în partide este deci produsul unei intense lupte politice.

În fine, cea de a patra etapă în dezvoltarea unui partid într-o societate în schimbare este, în opinia lui S.Huntington, instituționalizarea. Autorul insistă asupra rolului jucat de acest proces, din perspectiva stabilității politice. "Stabilitatea unui sistem politic modernizator depinde de forța partidelor sale. La rândul lui un partid este puternic în măsura în care a instituționalizat sprijinul de masă"[13]. În opinia cercetătorului forța instituțională a unui partid se află la discreția următoarelor variabile:

- capacitatea partidului de a supraviețui dispariția fondatorului sau liderului carismatic ce-l aduce la putere;
- complexitatea şi profunzimea organizațională a partidelor. La acest capitol ar fi vorba despre legăturile dintre partid şi sindicate, de exemplu. Dar în măsura în care partidul s-a identificat cu expresia organizată a unei singure forțe sociale, el a avut tendința să-şi piardă propria identitate. În cazul nostru partidele trebuie să subordoneze sindicatele, pentru a supraviețui;
- gradul în care activiştii de partid şi liderii acestuia se identifică cu partidul şi gradul în care ei folosesc partidul pur şi simplu ca mijloc de re-

ce a Republicii Moldova. // MOLDOSCOPIE (Problemele analizei politice). Partea III. - Chişinău, USM, 1994, p.66-94; Mihailov V., Moşneaga V., Rusnac Gh., Rusnac V. Partidele şi organizațiile social-politice în Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea I. – Chişinău, USM, 1996, p.4-24.

[12] *În cazul Republicii Moldova ar fi vorba de perioada ce a demarat prin alegerile din 1994 (vezi: Moşneaga V., Rusnac Gh. Republica Moldova şi alegerile parlamentare (1994) şi geografia politică a electoratului. - Chişinău, USM, 1997), dar, cu părere, de rău persistă şi la moment.*

[13] *Huntington S. Op. cit., p.350.*

alizare a scopurilor personale. Într-un sistem de partide instituționalizate sunt rare cazurile când un lider politic trece de la un partid la altul, iar mişcarea grupurilor şi claselor sociale de la un partid la altul este de obicei un proces istoric şi de lungă durată.

Un studiu la fel de profund privind gradul de instituționalizare a partidelor politice a fost realizat de K.Janda[14]. În cercetarea întreprinsă, cuprinzând 50 de țări şi 158 de partide reprezentative pentru diferite orientări din lumea întreagă, autorul propune trei parametri pentru identificarea gradului de instituționalizare a partidelor:

- vârsta. Din studiile semnate de K.Janda rezultă că gradul de instituționalizare depinde în primul rând de vârsta partidului, care pe de altă parte, ține de vârsta şi dezvoltarea statului şi a celorlalte instituții din sistemul politic în care activează. În acest sens nu este deloc surprinzător că două din cele mai instituționalizate partide sunt considerate a fi Partidul Democrat american (1828) şi Partidul Conservator britanic (1832). În contrast – partidele franceze sunt considerate a fi mai puțin instituționalizate;
- depersonalizarea. Se are în vedere depăşirea temporală a fondatorului de către partid. Până ce partidul nu va depăşi criza înlocuirii fondatorului, până ce procedura de succesiune nu va fi legitimă în viziunea membrilor nu se va putea vorbi despre o instituționalizare veritabilă;
- difirența organizațională. Partidele nu trebuie să fie nişte structuri adhoc, este necesar ca ele să dispună de trăsături organizatorice specifice. Ne referim atât la mijloacele sale (recrutarea militanților, selecția candidaților pentru alegeri…), cât şi la metodele sale. În general, partidele nu se pot menține decât recurgând la o organizare riguroasă, în care structurile sunt definite prin finalitățile şi nevoile proprii.

Pe lângă aceşti trei parametri "obiectivi" ai instituționalizării partidelor se adaugă şi un element suplimentar: legitimitatea, fenomen dezvoltat în mod aparte în opera unor astfel de titani ai ştiinței politice ca M.Weber, M.Duverger, A.Parisi, G.Pasquino etc[15]. În termeni generali "legitimitatea" ar presupune gradul de încredere, de acceptare de către opinia publică ori electorat, în genere, a partidelor.

---

[14] *Apud: Meny Y. Op. cit., p.65-68.*

[15] *Despre studiile acestor autori, precum şi mai multă informație asupra conceptului de "legitimitate" în corelația cu performanța instituțională a partidelor politice o putem găsi la: Duverger M.Introduction a la politique. – Paris, Gallimard, 1964, p.184-191; Fisichella D. Ştiința politică. Probleme, concepte, teorii. - Chişinău, "Tipografia centrală", 2000, p.58-66, 124-133; Petraş-Voicu I. Introducere în sociologia politică. – Cluj, Transilvania Press, 1994, p.160-168; Zăpârțan L. Repere în ştiința politicii. – Iaşi, Editura Fundației "Chemarea", 1992, p.154-159.*

Problematica discutată s-a aflat şi în vizorul unor astfel de notorietăţi în domeniu ca S.Mainwaring şi T.Scully. Aceştia specifică faptul că instituţionalizarea partidelor este prezentă în cazul în care "organizaţiile de partid nu sunt subordonate intereselor liderilor ambiţioşi, ele câştigă un statut şi o valoare proprie independentă. Partidul devine autonom faţă de mişcările sau organizaţiile care iniţial le-au creat pentru scopuri instrumentale"[16]. În continuare autorii deduc faptul că în rezultatul instituţionalizării "principalii actori politici acordă legitimitate procesului electoral şi partidelor".

O altă notorietate în domeniu care a analizat, fie şi nu în mod expres, puterea partidelor este R.Dahl[17]. Autorul indică rolul jucat de concurenţa politică, determinată de introducerea votului universal, asupra procesului de instituţionalizare a partidelor. "Concurenţa şi aria de cuprindere induc schimbări chiar şi în ceea ce priveşte sistemul de partide... Partidele îşi schimbă, de asemenea structura şi organizarea. Pe măsură ce se lărgeşte electoratul, aranjamentele tradiţionale, informale cu un grup restrâns de alegători... nu se mai pretează la noua situaţie"[18].

D.Levcic şi S.Zaslavschi consideră că procesul de instituţionalizare a partidului se realizează pe parcursul unei perioade destul de îndelungate, după formarea acestuia, şi se exprimă prin[19]:

- legitimizarea partidelor. De altfel autorii concep legitimitatea mai mult cu sens de legalitate;
- procesul de organizare internă a partidelor. Se are în vedere stabilirea de relaţii ierarhice, transformarea legăturilor pe orizontală, apariţia relaţiilor de dependenţă verticală etc.;
- funcţionalismul partidelor. Autorii prin sintagma dată presupun cristalizarea direcţiilor principale în activitatea acestui tip de organizare politică;
- identificarea politică a partidelor. Determinarea poziţiei doctrinare ocupate de partid în sistemul de partide prezent.

Dacă până acum a fost vorba, în mare parte, despre studii cu caracter fundamental şi general, atunci în cele ce urmează ne vom axa pe analizele societăţilor din Europa Centrală şi de Est, care se pretează cazului unor sisteme postsocialiste, din care face parte şi Republica Moldova. În acest sens merită

---

[16] *Apud: Toka G. Partidele politice în Europa Centrală şi de Est. // Cum se consolidează Democraţia. (coordonatori L.Diamond, C.Yun-Han, M.Plattner, T.Hung-Mao). – Iaşi, Polirom, 2004, p.123-163.*

[17] *Vezi: Dahl R. Poliarhiile: participare şi opoziţie. – Iaşi, Institutul European, 2000.*

[18] *Ibidem, p.48.*

[19] *Левчик Д., Заславский С. Особенности партогенеза в России. // Вестник Московского Университета, серия 12, 1995, № 6, с.47-55.*

remarcată cercetarea întreprinsă de G.Toka[20]. Autorul încearcă să identifice acei piloni care ar asigura instituționalizarea unui sistem de partide în plină afirmare. În urma studiului comparativ realizat G.Toka deduce următorii indicatori ai performanței şi dezvoltării partidelor politice:

- volatilitatea electorală. Fenomen ce presupune gradul de loialitate față de partid, ataşamentul partizan rezonabil de puternic. Cel mai mare obstacol în construcția unor sisteme de partid stabile îl constituie instabilitatea sprijinului pentru partide şi a identităților de partid. Gradul înalt al volatilității este determinat de trecerea masivă a voturilor de la un partid la altul;
- vârsta partidelor. Unul din motivele pentru care loialitățile de partid în Europa Centrală şi de Est este că majoritatea partidelor din această zonă există de puțină vreme[21]. Aceasta se referă şi la aşa zisele "partide istorice", care în afară de nume nu au nimic comun cu predecesorii;
- stabilitatea partidelor şi a instituțiilor electorale. Facem referință la stabilitatea variabilă a instituțiilor electorale, ce s-ar exprima prin: modificări ale legilor electorale, scindări şi fuziuni între partidele mature şi emergența unor partide noi;
- legătura dintre grupurile sociale şi partidele politice. Se are în vedere în ce măsură partidele sunt ancorate în structurile sociale, în ce măsură ele dispun de alegători regulați şi strict determinați;
- structurarea programatică. Element ce semnifică gradul în care competiția electorală este structurată prin diferențe clare de program. Dacă structurarea ideologică a sistemului de partide este slabă, este foarte probabil ca alegătorii să nu ştie ce consecințe va avea votul lor.

O viziune optimistă asupra procesului de dezvoltare a partidelor din Europa de Est emană şi din studiile semnate de P.Kopecky[22]. Autorul consemnează că "… noile partide din țările estului european şi-au asumat treptat o poziție centrală printre instituțiile în curs de constituire. Ele vor juca un rol decisiv în guvernarea regimurilor democratice noi în care înfruntarea electorală democratică, ca şi funcționarea guvernelor şi parlamentelor este de ne-

---

[20] *Toka G. Partidele politice în Europa Centrală şi de Est. // Cum se consolidează Democrația. (coordonatori L.Diamond, C.Yun-Han, M.Plattner, T.Hung-Mao). – Iaşi, Polirom, 2004, p.123-163.*

[21] *În acest sens se prezintă destul de reuşit studiul semnat de S.Mainwaring şi T.Scully (Apud: Toka G.). Autorii subliniază că la începutul anilor '90 partidele înființate înainte de 1950 dețineau între 56% şi 98% din votul alegătorilor din statele din America de Sud.*

[22] *Kopecky P. Organizațiile de partid în dezvoltare în Europa Centrală şi de Est. // Societate şi cultură, 1996, №4, p.43-51.*

conceput fără ele. Rezultatele optimiste în plan constituțional sunt de negândit fără înțelegerea dintre partidele politice".

În cele ce urmează o să trecem în revistă travaliul depus de cercetătorii din Republica Moldova care s-au preocupat de "performanța instituțională" a partidelor politice. Aşi specifica studiile efectuate de V.Moşneaga, Gh.Rusnac, V.Cujbă şi C.Ciurea.

Studiile şi cercetările întreprinse de V.Moşneaga, în mare parte în colaborare cu Gh.Rusnac, vizavi de problematica partizană excelează printr-un caracter profund şi atotcuprinzător[23]. Autorul încearcă să evalueze gradul de instituționalizare a partidelor politice din Republica Moldova din perspectiva mai multor aspecte:

- contextul istoric şi socio-cultural;
- contextul juridico-constituțional, ce ține de gradul de reglementare juridică;
- din perspectiva prestației electorale a partidelor;
- prin prisma fenomenului de legitimitate a formațiunilor social-politice, axându-se pe atitudinea populației față de partide.

Un alt autor ce a insistat asupra rolului jucat de procesul analizat în lucrarea dată este V.Cujbă. În studiile sale consacrate atât obiectului logic cât şi obiectului real, vizând atât conceptul de partid cât şi partidul politic ca instituție, autorul atrage atenția asupra unor astfel de caractere necesare unu partid puternic în cazul pluripartidismului moldovenesc[24]:

---

[23] *Vezi: Мошняга В. Политические партии и партийная система Республики Молдовы: трансформационный контекст. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXV. – Chişinău, USM, 2004, p.3-67; Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. – Chişinău, USM, 2002, p.23-83; Moşneaga V., Rusnac Gh. Pluripartidismul în Moldova: Etapele şi tendințele de bază ale consolidării. // Pluripartidismul în Moldova: esența şi specificul formării. – Chişinău, CAPTES, 2000, p.103-115; Moşneaga V. Formarea sistemului pluripartidist în Moldova. // Statul național şi societatea polietnică: Moldova în anii '90. – Chişinău, «Perspectiva», 1997, p.115-122; Moşneaga V., Rusnac Gh. Alegerile parlamentare şi consolidarea sistemului pluripartitist în Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Problemele analizei politice). Partea IV. - Chişinău, USM, 1994, p. 173-210.*

[24] *Vezi: Cujbă V. Geneza partidelor politice în Republica Moldova: general şi particular. // Pluripartidismul în Moldova: esența şi specificul formării. – Chişinău, CAPTES, 2000, p.47-51; Cujbă V. Obiectivarea partidului politic. // Anale Ştiințifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria "Ştiințe socio-umane". – Chişinău, CE USM, 1999, p.325-329; Cujbă V. Geneza partidelor politice în contextul analizei comparative. // Moldova şi lumea, 2000, nr.7-8; Cujbă V. Semnificația con-*

- o bază doctrinară explicită şi coerentă, atât în ceea ce priveşte intensionalitatea, cât şi extensionalitatea;
- o identificare cât mai realistă şi mai exactă a grupurilor şi segmentelor de interese pe care le agregă şi le exprimă;
- o replasare a centrului de greutate de la persoane la structuri, ceea ce ar echivala cu "depersonalizarea partidelor";
- o grilă de selecţie a personalului, în sensul tehnicizării şi "politizării" criteriilor de selecţie şi promovare.

În fine, prestaţia instituţională a partidelor politice s-a aflat şi în vizorul lui C.Ciurea[25]. Autorul consideră că pentru ca un sistem de partide democratic să fie instituţionalizat, componentele acestuia ar trebui să se conformeze următoarelor condiţii:

- să existe o stabilitate a regulilor şi concurenţei interpartinice;
- partidele trebuie să fie bine înrădăcinate în societate. Cetăţenii nu trebuie să întâmpine dificultăţi în identificarea exactă a intereselor pe care le reprezintă partidele;
- partidele urmează să joace rolul de actori principali în determinarea accesului la putere;
- autonomia organizaţiilor de partid, care nu se supun unor lideri ambiţioşi.

3. Abordarea juridică

Viziunea juridică asupra problemei plasează accentul pe problematica reglementării normative a activităţii partidelor politice, iar însuşi procesul de instituţionalizare este privit ca un lanţ de modificări consecutive în mecanismul de reglementare juridică a partidelor politice. Metodologic acest tip de abordare se originează în metoda instituţionalistă (atât clasică, cât şi neoclasică). Definirea legislativă a fenomenului partidist presupune valorificarea unor astfel de direcţii ca locul şi rolul partidelor în societate, specificul procedurii de constituire şi înregistrare, reglementarea formelor de participare în procesul electoral etc.

Despre necesitatea unei reglementări "juridico-constituţionale" a partidelor politice, a recunoaşterii de jure a unei stări de facto, demult stabilite, ne

---

ceptului de partid în contextul definiţiilor. // Revista de filosofie şi drept, 1998, nr.2-3, p.257-266.

[25] *Vezi: Ciurea C. Instituţionalizarea partidelor în Republica Moldova. // Pluripartidismul în Moldova: esenţa şi specificul formării. – Chişinău, CAPTES, 2000, p.31-35.*

relatează printre primii juristul austriac H.Kelsen[26]. Acesta fiind considerat şi părintele tratării juridiste a procesului de instituționalizare a partidelor politice.

Constituționalistul german H.Triepel a continuat opera austriacului, încercând un studiu a problematicii din perspectiva etatistă. Juristul a elaborat o tipologie a fazelor procesului de dezvoltare a partidelor, prin prisma relației acestora cu statul[27]:

1. Etapa ciocnirilor, luptelor. Este faza înăbuşirii a orice fel de inițiative aparținând partidelor politice din partea statului. Se referă la perioada existenței statelor feudale de până în sec. XVIII;

2. Ignorarea partidelor. Este vorba de sfârşitul secolului al XVIII – sfârşitul secolului al XIX. În această perioadă regimurile liberal-burgheze permiteau, în baza principiului "laissez-faire", dar nu acordau nici o atenție partidelor.

3. O următoare fază ține de recunoaşterea şi legalizarea partidelor. În termeni temporali este vorba de jumătatea secolului al XX-lea.

4. A patra etapă este numită "era incorporării constituționale". La această fază partidele definitiv se transformă în mediatori între stat şi societate civilă. Această "eră" demarează, sporadic totuşi, în perioada interbelică, dar se accentuează în a doua jumătate a secolului al XX-lea.

Instituționalizarea cuprinde ultimele două etape, de unde deducem ideea că procesul de instituționalizare a partidelor politice (în accepțiunea juridică) este un fenomen specific în exclusivitate secolului precedent. Această teză fiind susținută şi de constituționalistul sovietic V.Danilenco. Juristul este de părere că "procesul de instituționalizare a partidelor a început după cel de al doilea război mondial, iar o redactare tehnico-juridică, care permite în ultima instanță utilizarea de-la-sine-înțeles a termenului de "instituționalizare", s-a făcut observabilă în anii '60-'70"[28].

V.Danilenco continue tematica istorică privind procesul de reglementare juridică a partidelor politice, el axânduse pe ultimele două etape din cele patru menționate, altfel spus încercând o etapizare a însuşi procesului de instituționalizare juridică a partidelor[29]:

1. Reglementarea activității partidelor politice, prin acte normative care se referă la anumite aspecte ale funcționării "diferitor instituții şi proceduri

---

[26] *Apud: Бекназар-Юзбашев Г. Партии в буржуазных политико-правовых учениях. – Москва, Наука, 1988, с.114.*

[27] *Ibidem, p.116.*

[28] *Vezi: Даниленко В. Политические партии и буржуазное государство. – Москва, Юридическая литература, 1984, с.85-95.*

[29] *Ibidem, p.95.*

politico-juridice”. Este cazul Codurilor electorale, care vizează comportamentul partidelor în perioada alegerilor. Sau poate fi exemplul regulamentelor de funcționare a parlamentelor etc.;

2. Utilizarea hotărârilor şi precedentelor judecătoreşti, apărute în baza proceselor privind soluționarea litigiilor ce țin de activitatea partidelor politice;

3. “Intrarea partidelor în Constituții” este o etapă cronologică următoare, în opinia autorului. În Legile fundamentale sunt stipulate de regulă prevederi generale, ce servesc drept bază juridică pentru o lege organică ulterioară;

4. elaborarea unor acte normative (cu statut de lege organică) care prevăd în mod expres condiția juridică a partidelor politice. Problemele reglementate fiind: condițiile de formare şi înregistrare, funcțiile principale, activitatea financiară etc.

Autorii ce în lucrările lor au realizat un studiu a instituționalizării politice în calitate de proces pur juridic, sunt de părere că este vorba despre un obiect de studiu al ştiințelor juridice, şi în mod aparte a dreptului constituțional[30]. Din punctul acesta de vedere este pus semnul egalității între sintagmele “instituționalizarea partidelor politice” şi “instituționalizarea juridică partidelor politice”, acestea desemnând aceleaşi relații obiectuale. Subliniem ideea că obiectul instituționalizării juridice nu este instituția partidului, ci procedura de reglementare normativă. Aceste moment fiind principal în delimitarea accepțiunii juridiste de cea politologică.

Ideea de reglementare legală a partidelor apare în sânul şcolii germane de drept, consfințind necesitatea unui control al partidelor din partea statului, control ce ar putea permite un anumit grad de stabilitate politică în societate. Ulterior însă subiectul de investigație respectiv, a fost dezvoltat în mare parte de juriştii constituționalişti din Uniunea Sovietică. Fenomenul dat poate fi explicat prin mai multe argumente şi poate constitui un subiect de discuție pentru un studiu aparte. Ceea ce am dori însă ca noi să subliniem este faptul că cercetătorii şi oamenii de ştiință sovietici, preocupați de problema partidelor burgheze din start în virtutea unor considerente ideologice nu puteau concepe un altfel de sens al instituționalizării[31]. Nu putea fi acceptat ca partidele “burgheze antipopulare” să se bucure de exemplu de suportul populației, şi implicit de un anume grad de legitimitate. În opinia cercetătorilor sovietici în

---

[30] *Левчик Д., Заславский С. Особенности партогенеза в России. // Вестник Московского Университета, серия 12, 1995, № 6, с.47-55.*

[31] *Este vorba în această ordine de idei de aşa specialişti în domeniu ca: B.Starodubschi, V.Danilenco, I.Levin, A.Avtonomov, A.Mişin, I.Iudin, R.Matveev, V.Evdochimov, M.Marcenco, M.Faruchşin etc.*

domeniu partidele burgheze prin definiție nu puteau fi reprezentative[32]. Dincolo de aceste momente de luptă ideologică, meritul constituționaliştilor sovietici în elucidarea aspectelor juridice ale instituționalizării partidelor politice este incontestabil.

În cele ce urmează o să încercăm să definim procesul pus în discuție. Au fost expuse o multitudine de definiții, dintre care o să încercăm să le prezentăm pe cele mai consistente. B.Starodubschi susține că "instituționalizarea partidelor – recunoaşterea directă a calității de instituție distinctă din partea legii"[33]. Mai departe autorul specifică faptul că instituționalizarea reprezintă nu o simplă menționare a acestora în legislație, ci "o reglementare expresă a ordinii de formare şi organizare a partidelor, în particular acordarea acestora a unor drepturi, de care nu dispun alte formațiuni sociale"[34]. Din cele relatate mai sus deducem ideea că autorul pune semnul egalității între "instituționalizarea partidelor" şi "reglementarea juridică a partidelor politice". Instituționalizarea ar presupune, în opinia lui B.Starodubschi, procedura de creare a unui cadru juridic specific partidelor ce le-ar delimita de alte formațiuni sociale. Şi în această ordine de idei el analizează şi subliniază aşa direcții ca: procedura de formare, organizare şi funcționare a partidelor politice.

În aceeaşi linie de idei se înscrie demersul semnat de V.Evdochimov. Instituționalizarea partidelor politice, în opinia juristului, reprezintă reglementarea proceselor de constituire şi activitate a acestora în calitatea de instituții de drept distincte[35]. Prin instituționalizare partidele îşi obțin o proprie individualitate în cadrul juridic al societății, cu drepturi şi obligații specifice.

Un alt autor care a dezvoltat aceeaşi linie de subiect este I.Iudin, care în lucrările sale atenționează că "instituționalizarea reprezintă o manifestare a încercărilor de control şi dirijare din partea statului a structurilor sociale din societate"[36]. Meritul autorului este de cel de a recunoaşte pluralismul de accepțiuni a sintagmei puse în discuție, specificând că "în ştiința sovietică instituționalizarea partidelor politice reprezintă procesul de reglementare juridică

---

[32] *Despre critica caracterului reprezentativ a partidelor burgheze vezi, de exemplu: Марченко М., Фарушкин М. Буржуазные политические партии. – Москва, Высшая школа, 1987.*

[33] *Стародубский Б. Буржуазная демократия: миф и действительность. – Москва, Юридическая литература, 1977, с.24.*

[34] *Idem.*

[35] *Евдокимов В. Партии в политической системе буржуазного общества. – Свердловск, Издательство Уральского Университета, 1990, с.42.*

[36] *Юдин Ю. Институционализация политических партий в странах капиталистической ориентации. // Партии в политической системе. – Москва, Наука, 1983, с.36-64.*

a acestora”[37]. Autorul continuă prin a preciza că instituţionalizarea nu se reduce doar la recunoaşterea rolului politic al partidelor, dar şi defineşte bazele organizării şi funcţionării acestora.

Un alt autor preocupat de problematica dată este V.Danilenco. Juristul sovietic subliniază că instituţionalizarea juridică a partidelor reprezintă “crearea unei baze juridice dezvoltate pentru activitatea acestora, prin intermediul căreia are loc organizarea şi direcţionarea activităţii partidelor, sunt soluţionate probleme ce ţin de organizarea internă, finanţarea etc.”[38]. În opinia lui V.Danilenco instituţionalizarea este determinată de creşterea rolului partidelor în viaţa politică, intensificarea interacţiunii cu instituţiile de stat. Necesitatea intstituţionalizării intervine din momentul în care apare necesitatea de a reduce practicile negative de utilizare cu rea credinţă a banilor partidelor, finanţării ilicite a campaniilor electorale. Este interesant că autorul recunoaşte că reglementarea juridică a partidelor este în primul rând o problemă politică, ce ţine de voinţa clasei dominante[39]. Printre direcţiile principale ale mecanismului de reglementare juridică sunt specificate[40]:

- Definirea fenomenului de partid, determinarea coordonatelor sale conceptuale;
- Fortificarea instituţiei partidului politic. Pe de o parte este vorba de specificarea rolului major jucat de acesta în sistemul politic, în relaţiile cu statul. Pe de altă parte este vorba despre o consolidare instituţională internă prin fixarea normativă a exigenţelor şi imperativelor de natură organizaţională;
- Reglementarea problemelor ce ţin de finanţarea partidelor, în special dezvoltate fiind aspectele restrictive. Practica juridică internaţională consfinţeşte existenţa a trei surse principale de finanţare a partidelor: internă, din surse private şi finanţarea din partea statului[41];

---

[37] *Idem.*

[38] *Даниленко В. op. cit., p.85.*

[39] *Despre mecanismele juridico-administrative utilizate de partidele de guvernare în relaţia cu partidele de opoziţie a se vedea: Bucataru I. Aspecte juridico-politice ale procesului de instituţionalizare a partidelor politice din Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. – Chişinău, USM, 2003, p.4-21.*

[40] *Даниленко В. op. cit., p.89.*

[41] *Юдин Ю. Финансирование политических партий в зарубежных странах. // Государство и право, 1996, №6, с.140-150.*

- Stabilizarea sistemului de partid existent prin fixarea condițiilor de înregistrare şi activitate a partidelor[42];

- Ordonarea relațiilor cu instituțiile statului. În această ordine de idei merită subliniat faptul că V.Danilenco vorbeşte despre necesitatea unei delimitări stricte a funcțiilor exercitate de partide şi de stat. “Partidele în activitatea lor nu trebuie să concrească cu statul, ele nu trebuie în nici într-un caz să se transforme într-o instituție a statului”[43]. În cazul dat partidele nu vor fi în stare să-şi păstreze statutul de mijlocitori între societatea civilă şi instituția statală[44].

Faza superioară a instituționalizării se consumă prin constatarea faptului că “…partidele au pătruns în Constituție”[45]. Despre “condițiile de trai” a partidelor în legile fundamentale a diferitor state ale lumii ne vorbeşte constituționalistul rus V.Circhin[46]. Autorul distinge cinci tipuri de Constituții, în dependență de gradul de reprezentare a partidelor politice în acestea:

1. În statele aparținând sistemului de drept anglo-saxon până în prezent partidele sunt acceptate în calitate de “domeniu privat” al cetățenilor. În Constituțiile SUA, Marii Britanii, Canadei (în cazul ultimilor două putem vorbi de legi considerate constituționale) până în prezent nu există stipulații despre

---

[42] *Condițiile de înregistrare, sau mai bine fiind spus gradul lor de dificultate diferă de la stat la stat. Altfel fiind spus, procesul de constituire a partidelor politice în diferite țări are specificul său, însă acesta nu poartă un caracter spontan, ci este reglementat în temei de diferite institute statale. În unele țări (Marea Britanie, de exemplu) înregistrarea partidelor e o procedură destul de simplificată şi deseori are un caracter formal. Pentru ca o organizație să obțină statut de partid e suficient ca organelor competente să fie depuse programul, statutul, precum şi datele despre liderii partidului. De rând cu aceste exemple, subliniem că în multe state pentru înregistrarea partidelor se cere un număr minimal (1-5 persoane) de membri (este cazul Olandei, Germaniei, Austriei). Privind condițiile de constituire a partidelor puteți consulta: Fruntaşu P. Sistemele politice contemporane (analiză comparată). – Chişinău, USM, 2001, vol.I.; Partide. Alegeri. Compromisuri. – Chişinău, ADEPT, 2002.*

[43] *Даниленко В. op. cit., p.93.*

[44] *Despre un atare pericol ne relatează şi M.Offerle care specifică că “partidul devine un model redus al statului. Ca şi acesta el dispune de propria Constituție (statut), de organe centrale: executiv (biroul politic permanent), legislativ (consiliu, congres…), de propriul spațiu politic etc. Vezi: Offerle M. Les partis politiques. – Paris, Presses Universitaires de France, 1997, p.8.*

[45] *Vezi: Muraru I., Tănăsescu S. Drept constituțional şi instituții politice. – Bucureşti, Lumina Lex, 2001, p.292-316.*

[46] *Чиркин В. Правовое положение политических партий: Россия и зарубежный опыт. // Общественные науки и современность, 1999, №5, с.54-65.*

partide. Nu există nici legi organice consacrate exclusiv condiției juridice a partidelor politice[47];

2. O situație diferită întâlnim în statele aparținând sistemului de drept romano-german. În Constituțiile Germaniei Federale (1949), Franței (1958), Portugaliei (1976), după care în Legile fundamentale aparținând unor colonii (Benin, Angola etc.), precum şi în cele aparținând majorității fostelor republici socialiste şi sovietice (inclusiv Republica Moldova) există prevederi ce se refera în mod exclusiv la condiția juridică a organizațiilor social-politice;

3. A treia modalitate de abordare a problemei întâlnim în statele cu regim politic totalitar, indiferent de orientarea ideologică împărtăşită: atât de stânga cât şi de dreapta. În Constituțiile statelor de orientare capitalistă era legiferată existența unui singur partid, pluralismul fiind din start interzis (în trecut Zair, Zambia, Gabon). În regimurile totalitare de stânga (în trecut Algeria, Benin, Etiopia) nu existau de jure astfel de restricții. Constituția nu specifica că alte partide nu pot activa, dar, în schimb, era specificat rolul conducător al partidului comunist di statul dat.

4. A patra categorie de Constituții o constituie cele aparținând regimurilor fundamentaliste islamice. În legile fundamentale ale acestor țări sunt interzise orice fel de manifestări de partizanat politic. Partidele sunt calificate drept un factor destabilizator în calea unității comunității islamice. Chiar şi în cele mai recente Constituții (Oman - 1996, Arabia Saudită - 1992) nu sunt menționate partidele politice.

5. În fine, în unele țări cu regim politic de tip dictatorial (atât totalitar, cât şi autoritar) prin Constituție este reglementat chiar numărul exact de partide care ar fi necesar societății respective. Mai mult decât atât: în unele legi fundamentale sunt stabilite şi orientările ideologice ale acestora, din limitele cărora nu trebuie să iasă. De altfel, merită subliniat faptul că aceste regimuri sunt efemere. În calitate de exemplu ale unor astfel de regimuri, specificăm: Brazilia, după lovitura de stat din 1964, unde se permitea existența a două partide – unul conducător şi altul de opoziție.

Rolul important jucat de Constituții în reglementarea activității partidelor politice i-a determinat pe inii cercetători să delimiteze statutul legilor fundamentale de celelalte acte normative cu referință la condiția juridică a partidelor. În acest sens este distinctă poziția polonezului A.Patrzalek, care lan-

---

[47] *Pe de altă parte ar incorect să nu menționăm că în ultimele decenii în legislațiile statelor menționate au apărut un şir de legi care reglementează aşa aspecte ca: finanțarea partidelor pe parcursul campaniei electorale, deontologia liderilor de partid etc. Însă aceste stipulații au un caracter fragmentar, fiind dispersate în cadrul mai multor acte normative, şi nu se includ într-o lege organică unică.*

sează termenul de constituţionalizare diferit de cel de instituţionalizare[48]. Termenul nou introdus ar urma să semnifice "recunoaşterea constituţională a existenţei partidelor politice şi definirea generală a rolului acestora în societate şi în stat"[49]. Pe când instituţionalizarea este privită drept acceptarea juridică a partidelor politice în calitate de instituţii politice. Dar poziţia teoretico-metodologică enunţată a fost una vehement criticată[50]. În mare parte fiind de acord cu criticile aduse acestui punct de vedere, am considera că separarea constituţionalizării, ca modalitate aparte de reglementare juridică nu ni se pare firească, ci dimpotrivă – forţată chiar. Constituţionalizarea poate fi acceptată drept o fază superioară a procesului de instituţionalizare, dar nici într-un caz în calitate de ceva distinct şi deosebit.

Vizavi de relaţia "instituţionalizare - constituţionalizare" Y.Meny adoptă o poziţie aparte[51]. Autorul concepe instituţionalizarea drept recunoaşterea şi integrarea constituţională a partidelor. Altfel fiind spus, instituţionalizarea este redusă la tratarea constituţională a partidelor.

O încercare de definire găsim şi în operele cercetătorilor din Republica Moldova. Un studiu fundamental privind evoluţia istorică a procesului de reglementare juridică, precum şi implicaţiile acestuia asupra calităţii partidelor politice găsim la V.Moşneaga şi Gh.Rusnac[52]. Ceea ce deosebeşte aceste studii, pe lângă caracterul aprofundat, este şi viziunea optimistă privitor la perspectivele instituţionalizării juridice în cazul Republicii Moldova.

De instituţionalizare, în sensul juridic al procesului, s-a preocupat şi P.Fruntaşu. Autorul a ţinut să elucideze în mod aparte cazul sistemelor politice liberal-democratice stabile, mai puţin axându-se pe cazul Republicii Moldova. P.Fruntaşu este de părere că "instituţionalizarea partidelor politice nu e altceva decât reglementarea de către stat a procesului de constituire şi ac-

---

[48] *Apud: Евдокимов В. Op. cit., p.42.*

[49] *Юдин Ю. Институционализация политических партий в странах капиталистической ориентации. // Партии в политической системе. – Москва, Наука, 1983, с.36-64.*

[50] *Este cazul lucrărilor semnate de I.Iudin şi V.Evdochimov.*

[51] *Meny Y. Op. cit., p.68-72.*

[52] *Vezi: Moşneaga V., Rusnac Gh. Pluripartidismul în Moldova: etapele şi tendinţele de bază ale consolidării. // Pluripartidismul în Moldova: esenţa şi specificul formării.– Chişinău, CAPTES, 2000, p.103-115; Moşneaga V. Partidele politice şi Parlamentul Moldovei: aspecte juridice ale interacţiunii. // Aspecte ale practicii parlamentare, relaţiile dintre Parlament şi Guvern (Republica Moldova). - Chişinău, East-West Parliamentary Practice Project, 1997, p.23-39; Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. – Chişinău, USM, 2002, c.23-83.*

tivitate în calitate de institut juridic special”[53]. În continuare cercetătorul dezvoltă ideea despre faptul că gradul de instituționalizare a partidelor poate fi influențat de diverşi factori: istorici, culturali, politici, social-economici şi de altă natură. “Nu în zădar, cel mai pe larg este reglementată juridic activitatea partidelor în acele state, care până nu demult au avut un sistem de guvernare autoritar (Spania, Portugalia, RFG)[54]; viceversa, în țările cu un sistem democratic stabil (Marea Britanie, Belgia, Olanda, Elveția şi altele) normele de drept ating doar numai unele aspecte ale activității partidelor, reieşind din considerentele că aceste probleme trebuie puse pe seama fiecărui cetățean, fiind o responsabilitate civică a lui”[55].

În finalul articolului, în calitate de **concluzii**, subliniem că instituționalizarea partidelor politice reprezintă un proces de natură politică ce vizează succesiunea de stări, etape, stadii prin care trec organizațiile social-politice înregistrate, conform legislației în vigoare, pe parcursul procesului de transformare în veritabile instituții politice. În literatura ştiințifică dedicată acestui subiect, procesul de instituționalizare este analizat, în special, din două puncte de vedere: politico-juridic şi politico-sociologic. Fapt ce permite o elucidare mai fundamentală a procesului pus în discuție. Aspectele juridice ale procesului vizează gradul de reglementare juridică a partidelor, accentul fiind plasat pe procedura de înregistrare, finanțare şi participare la procesul electoral. Viziunea sociologică ține să elucideze în ce măsură partidul reuşeşte să se cramponeze în sistemul politic al societății. Aceste două modalități de tratare a calității partidelor politice nu trebuiesc privite în mod separat, fiindcă utilizarea lor paralelă, repetăm, presupune realizarea unui studiu ştiințific mai argumentat. Pe de asupra ambele abordări țin de una şi aceeaşi finalitate – dezvoltarea şi consolidarea partidelor politice.

Vorbind despre studiul juridic şi sociologic al procesului de instituționalizare, nu trebuie să uităm de caracterul politic al acestora. Pornim de la constatarea faptului că partidele politice reprezintă prin definiție obiectul de studiu al ştiinței politice. Din care cauză şi instituționalizarea partidelor, implicit, ține de domeniul nominalizat. Când vorbim despre aspectele juridice şi sociologice ale instituționalizării nu avem în vedere caracterul pur al acestora

---

[53] *Fruntaşu P. Sistemele politice contemporane (analiză comparată). – Chişinău, CE USM, 2001, vol.I, p.110.*

[54] *Aceeaşi idee o găsim şi în opera târzie a lui I.Iudin, care argumentează teza că în statele post-socialiste instituționalizarea juridică a partidelor politice reprezintă una din garanțiile principale în calea restaurării trecutului totalitar. Vezi: Юдин Ю. Политические партии и право в современном государстве. – Москва, “Форум-Инфра-М”, 1998.*

[55] *Fruntaşu P. Op. cit., p.110-111.*

şi lipsa oricăror implicaţii de ordin politic şi/sau politologic. Interdisciplinarismul, în cazul dat, se manifestă, în special, la nivel de metodă şi de aparat categorial utilizat. Până la urmă, orice modificare legislativă, de exemplu, ce se referă la partide are la bază o raţiune de ordin politic. Respectiv, făcând referinţă la aspectele juridice şi sociologice ale instituţionalizării, suntem pe deplin motivaţi să vorbim despre "aspecte politico-juridice" şi "politico-sociologice".

Bibliografie:

Bucataru I. Aspecte juridico-politice ale procesului de instituţionalizare a partidelor politice din Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. – Chişinău, USM, 2003.

Bucataru I. Contextul istoric şi socio-cultural al procesului de constituire al sistemului pluripartidist din Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXV. – Chişinău, USM, 2004.

Ciurea C. Instituţionalizarea partidelor în Republica Moldova. // Pluripartidismul în Moldova: esenţa şi specificul formării. – Chişinău, CAPTES, 2000.

Ciurea C., Căpătici R., Andrieş V. Geneza partidelor politice. Un caz particular – Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XV. – Chişinău, USM, 2001.

Cujbă V. Geneza partidelor politice în contextul analizei comparative. // Moldova şi lumea, 2000, nr.7-8.

Cujbă V. Geneza partidelor politice în Republica Moldova: general şi particular. // Pluripartidismul în Moldova: esenţa şi specificul formării. – Chişinău, CAPTES, 2000.

Cujbă V. Obiectivarea partidului politic. // Anale Ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova. Seria "Ştiinţe socio-umane". – Chişinău, CE USM, 1999.

Cujbă V. Semnificaţia conceptului de partid în contextul definiţiilor. // Revista de filosofie şi drept, 1998, nr.2-3.

Dahl R. Poliarhiile: participare şi opoziţie. – Iaşi, Institutul European, 2000.

Duverger M. Introduction a la politique. – Paris, Gallimard, 1964.

Fisichella D. Ştiinţa politică. Probleme, concepte, teorii. - Chişinău, "Tipografia centrală", 2000.

Fruntaşu P. Sistemele politice contemporane (analiză comparată). – Chişinău, CE USM, 2001, vol.I.

Huntington S. Ordinea politică a societăţilor în schimbare. – Iaşi, Polirom, 1999.

Kopecky P. Organizațiile de partid în dezvoltare în Europa Centrală şi de Est. // Societate şi cultură, 1996, №4.
Meny Y. Government and politics in Western Europe (Britain, France, Italy, West Germany). – New York, Oxford University Press, 1991.
Mihailov V., Moşneaga V., Rusnac Gh., Rusnac V. Partidele şi organizațiile social-politice în Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea I. – Chişinău, USM, 1996.
Moşneaga V. Formarea sistemului pluripartidist în Moldova. // Statul național şi societatea polietnică: Moldova în anii '90. – Chişinău, «Perspectiva», 1997.
Moşneaga V. Partidele politice şi Parlamentul Moldovei: aspecte juridice ale interacțiunii. // Aspecte ale practicii parlamentare, relațiile dintre Parlament şi Guvern (Republica Moldova). - Chişinău, East-West Parliamentary Practice Project, 1997.
Moşneaga V., Rusnac Gh. Alegerile parlamentare şi consolidarea sistemului pluripartitist în Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Problemele analizei politice). Partea IV. - Chişinău, USM, 1994.
Moşneaga V., Rusnac Gh. Partidele politice şi mişcările social-politice pe fonul stabilirii independenței politice a Republicii Moldova. // MOLDOSCOPIE (Problemele analizei politice). Partea III. - Chişinău, USM, 1994.
Moşneaga V., Rusnac Gh. Pluripartidismul în Moldova: Etapele şi tendințele de bază ale consolidării. // Pluripartidismul în Moldova: esența şi specificul formării. – Chişinău, CAPTES, 2000.
Moşneaga V., Rusnac Gh. Republica Moldova şi alegerile parlamentare (1994) şi geografia politică a electoratului. - Chişinău, USM, 1997.
Muraru I., Tănăsescu S. Drept constituțional şi instituții politice. – Bucureşti, Lumina Lex, 2001.
Offerle M. Les partis politiques. – Paris, Presses Universitaires de France, 1997.
Partide. Alegeri. Compromisuri. – Chişinău, ADEPT, 2002.
Pârvulescu C. Politici şi instituții politice. – Bucureşti, Editura trei, 2002.
Petraş-Voicu I. Introducere în sociologia politică. – Cluj, Transilvania Press, 1994.
Toka G. Partidele politice în Europa Centrală şi de Est. // Cum se consolidează democrația. (coordonatori L.Diamond, C.Yun-Han, M.Plattner, T.Hung-Mao). – Iaşi, Polirom, 2004.
Zăpârțan L. Repere în ştiința politicii. – Iaşi, Editura Fundației "Chemarea", 1992.

Бекназар-Юзбашев Г. Партии в буржуазных политико-правовых учениях. – Москва, Наука, 1988.
Даниленко В. Политические партии и буржуазное государство. – Москва, Юридическая литература, 1984.
Евдокимов В. Партии в политической системе буржуазного общества. – Свердловск, Издательство Уральского Университета, 1990.
Левчик Д., Заславский С. Особенности партогенеза в России. // Вестник Московского Университета, серия 12, 1995, № 6.
Марченко М., Фарукшин М. Буржуазные политические партии. – Москва, Высшая школа, 1987.
Мошняга В. Политические партии и партийная система Республики Молдовы: трансформационный контекст. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXV. – Chişinău, USM, 2004.
Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. – Chişinău, USM, 2002.
Стародубский Б. Буржуазная демократия: миф и действительность. – Москва, Юридическая литература, 1977.
Чиркин В. Правовое положение политических партий: Россия и зарубежный опыт. // Общественные науки и современность, 1999, №5.
Юдин Ю. Институционализация политических партий в странах капиталистической ориентации. // Партии в политической системе. – Москва, Наука, 1983.
Юдин Ю. Политические партии и право в современном государстве. – Москва, “Форум-Инфра-М”, 1998.
Юдин Ю. Финансирование политических партий в зарубежных странах. // Государство и право, 1996, №6.

CU PRIVIRE LA SUSȚINEREA TEZELOR DE DOCTOR ŞI DOCTOR-HABILITAT ÎN ŞTIINȚE POLITICE ÎN CONSILIILE ŞTIINȚIFICE SPECIALIZATE DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN ANUL 2004.

№	*autor*	*Denumirea tezei*
	Teze de doctorat	
1	*AMITITELOAIE Alexandru (România)*	*Puterea politică din România şi unele tendințe discreționale în exercitarea ei.*
2	ERMOLOVICI Andrei (Belarus)	Relațiile belaruso-moldave: starea şi tendințele dezvoltării (analiza politologică)
3	PERU Aurelia	Promovarea imaginii liderului politic: metode şi tehnici (cazul Republicii Moldova)
4	*RUSNAC Alexei*	*Analiza politologică a problemelor privind corupția şi crima organizată (cazul Republicii Moldova şi al altor state-membri al CSI).*
	Teze de doctor-habilitat	
1	*NAZARIA Sergiu*	*Federația Rusă în contextul proceselor politice internaționale contemporane*

Note: Tezele susținute la Consiliul Ştiințific Specializat pe lîngă Institutul de Filosofie, Sociologie şi Drept al Academiei de Ştiințe din Moldova sunt evidențiate cu fontul «italic». Tezele, care nu sunt evidențiate cu acest font, au fost susținute la Consiliul Ştiințific Specializat pe lîngă Universitatea de Stat din Moldova.

Sursa: Arhiva curentă a Consiliilor Ştiințifice Specializate pentru susținerea tezelor de doctorat şi doctor-habilitat în ştiințe politice în anul 2004.

Materialul a fost prezentat de prof. V.MOŞNEAGA

GUVERNAREA POLITICĂ ŞI ADMINISTRAREA PUBLICĂ

PROBLEMA RĂSPUNDERII PATRIMONIALE A AUTORITĂȚILOR PUBLICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA[56]

Vasile COBÎŞNEANU
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politic e şi Administrative
Catedra Ştiințe Juridice
Doctor în ştiințe juridice, conferențiar
Şef-catedră

The thesis has been devoted to insufficiently researched in the Moldavian jurisprudence problem of material responsibility borne by the public authority for the infringement of human and civilian rights as a result of certain administrative enactment or failure to satisfy submitted petition in due time. Presently, the resulting legal relation can not be settled under the national legislation. Devoted to regulation of such by the Constitution of the Republic of Moldova was just a single rule and that is securing only a principle of state responsibility to an individual for the admitted infringements of legitimacy on taking decisions and investigating petitions submitted by the citizens. This very fact has stipulated the need for the theoretical development of a wide spectrum of issues related to the problem in question, such as notions, foundations, principles, subjects, types, ranges of responsibility for the damage inflicted to a citizen and human by the public authorities bodies and officials.

I. Considerații de ordin istoric

Instituția răspunderii patrimoniale a autorităților publice în sistemul de drept al țării noastre nu este un fenomen nou sau necunoscută perioadelor istorice care au contribuit la formarea unui mecanism juridic ca garant al apărării supreme al societății - personalitatea.

[56] *Recenzent – doctor în ştiințe juridice, conferențiar Valeriu ZUBCO*

Adoptată la mai bine de un secol de la instituirea pentru prima dată a contenciosului administrativ în România, constituie un moment de vîrf al evoluției acestei instituții. Ea dă expresii unei gîndiri coerente, rezultat al experienței teoretice şi practice ale țărilor cu regim democratic[57].

Basarabia ca colectivitate şi ca subiect de drept al Țării Româneşti din acea perioadă este coautorul constituant din 1923, unde s-a consacrat instituția contenciosului administrativ în mod expres, urmînd ca o lege specială să stabilească condițiile în care puterea judecătorească va exercita atribuțiile de contencios administrativ. Această lege a fost adoptată la 25 decembrie 1925, ce se încadrează în a treia etapă a evoluției contenciosului administrativ român, care a atribuit o competență deplină de jurisdicție puterii judecătoreşti. E de menționat faptul că în această perioadă responsabilitatea legiuitorului față de colectivitatea sa şi statele europene era la un nivel incontestabil de înalt. Crearea acestui mecanism juridic administrativ la momentul în cauză îl vor menționa clasicii ca un moment de răscruce în evoluția organizării juridice pe linia democratizării vieții publice din țară şi a protejării drepturilor cetățeneşti.

Contenciosul, înființat prin Legea din 1925 era un contencios subiectiv ceea ce însemna că acțiunea putea fi introdusă în instanță, numai dacă reclamantul invoca lezarea unui drept subiectiv. Pe de altă parte, legea în cauză a instituționalizat un contencios de plină jurisdicție, ceea ce înseamnă că cel lezat în drepturile sale putea cere anularea actului, invoca ilegalitatea pe calea excepției şi putea pretinde şi despăgubiri[58].

Sistemul întrodus prin această lege se caracterizează prin următoarele trăsături esențiale:

a) puteau fi atacate numai actele administrative care aduceau atingere drepturilor subiective;

b) fiind un contencios de plină jurisdicție pentru actele de gestiune şi, respectiv de anulare pentru actele de autoritate[59].

Aceste reglementări de ordin constituțional şi a legii speciale în România din această perioadă au contribuit la respectarea şi afirmarea de fapt al principiului separației puterilor .

Deci, evidențiind această etapă pentru regiunea noastră, care pentru prima dată în istorie a obținut posibilitatea ca particularul să facă un protest legal în fața unei instanțe pe marginea unor încălcări de ordin subiectiv. Este o extremă excepțională în procesul intectual al individului din acea perioadă. Aşa este deoerece regimul politico-juridic al Imperiului Rus, care, avuse ac-

---

[57] *Iovonaş I. Drept administrativ. vol.II. - Arad, 1997, p.119-120*
[58] *idem., p.122*
[59] *Iorgovan A. Tratat de Drept Administrativ. Vol. I. - Bucureşti, 1996, p.397*

țiune asupra ținutului în cauză nu a cunoscut astfel de garanții reglementate prin lege privind apărarea dprepturilor şi libertăților persoanei.

Apariția unei noi etape tragice-istorice pentru poporul nostru ne prezintă un regim politico-juridic dictatorial-ceea ce nu ar mai îngădui un control din partea instanțelor judecătoreşti asupra organelor executive administrației de stat.

II. Conceptul răspunderii patrimoniale a autorităților publice la momentul actual.

Multitudinea drepturilor consacarate în normele constituționale ce aparțin persoanei, caracterizează sistemul de drept intern al țării şi determină viitorul în direcția îmbogățirii formelor şi conținutului instituțiilor juridice, pentru sporirea eficienței lor ca factor activ al progresului. Răspunderea patrimonială al autorităților publice este una din sistemul instituțiilor juridice căreiea i s-au consacrat prevederi de importanța principiilor fundamentale cum ar fi, al.1 al art.53 din Constituția din 1994, este că ”persoana vătămată într-u drept al său de a autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal al unei cereri este îndreptățită să obțină reecunoaşterea dreptului pretins, anularea actului şi repararea pagubei.”

Aceste reglementări au menirea întăririi prin noi măsuri a legalității în sfera activității autorităților publice, un garant de apărare mai cuprinzătoare a drepturilor persoanei şi cetățeanului.

Paul Negulescu manționa că: ”acest principiu este o aplicațiune a regimului de legalitate, în care toate activitățile sunt limitate, garantîndu-se astfel drepturile particularilor.”[60]

După cum se susține în doctrina dreptului administrativ, controlul judecătoresc pe calea contenciosului administrativ este o formă de apărare judiciară a drepturilor fundamentale ce aparțin persoanei împotriva abuzurilor comise de autoritățile publice şi funcționarii din cadrul acestora. Aşadar, prin legea nr.793 din 10 februarie 2000, alin.(1), art.1 “contensiosul administrativ ca instituție juridică are drept scop contracararea abuzurilor şi exceselor de putere ale autorităților publice, apărarea drepturilor persoanei în spiritul legii, ordonarea activității autorităților publice, asigurarea ordinii de drept.” Importanța contenciosului administrativ în edificarea statului de drept necesită a fi privită în două aspecte:

1. garanție de ordinul asigurării şi respectării reale a drepturilor şi libertăților omului;

[60] *Negulescu P. Tratat de drept administrativ. Vol.I. - Bucureşti, 1934, p.258*

2. concomitent, instanțele judecătoreşti îşi îndeplinesc şi funcția de control în privința autorităților publice, ceea ce corespunde în deplină măsură principiului separării puterii în stat, care presupune atît o colaboarare, cît şi un reciproc între ele.

Prin această formă de control se realizează mai multe obiective:

- se repune în drepturi persoana vătămată într-un drept al său de către o autoritate publică;
- se obligă autoritatea publică de a rezolva cererea persoanei referitoare la un drept recunoscut de lege;
- se consolidează încrederea cetățenilor în echitatea socială îi în forța statatului ca garant al respectării presripției constituționale;
- se asigură o înaltă eficacitate înactivitatea organelor administrației publice şi executarea uniformă a legii de către acestea şi funcționării lor[61].

Însă cu regret există şi un şir de probleme de ordin legislativ, unde unele legi şi acte normative nu au fost aduse în conformitate cu Legea contenciosului administrativ, ceea ce a creat mari dificultăți în aspectul determinării competenței jurisdicționale a instanțelor judecătoreşti în procesul soluționării litigiilor în această materie.

Între timp, anume practica instanțelor de contensios adminiatrativ a scos la iveală anumite controverse legislative. Problema constă în faptul că pînă în prezent nu avem adoptată o lege organică, care ar stabili domeniul public şi domeniul privat. Identificarea unor criterii de delimitare a domeniului public de domeniul privat rămîne una dintre cele mai mari probleme în doctrină şi aici fără o reglementare respectivă a fenomenului toate analizele pozitive vor rămîne la nivel declarativ.

Una dintre aceste probleme este şi teoria contractului administrativ, unde art.2 al Legii contenciosului administrativ îl defineşte ca un „ contract încheiat de o autoritate publică, în virtutea prerogativelor de putere publică, avînd ca obiect administrarea şi folosirea bunurilor proprietate publică, executarea lucrărilor de interes public, prestarea de servicii publice, activitatea funcționarilor publici care rezultă din relațiile de muncă reglementate de statutul juridic al acestora.”

După cum vedem aria raporturilor juridice administrative din sfera activității administrației publice este foarte vastă şi neomogenă, care atinge practic toate domeniile de specialitate şi se formează în baza condițiilor contractuale. Aceste condiții fiind înafara unui obiect de reglementare juridică atrag

---

[61] *Fistican E. Comentariul legii contenciosului administrativ. – Chişinău, 2002, p.13-14.*

după sine un şir de letigii şi situații conflictuale dintre părți, care urmează a fi soluționate numai pe calea regimului juridic al contenciosului administrativ.

Astfel, administrația, recurgînd la antrenarea particularilor în prestarea de servicii publice, nu o poate face nici dictîndu – le toate condițiile prin acte administrative, nici prin contracte de drept privat unde s-ar cere voință bilaterală a părților de fiecare dată cînd situația cere modificarea cauzelor, fapt ce poate dăuna celor cărora le este adresat serviciul în cauză[62].

Multitudinea formelor şi metodelor întreprinse de funcționarii publici în realizarea sarcinilor determinate de lege.

Legile speciale de multe ori încadrează încalcarea prescipției privind competența, procedura şi modul de realizare a normelor de drept administrativ. Problema constă în faptul că factorul de decizie în majoritatea cazurilor la noi în țară, este acos în afara regimului juridic al responsabilității, deoarece cade numai sub influența sancțiunii de ordin politic. De aici rezultă apatiția unor decizii contrar intereselor generale în baza cărora sunt încheiate contracte administrative, avînd ca scop unele intenții dubioase, sau desfăşurarea unor lucrări publice fără a fi luată în considerație partea contractantă – particularul, ca deținător de drepturi.

Problema va persista atît timp pînă cind principiul separației puterilor nu va fi realizat de fapt în viața de toate zilele, în toate domeniile şi sferele de activitate al autorităților publice, iar autonomia desfăşurării justiției ca garant al apărării drepturilor îşi va atinge scopul cînd sistemul va fi asigurat cu resurse necesare ce stau la baza realizării sarcinilor legale. De aici rezultă, că evoluția contenciosului administrativ este în pas cu necesitățile sociale, care crează situații şi precedente ce urmează a fi adoptate la noile condiții în strînsă legătură cu dezvoltarea economică, cu adincirea democrației şi reorganizarea aparatului de stat.

Bibliografie:

Constituția Republicii Moldova. – Chişinău, 1994.

Legea contenciosului administrativ, nr.793 – XIV din 10 februarie 2000.

Iovonaş I. Drept administrativ. vol.II. - Arad, 1997.

Iorgovan A. ,Tratat de Drept Administrativ. Vol. I. - Bucureşti, 1996.

Negulescu P. Tratat de drept administrativ. Vol.I. - Bucureşti, 1934.

Fistican E. Comentariul legii contenciosului administrativ. – Chişinău, 2002.

Orlov M. Contractul administrativ. Lucrarea în cadrul sesiunii anuale a Institutului de Ştiințe administrative "Paul Negulescu". - Sibiu, 1999.

---

[62] *Vezi: Orlov M. Contractul administrativ. Lucrarea în cadrul sesiunii anuale a Institutului de Ştiințe administrative "Paul Negulescu". - Sibiu, 1999*

NOMENCLATURA ÎN PERIOADA TRANSFORMĂRII POSTTOTALITARE (CAZUL BELARUSIEI ŞI UCRAINEI)[63]

Oleg DOLJENKOV
Ucraina, Haricov
Universitatea Naţională a Afacerilor Interne
catedra filozofie şi politologie
candidat în ştiinţe politice

This article examines the issue of social status and political role of former Soviet ruling bureaucracy (nomenclature) during post communist transformations in Ukraine and Belarus, from the beginning of 1990-s till nowadays. The short overview of Western and CIS scientific literature on the problem is given. The author analyses the group interests of nomenclature groups and how they influenced the development of political systems and establishing the certain type of political regime in Ukraine and Belarus. Using the elements of comparative approach the author managed to outline the specific features of nomenclature's status in above-mentioned countries. The role of former Soviet ruling bureaucracy in strengthening the authoritarian trends is shown. One of the main conclusions is that the nomenclature remains the consolidated social strata in the mentioned countries even now, and its influence on the substance of social and political transformations cannot be overestimated.

Transformarea societăţilor postsovietice are loc în condiţii dificile şi este contradictorie după rezultatele sale, necătând la vectorul declarat de consolidare a economiei de piaţă, statului de drept şi societăţii civile. Acest fapt implică ideea necesităţii precizării fundamentului teoretic al acestor procese, orientării corecte a celor mai importante segmente ale dezvoltării transformaţionale, realizării unei strategii optime, eficiente pentru orice stat aparte.

Analizând problemele şi perspectivele dezvoltării ţărilor postsocialiste, vestitul economist polonez Gjegoj V.Kolodko, în particular, menţionează: „problema locului călduţ este una din cele mai mari probleme, apărute în faţa noastră la începutul secolului XXI. În faţa acestei probleme se află orice stat postsocialist cum este Polonia, Tadjikistan, Belarus, Horvatia, Ucraina, Cehia. Nici unul dintre aceste state nu este, din start, condamnat la insuccese, dar în acelaşi timp a priori nu li se promite succesul. Sorţile popoarelor Euro-

[63] *Recenzent – doctor-habilitat în ştiinţe politice, profesor Constantin SOLOMON*

pei Centrale şi de West şi Comunităţii Ţărilor Independente nu depinde de poziţia stelelor pe cer, dar încă sunt o filă neterminată a istoriei, care se dezvoltă în continuare, şi nu în mod obligatoriu circular".[64]

Unul din instrumentele ştiinţifice, care permit de a concepe sensul transformărilor sociale, sunt studiile comparate politologice şi sociologice. Un studiu de valoare a sistemului politic al unei sau altei ţări, ori poziţia sociumului ei, în genere, este posibil numai comparându-l cu sistemul politic al altei ţări sau, cel puţin, comparând o serie de parametri importanţi. Fiecare stat îşi are specificul său unic, care poate fi depistat sau conceput doar prin comparaţie. Ori de câte ori ne ciocnim de particularităţile de sistem, asistăm în faţa necesităţii de a efectua o analiză comparată a materialelor ale două sau mai multe state[65].

Anume analiza comparată permite o ascensiune inductivă, relativ rapidă de la materialul empiric la generalizări teoretice conceptuale.

În conformitate cu punctul de vedere al autorului, una dintre cauzele potrivit căreia procesul „tranziţiei democratice" în Ucraina şi Bielorusia (de fapt, ca şi în alte ţări CSI) s-a dovedit a fi pe departe liniar, au apărut în societate şi o serie de fenomene latente (de care, în rezultat, nu se ţine cont), în particular, în stratificarea socială, cultură politică, mentalitate.

Intrinsec acestor fenomene le este o dinamică aparte şi un caracter arareori previzibil al influenţei asupra sociumului, modului de activitate a organelor puterii de stat şi instituţiilor societăţii civile, metodei de interacţiune dintre ele şi, în final, asupra celor mai importante aspecte de funcţionare a sistemului politic şi caracteristicilor de bază a regimului politic. Unul dintre ele, desigur, este birocraţia noilor state independente – moştenitorul genetic şi de fapt, al nomenclaturii sovietice partiinice de stat, care funcţionează în chipul unui strat social consolidat, semi-închis, ce deţine pârghiile reale ale puterii.

Este necesar de menţionat - rolul şi locul birocraţiei postcomuniste în procesele transformaţionale au fost obiect de cercetare atât a savanţilor din occident[66], cât şi a colegilor lor din Comunitatea statelor independente[67].

---

[64] *Колодко Г.В. Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн. - Київ: Основні цінності, 2002, с.17.*

[65] *Мангейм Дж.Б., Рич Р.К. Политология. Методы исследования. / Пер. с англ. – Москва: Изд-во "Весь мир", 1997, с.331.*

[66] *Ronatas A. The First Shall Be Last? Entrepreneurship and Communist Cadres in the Transition from Socialism. // American Journal of Sociology, Vol.100, No1, July 1994; Hallinan M.T. The Sociological Study of Social Change. // American sociological review, 1997, Vol.62; Democratic changes and authoritarian reactions in*

Reieşind din conceptele sus expuse, autorul consideră oportun de a continua cercetarea acestui fenomen prin intermediul instrumentarului comparativ. Dacă să mă refer la selectarea Ucrainei şi Bielorusiei ca obiect unei atare cercetări, el se include în conceptul de area study, adică a procedurii de comparare a țărilor asemănarea cărora permite de a elimina din sfera de analiză un şir de aspecte ce coincid sau sunt similare.

Ucraina şi Bielorusia sunt asemuite prin apropiere etnică: ambele state aparțin slavismului de west, etnosurile titulare sunt foarte apropiate în plan spiritual, de limbaj, de mentalitate. Etnosurile titulare constituie mai mult de 2/3 din populație, a doua minoritate numerică fiind cea rusă. Simultan, sfera culturii vorbitorilor de limbă rusă depăşeşte hotarele sale. Concomitent regiunile de est ale ambelor state se află sub influența considerabilă a bisericii catolice (în Ucraina greco-catolică, în Bielorusia catolico-romană), istoriceşte conexe influenței europeane.

Este apropiată sau coincide calea istorică a două state. După dezintegrarea Rusiei Kievlene ambele au fost incorporate de la început în Marele Cnezat Lituanez, mai apoi în Rex Pospolita, Imperiul Rus, URSS. Practic, simultan ele au purces spre o dezvoltare independentă, au devenit cofondatori CSI.

Comparabile au fost şi rămân a fi şi parametrii de bază a dezvoltării sociale şi economice ale Bielorusiei.

În sfârşit, Bielorusia şi Ucraina, de rând cu Republica Moldova, compun o integritate geopolitică şi analitică anumită, determinată ca „țări europene ale CSI”.

În acest fel, analiza comparată a rolului şi locului fostei birocrații sovietice conducătoare în procesul transformărilor dinamice, cazul Ucrainei şi Bielorusiei se prezintă şi posibil şi rațional. Motivația acestui fapt serveşte, în primul rând, tendința autoritarismului „alunecător”, până nu demult carac-

---

Russia, Ukraine, Belarus and Moldova. / Edited by K.Dawisha and B.Parrott. - Cambridge University Press,1997.

[67] *Боярунец А., Голобуцкий А., Кулик В. Беларусь перед выбором: демократия или авторитаризм? - Киев, 1996; Герасюк И.Н. Агония номенклатуры. - Минск: Беларусь, 1991; Дергачов О., Полохало В. Метаморфози посткомуністичної влади. // Політична думка, 1996, №1; Елизаров В.П. Элитистская теория демократии и современный российский политический процесс. // Политические исследования, 1999, №1; Карбалевич В. Белорусская номенклатура в период трансформации: эволюция социального статуса и политической роли. // Belarus monitor, 1998, № 4; Крыштановская О.В. Трансформация старой номенклатуры в новую российскую элиту. // Общественные науки и современность, 1995, №1.*

teristic regimului politic din Ucraina, astăzi fiind actuală în ceea ce priveşte Belorus. Este evident, că principalul purtător şi mişcător al acestei tendințe este stratul birocratic care a moştenit de la nomenclatura sovietică stilul de activitate, normele de conduită, cultura de conducere în genere. În legătură cu cele din urmă este oportună utilizarea termenului înrădăcinat „nomenclatura”[68] nu numai față de birocrația sovietică, dar şi de cea actuală – birocrația postsovietică.

Influența nomenclaturii, ca strat social, asupra proceselor economice şi social politice în ultimele decenii de existență a URSS a fost decisivă. Încă în timpul sovietic în anii 60-80 cu de la sine forță a avut loc descentralizarea puterii şi conducerii. Într-o serie de regiuni (Georgia, Uzbekistan, Kubani şi altele) au început a se compune feude specifice de nomenclatură, care dețineau o impunătoare autonomie de facto față de centrul de partid.

O anumită structurare a avut loc şi în mediul nomenclaturii Bielorusiei şi Ucrainei. Au început a fi compuse clanuri manageriale de partid „donețk” şi „dnepropetrovsk”. În Belarus se evidențiază grupările de nomenclatură „minsk” şi „vitebsk”[69].

La începutul restructurării, perioadă care poate fi condiționat numită „democrație de nomenclatură”, elita de partid a Bielorusiei şi Ucrainei activ susținea reformele. Ea era cointeresată în descentralizarea conducerii, redistribuirea împuternicirilor şi proprietății în direcția dinspre Moscova spre capitalele republicilor uniunii. Însă de o democratizare veritabilă, transferare a puterii politice şi economice în mâinile poporului şi subiecților corespunzători ai gospodăriilor, nomenclatura nu a fost pregătită. În acest mod, cum numai în procesul de restructurare s-a manifestat trendul unei democrații „de jos” sau „de stradă” atitudinea elitei conducătoare manageriale de partid a devenit negativă.

Belarus sovietică, în genere, a devenit unul din centrele de opoziție față de Mihail Gorbaciov. Pe măsura dezvoltării proceselor de democratizare şi suveranizare a republicilor, critica de către conducătorii de partid bieloruşi a conducerii unionale devenea tot mai dură. În Ucraina în timpul lui V.Şerbacov (până la 1989), în mod similar, putem depista un fel de sabotaj a pornirilor democratice, o întârziere evidentă a democratizării nu numai față de republicile baltice, dar şi de Rusia. În momentul crizei, care a determinat dezintegrarea totală a URSS, nomenclatura bielorusă a susținut în mod deschis put-

---

[68] *См.: Восленский М. Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза. - Москва, 1991.*

[69] *Карбалевич В.И., Ровдо В.В., Чернов В.Ю., Шабайлов В.И. Проблемы формирования гражданского общества в Беларуси. – Минск: НЦСИ "Восток-Запад", 1996, с.37.*

ciul CCSS. Concomitent nomenclatura Ucrainei a ocupat o poziție mult mai pragmatică.

Anume nomenclatura a purces la proclamarea independenței Ucrainei – folosindu-se de lozincile populare ale național-democraților, dar nici gând să împartă cu ei puterea reală. Cu Moscova lui Gorbaciov, Lukianov, Ianaev, Nişanov, Pugo şi a altora nomenclatura ucraineană a găsit metoda de conviețuire. Dar cu Elțin, Iavlinski, Gaidar, Kozârev, Burbulis căile s-au separat.

Dacă suveranizarea Ucrainei a fost un act conştient de consens al elitei conducătoare, elitei de opoziție şi a unei mare părți ai populației, atunci Belarus a fost împinsă la viețuire independentă de fenomenele externe contrar voinței populației şi a grupelor de elită (inclusiv şi celor de opoziție).

Însă, problema puterii în Ucraina şi Belarus a fost soluționată, practic, într-un mod similar. Structura politică, în esență, s-a schimbat foarte puțin. Locul CC PCUS în Belarus l-a ocupat – Consiliul de Miniştri, iar în Ucraina – Preşedintele şi administrația lui. Lobby-ul de nomenclatură (fracțiunea „Belorusi" şi „grupul 239") controlau stabil Sovietele Supreme. Personalul nivelelor locale a rămas neschimbat (excluzând Ucraina de est şi oraşele capitale).

În acelaşi timp, menținând puterea nomenclatura nu conştientiza, pe deplin, ce să facă cu ea şi ce fel de stat să edifice. Fapt care a servit drept motiv generator de a trasa a doua paralelă dintre Ucraina şi Belarus – opoziția a obținut influență asupra procesului politic, incomparabil cantității ei în parlament şi în societate în genere.

În ambele state a fost realizat un compromis specific, cu care național democrații au căzut de acord, real evaluând influența sa în societate. Nomenclatura a păstrat sub controlul său puterea centrală şi locală, economia (şi cel mai important procesul de privatizare), politica externă. Iar sfera ideologiei şi culturii a devenit, în mare parte, fieful opoziției.

La începutul anilor 1990 nomenclatura încă era speriată de perspectiva de trecere la economia de piață. Relațiile distribuirii de comandă îi ofereau un venit impunător. Însă repede a fost sesizat - în primul rând, relațiile de piață nu sunt un obstacol în calea corupției, iar al doilea, nomenclatura este adaptată la piață mai bine decât masa de bază a cetățenilor. Astfel, reformele economice au început a fi trasate în măsura în care ele corespundeau intereselor de nomenclatură, ele fiind adaptate la necesitățile economice şi politice a unui strat social concret. Utilizând poziția sa de distribuitor al proprietății de stat, nomenclatura a început să şi-o însuşească, să o transforme în obiect de antrepriză privată. Cu toate acestea, noii proprietari (sau directorii care au devenit proprietari de facto a întreprinderilor formal rămase de stat) încercau de a păstra pe piață poziția de monopol şi se opuneau germenilor de concurență liberă. Ei erau deprinşi cu creditare privelegiată şi dotări gratuite, garanții în

fața falimentului. Directoratul dorea să primească venit, dar fără a răspunde cu propriul capital în fața riscului comercial.

La mijlocul anilor 90 şi în Belarus, şi în Ucraina s-a constituit aşa numitul capitalism de nomenclatură – un model specific de capitalism oligarhic, birocratic de stat, trăsăturile caracteristice a căruia a devenit:

- piață monopolizată având o concurență joasă şi eficacitate economică scăzută;

- criminalizarea nomenclaturii, concreşterea ei cu antreprenoriatul parazitar, din contul apropierii sale de către putere;

- monopolul de facto al nomenclaturii asupra puterii de stat.

Legătura caracteristică epocii comuniste „putere – proprietate" în trăsăturile ei de bază s-a păstrat, însă, deja pe bază capitalistă de stat. În acest mod, până la mijlocul anilor 1990 evoluția statutului de nomenclatură a evoluat în Belorus şi Ucraina paralel, uneori coincizând chiar şi în detalii. Însă în următorul deceniu căile acestei evoluții s-au depărtat esențial, în legătură cu care fapt, mai rațional este de a le studia separat.

În Belarus intensificarea crizei social-economice a indus cercurile conducătoare la ideea unui mecanism suplimentar de menținere a puterii – preşedinției. Era dorința de a reaşeza capul statului de facto şi liderul stratului de nomenclatură a prim-ministrului V.Kebich în fotoliul capului statului de jure. Aceasta ar fi conferit nomenclaturii un instrument nu numai eficient, dar şi legitim de centralizare a puterii. În perioada campaniei electorale, tot aparatul de stat, a fost mobilizat spre a susține anume această candidatură. Însă, pe neaşteptate, alegerile s-au desfăşurat după un alt scenariu. Succesul triumfal al lui A.Lukaşenko a demonstrat inadaptibilitatea nomenclaturii la noile metode de luptă politică.

Un factor important al victoriei lui A.Lucaşenko a devenit exploatarea eficientă a unuia dintre miturile conştiinței sociale - în toate relele vinovată se face „conducerea proastă" care trăieşte pe spinarea poporului. Ideea de bază a campaniei electorale a viitorului preşedinte poate fi formulată în felul următor: puterea aparține poporului - nu nomenclaturii corupte. El a personificat neîncrederea alegătorilor către puterea existentă şi în mod conştient suscita aceasta personificare, permanent amenințând corupților, şefilor, puterii etc. Simplu se poate depista paralela dintre A.Lukaşenko din 1994 şi V.Iuşenko din 2004, care încă îşi aşteaptă rândul unui studiu neangajat.

Pe de altă parte, după ce vine la putere, A.Lukaşenko a încercat să restabilească nişte trăsături sistemice ale modelului sovietic al conducerii de stat. Evident că, în limitele acestor încercări nomenclatura devine o parte a bazei sale sociale, după ce vine la putere. În particular, principiile politicii de cadre ale Administrației Preşedintelui Republicii Belarus, practic integral, repetă

principiile serviciului de cadre al CC al Partidului Comunist RSSB. Deloc întâmplător că la crearea „verticalei” de preşedinte, miza a fost pusă anume pe cadrele de nomenclatură. Spre exemplu în 1998 din 118 conducători de raioane stagiu de muncă în serviciul de stat mai sus de 10 ani aveau 60 de oameni, iar mai puțin de 5 ani numai 12[70].

Totuşi, în modelul politic nou statutul nomenclaturii bieloruse a suferit schimbări importante.

În primul rând, coeziunea dintre proprietate şi putere, a devenit extrem de instabilă. Şi prima şi ultima se concentra în mâinile Preşedintelui şi a unui cerc restrâns de persoane de încredere. În sistemul puterii de stat a avut loc o centralizare bruscă, redistribuirea împuternicirilor de putere din partea verticalei locale, ministerelor şi departamentelor spre vârful piramidei puterii.

În al doilea rând, şi după victoria la alegeri A.Lukaşenko continua să utilizeze tactica de discreditare a nomenclaturii, demonstrativ îndepărtându-se de aparat, învinuind reprezentanții lui în insuccese şi chiar crime. Represiile împotriva conducătorilor, cu minim de cheltuieli politice, generează efecte mari. Măsurile drastice față de conducătorii care au greşit, inevitabil măresc ratingul preşedintelui. Dacă apelurile față de susținerea opozanților arestați regulat se amplifică până la campanii de petiționare în masă, atunci pe funcționarii arestați nu-i apără nimeni.

A fost restabilit în trăsăturile lui esențiale modelul stalinist de interacțiune a capului statului şi birocrației. În acest model, ea încetează de a fi „noua clasă” atotputernică (conform lui M.Djilas). dar ea nici nu se transformă într-un strat de funcționari de stat, în înțelesul tradițional al termenului. Aceştia sunt numiții Preşedintelui împuternicirile de putere ale cărora şi statutul social, totalmente depind de capul statului. În condițiile regimului autoritar, când lipseşte controlul „de jos” asupra birocrației, el poate fi eficient substituit doar printr-un control dur „de sus” nemijlocit de pe Olimpul politic. În caz contrar, nomenclatura va ieşi de sub control, din nou se va transforma într-un strat unit, autonom, real în stare de aşi măsura forța în lupta pentru putere, chiar şi cu un lider carismatic popular. Evident, conştientizarea acestei legități îl impune pe A.Lukaşenko de a folosi activ organele de drept şi de control, pentru a realiza o monitorizare permanentă a proceselor din mediul birocratic. Arestările periodice şi urmăririle penale a unor reprezentanți ai nomenclaturii, au menirea de a genera un comportament controlat şi previzibil al verticalei puterii în întregime.

Pe o altă cale s-a dezvoltat nomenclatura Ucrainei independente, care încă un deceniu a dominat în viața politică şi economică a țării, în afara orică-

---

[70] *"Советская Белоруссия", 21 ноября 1995 г.*

rui control. În rezultat, nomenclatura a devenit o rețea închegată de relații strânse personale şi comerciale, a elaborat un spirit simțitor al solidarității corporative. În practică, această coeziune de funcționar, mai ales la nivel regional, generează o lipsă totală de drepturi a cetățenilor de rând.

Semnificativă în acest sens este situația în acele raioane rurale ale Ucrainei, în care a fost stabilit un contact personal a câtorva persoane – cheie – preşedintele administrației raionale, preşedintele judecătoriei raionale, şeful poliției şi procurorul raionului, precum şi conducătorii de gospodării agricole mari.

Alianța persoanelor menționate crea un sistem de răspundere colectivă, respectiv, unica metodă de a obține dreptate era apelul în instanțele superioare, care practic întotdeauna aveau o atitudine formală.

Nomenclatura ucraineană, în perioada inițială a acumulării capitalului şi privatizării, în mare măsură, în mod conştient, dezorganiza sfera juridică şi structurile de conducere, fapt ce i-a permis ei, fără impedimente şi quazilegitim, să-şi instaureze pozițiile sale social-economice, să-şi legalizeze capitalurile şi imobilele acumulate. În condițiile în care societatea sovietică a fost industrializată artificial, situația destabilizării şi confuziei în dirijarea proceselor de producție, nu putea să nu genereze distrugerea de proporții a ramurilor gospodăriei populare. Acesta a fost prețul îmbogățirii peste măsură a unor reprezentanți ai elitei nomenclaturiste.

Totodată, ea genetic rămânea a fi sovietică: în 1996, spre exemplu, în noile structuri de putere 75% din funcții erau suplinite de funcționari încă a timpului sovietic, iar 50% - recrutați încă din timpurile lui L.Brejnev[71].

Ucraina nu a putut să genereze oligarhi „veritabili" similar modelului rus – oameni dibaci care nu erau de proveniența structurilor comsomoliste de partid, ce în mod autonom şi-au acumulat capitaluri enorme şi influențează puterea în interesele sale. Toate capitalurile importante din Ucraina sunt create în coridoarele puterii de către purtătorii ei.

Al doilea termen de preşedenție al lui L.Cucima a desemnat o anumită renaştere a abordărilor sovietice în recrutarea elitei. În 1998 a fost fixat: „... o renaştere puțin încă pronunțată a abordărilor sovietice nomenclaturiste când reprezentanții organelor centrale ale puterii tind să realizeze numiri importante, bazându-se pe categoriile de selecție de cabinet, statului de serviciu, participare la campaniile politice anterioare, prezența sau absența unor merite de echipă concrete etc. Până la o „renomenclaturizare" deplină sistemul puterii executive încă nu a ajuns şi perspectivele unei astfel de „contrareformare" de

---

[71] *Наумкіна С.М. Феномен української політичної еліти 90-х років. // Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць. - Одеса, 1999, Вип.5, с.47.*

cadre se pot întruchipa doar după finisarea campaniei electorale din 1998-1999”[72].

Conform raportului politologului ucrainean A.Sâci, dat citirii la Conferința a XX-a Anuală a Problematicii Ucrainei, care a avut loc la 18-23 iunie 2001 în Universitatea Illinois (SUA), în 2001 în Ucraina „o influență decisivă asupra mersului procesului politic o realizează grupurile politico-financiare tenebre”, care „utilizează resursele influenței de stat pentru aşi întări poziția şi de a acapara definitiv spațiul politic în Ucraina”[73].

Cauza de bază a faptului că puterea neseparată în Ucraina rămânea în mâinile nomenclaturii sovietice de partid (dar şi „revoluția” de cadre din 2005 la momentul elaborării articolului a atins doar stratul superior a birocrației de stat, mai mult decât atât, mulți din personalul nou numit sunt persoane vădit nomenclaturiste), este nivelul culturii politico-juridice ale populației Ucrainei. Profesorul A.Kolodii a evidențiat trăsăturile esențiale a relațiilor de clientelă de patronat în practica politică a URSS[74]. Majoritatea dintre ele în Ucraina numai s-au stabilizat, şi anume: metoda de selectare a cadrelor (reieşind numai din loialitate personală şi devotament conducătorului); relații paternaliste în colectivele de muncă şi de asemenea în organele puterii publice; relații dintre deputați şi alegători (institutul de examinare a problemelor personale, care are menirea numai de a soluționa exclusiv problemele personale de trai, cotidiene ale cetățenilor) etc.

Însă, este bine cunoscut că relațiile de clientelă de patronat generează crearea unei elite specifice, opusă elitei democratice. Anume nepregătirea psihologică a multor cetățeni de a percepe formele democratice de conducere este cauza păstrării la putere a persoanelor de nomenclatură.

Nu trebuie negată nici acea parte a realității sociale, cum este predispunerea unei importante părți ale electoratului de a vota pentru o mită vădită sau ascunsă, sau unele preferințe – nu este un secret că, alegătorii față de candidații în deputați au o atitudine ca față de un izvor potențial de cadouri băneşti sau produse, privilegii, preferințe în redistribuirea resurselor bugetare. În condițiile când purtător de putere şi administrator al proprietății este nomenclatura, anume reprezentanții ei pot mai eficient să satisfacă cerințele corespunzătoare ale alegătorilor. Anume reprezentanții ei sunt în cele mai dese cazuri alese în parlament şi organele administrației publice locale. Posibil, acest

---

[72] *Круглашов А. Місцева еліта: регіональна чи периферійна? // Віче, 1998, №5, с.6-7.*

[73] *Сич О. Адміністративний ресурс в технологіях тіньової політики України.— Івано-Франківськ, 2001, с.41.*

[74] *Колодій А. Вибори'98 і становлення громадянського суспільства в Україні. // Українські варіанти. – 1998, №1, с.24.*

cerc vicios, mai ales în localităţi, poate fi distrus numai printr-o campanie permanentă de iluminare politico-juridică a populației, pentru acumularea unui minimum de cunoştințe politice şi juridice.

Deja trebuie să ne gândim ce fel de funcționari profesionişti doreşte societatea să vadă şi corespunzător de a activiza lucrul de iluminare politică şi juridică a populației – de dorit, nu prin intermediul aparatului de stat rămas nomenclaturist, ci prin efortul societății civile. De altfel, rămâne posibilitatea de autoreproducere a stratului de nomenclatură sub o altă fațetă.

Alegerile Preşedintelui Ucrainei şi concomitent criza politică de la sfârşitul anului 2004 – începutul 2005 au demonstrat, că de rând cu existența problemelor de mentalitate susmenționate le este intrinsecă şi capacitatea, în momentele critice ale dezvoltării sociale, de a realiza tendința sa eternă către libertate şi putere a poporului. În afară de aceasta, reforma constituțională trasată în Ucraina în decembrie 2004 (intră în vigoare din septembrie 2005), a distrus una din premisele de existență a nomenclaturii – centralizarea exagerată a puterii. Puterea politică nu va mai exista în forma „verticalei” conduse de preşedinte, formată prin intermediul numirii, ci este separată între două instituții – preşedinție şi conducere de coaliție, bazată pe susținerea majorității parlamentare. Pe lângă aceasta, inițiative constituționale importante pentru dezvoltarea organelor administrației publice locale, mărirea autonomiei lor față de puterea executivă sunt planificate pentru anul curent 2005. Aceasta ne conferă o speranță de a învinge accelerat sindromul de nomenclatură.

În acelaşi timp, sunt fundamente de presupus că regimul populist autoritar, constituit în Belarus, bazat pe „verticala” creată conform principiului nomenclaturist, nu este doar un rudiment al trecutului sovietic. Autorul presupune că, şi în acest caz, în instituțiile politice corespunzătoare într-o măsură oarecare s-au personificat dispozițiile mintale ale bielorusului de rând, orientat către colectivism patriarhal, ascultare în fața legii, stimă față de şefi. Nu întâmplător, sondajele sociologice[75] ne indică că electoratul lui A.Lukaşenko constă preponderent din bieloruşi etnici, iar baza opoziției o compun populația vorbitoare de limbă rusă a Minskului.

În acest mod, principala divergență în evoluția stratului de nomenclatură a Ucrainei şi Republicii Belarus a fost faptul că încă din mijlocul lui 1990 nomenclatura belarusă a fost supusă controlului. Societatea Bielorusă, cu toate că, încă nepregătită pentru adoptarea formelor democratice occidentale de control al poporului asupra puterii, a găsit, însă, o substituire funcțională, adecvată în forma controlului total asupra aparatului de stat din vârful piramidei

[75] *Потєхін О. Білоруська модифікація суспільно-політичного розвитку. // Політична думка, 1998, №3-4.*

de putere. În Ucraina până nu demult continua (şi în mare măsură continuă) dominarea în viața politică şi economică a intereselor nomenclaturii. Perceperea de către societate a acestui fapt, a fost unul din motivele care au stat la baza „revoluției” oranj de la sfârşitul anului 2004. Şi anume necesitatea obiectivă de consolidare a mecanismelor de răspundere a nomenclaturii asupra rezultatelor sociale ale activității sale, explică atât implementarea reformei politice în Ucraina, cât şi personificarea dură a puterii în Belarus.

Bibliografie

Боярунец А., Голобуцкий А., Кулик В. Беларусь перед выбором: демократия или авторитаризм? - Киев, 1996.

Восленский М. Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза. - Москва, 1991.

Герасюк И.Н. Агония номенклатуры. – Минск: Беларусь, 1991.

Democratic changes and authoritarian reactions in Russia, Ukraine, Belarus and Moldova / Edited by K.Dawisha and B.Parrott. - Cambridge University Press, 1997.

Дергачов О., Полохало В. Метаморфози посткомуністичної влади. // Політична думка, 1996, №1.

Долженков О.О. Посткомуністичні соціально-політичні трансформації з точки зору цивілізаційного підходу. // Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини, 2000, Вип.2.

Долженков О.О. Тіньовий аспект політичного процесу в Україні: феномен адміністративно-економічних кланів // Людина і політика, Київ, 2000, №2.

Долженков О.О. Українська номенклатура в суспільно-політичних трансформаціях. // Людина і політика, Київ, 2002, №1.

Долженков О.О. Феномен президентської влади в пострадянському суспільстві. // Людина і політика, Київ, 2001, №1.

Елизаров В.П. Элитистская теория демократии и современный российский политический процесс. // Политические исследования, 1999, №1.

Hallinan M.T. The Sociological Study of Social Change. // American sociological review, 1997, Vol.62.

Карбалевич В. Белорусская номенклатура в период трансформации: эволюция социального статуса и политической роли. // Belarus monitor, 1998, №4.

Карбалевич В.И., Ровдо В.В., Чернов В.Ю., Шабайлов В.И. Проблемы формирования гражданского общества в Беларуси. – Минск: НЦСИ «Восток-Запад», 1996.

Колодій А. Вибори '98 і становлення громадянського суспільства в Україні. // Українські варіанти, 1998, №1.
Колодко Г.В. Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн. - Київ: Основні цінності, 2002.
Круглашов А. Місцева еліта: регіональна чи периферійна? // Віче, 1998, №5.
Крыштановская О.В. Трансформация старой номенклатуры в новую российскую элиту. // Общественные науки и современность, 1995, №1.
Мангейм Дж.Б., Рич Р.К. Политология. Методы исследования. / Пер. с англ. – Москва: Изд-во "Весь мир", 1997.
Наумкіна С.М. Феномен української політичної еліти 90-х років. // Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць. - Одеса, 1999, Вип.5.
Потєхін О. Білоруська модифікація суспільно-політичного розвитку. // Політична думка, 1998, №3-4.
Ronatas A. The First Shall Be Last? Entrepreneurship and Communist Cadres in the Transition from Socialism. // American Journal of Sociology, Vol.100, No.1, July 1994.
Сич О. Адміністративний ресурс в технологіях тіньової політики України. - Івано-Франківськ, 2001.

FORMULAREA POLITICILOR PUBLICE ÎN ADMINISTRAREA PUBLICĂ[76]

Mariana IAȚCO
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative,
Catedra Ştiințe Politice şi Administrative,
Lector, magistru în ştiințe politice

In democratic societies the process of defining the public politics is very important because it supposes a plural approach of public problems. The whole administrative system of the country, as well as the society and other social groups, all these are involved in this process. The study of serious pub-

[76] *Recenzent – doctor habilitat în ştiințe politice, conferențiar Victor SACA*

lic politics stands as a goal for Republic of Moldova, in its way of governing and administration state. The complexity of contemporary public administration makes the defining of public policies be a component part of social reality. When trying to define these policies it is impossible to make a clear distinction between what goals to establish and what means to choose. At the same time, as the government is more involved in finding, comparing and choosing alternatives, as well as in applying these policies, the role of the civil servants also increases. Thus, both the permanent development of public administration and the implication of the civil servants increased the role of expert examination in the process of implementation of public policies. The process of defining the public policies is one of the most difficult to be promoted, especially when the public administration is on its way to democratic changes. The aim of this article is to explain some important moments linked to the defining of public policies and the difficulties the specialists have when trying to find the alternatives in order to solve the public problems.

O dată ce o problemă cu caracter public a intrat în atenția administrării publice şi a apărut nevoia de a o soluționa, responsabilii de elaborarea politicii publice trebuie să se decidă asupra unui mod de acțiune. În acest sens, ei trebuie să analizeze diferitele modalități de abordare a problemei, inițindu-se astfel în procesul de formulare a politicilor publice.

Aşadar, ce reprezintă formularea politicilor? O definiție ar fi că formularea politicilor publice presupune procesul prin care sunt definite, evaluate, acceptate sau respinse politici alternative de soluționare a unei probleme publice existente pe agenda instituțională a administrație[77]. În opinia cercetătorului Charles Jones, carcteristica distinctă a formulării politicilor publice constă în propunerea unor mijloace care să ajute la înțelegerea nevoilor existente în societate.

Aceste propuneri pot reieşi din însuşi procesul de elaborare a agendei, pentru că o problemă şi soluția propusă acesteia sunt stabilite simultan pe agenda administrativă, sau pot fi formulate după ce organele administrări publice au decis să analizeze o anumită problemă. Oricum ar fi, practic alternativele acceptate se reduc la opțiunile celor care elaborează politica publică[78].

Pentru a se înțelege clar, trebuie de subliniat momentul că alegerea unei soluții pentru o problemă publică sau satisfacerea unor nevoi sociale nu se

---

[77] *Miroiu A. Politici publice. – Bucureşti, Editura Politeia, 2002, p.83.*
[78] *Howlett M., Ramesh M. Studiul Politicilor Publice. – Chişinău, Editura Epigraf, 2004, p.139.*

aseamănă nici pe departe cu procesul ordonat expus sau conceput de teoriile raționale.

De fapt, definirea şi interpretarea unei probleme reprezintă un proces confuz care nu conduce întotdeauna la rezultate clare. Chiar, dacă responsabilii de elaborarea politicilor publice recunosc existența unei probleme, este posibil ca nu toți să înțeleagă la fel cauzele sau implicațiile problemei respective.

Aşadar, este de aşteptat ca încercarea de a găsi o soluție pentru o anumită problemă să fie extrem de dificilă şi expusă unor presiuni, care ar zădărnici uneori eforturile de a analiza opțiunile propuse într-o manieră rațională.

De aici se observă momentul, că formularea politicilor este rezultatul unui proces în care actorii implicaţi sunt supuşi unor constrîngeri multiple. De cele mai multe ori aceste privesc *natura* problemei pentru soluționarea căreia urmează să fie propusă o politică şi desigur în ce priveşte actorii implicaţi şi mecanismele – instituționale sau neinstituționale – de formulare a politicilor, astfel spus *contextul* politicii[79].

Aşa cum e de văzut, problemele pentru care urmează să se elaboreze politici de soluționare diferă foarte mult între ele şi presupune identificarea acțiunilor posibile şi acelor imposibile.

Deseori în acest studiu sunt eliminate opțiunile sau alternativele considerate de neacceptat pentru actorii politici influenți, sau care nu par potrivite dintr-un motiv sau altul. Astfel, de exemplu în țările industralizate responsabilii implicaţi în elaborarea unei politici privind sănătatea, care să includă costuri destinate asistenței medicale, nu iau în considerare de obicei modelul britanic al serviciilor de sănătate naționalizate apreciat pentru efecienţa sa în ceea ce priveşte costurile din cauza protestelor pe care acest lucru le-ar atrage din partea medicilor care se tem de salarii reduse. Sau nu s-ar respinge prestarea de servicii medicale pentru bătrîni, din cauza că ar genera nemulțumiri de ordin politic şi moral o astfel de decizie.

Acest proces de formulare a politiclilor în administrarea publică are cîteva caracteristici importante, care sunt evidențiate după Charles Jones. Aceste ar fi:

1. Nu trebuie să presupunem că formularea să se limiteze la un singur set de actori, pot exista mai mulți actori sau grupuri care să înainteze propuneri complementare sau concurente.
2. Formularea poate începe fără o definire clară a problemei sau fără ca cei care sunt angajaţi în acest proces să aibă contact cu grupurile afectate.

---

[79] *Miroiu A. Politici publice. – Bucureşti, Editura Politeia, 2002, p.83.*

3. Formularea nu aparține neapărat unei anumite instituții, deşi adesea acesta e obiectul de activitate a agențiilor guvernamentale.

4. Formularea sau reformularea se pot extinde pe o perioadă lungă de timp, fără a fi aduse uneori argumente suficiente în sprijinul vreunei propuneri.

5. Adesea sunt consultați cei care pierd ca urmare a aplicării politicii.

6. Procesul formulării nu este niciodată neutru: întodeauna cineva cîştigă şi cineva pierde prin aplicarea politicii[80].

Reprezentarea care rezultă din această caracterizare este aceea că formularea politicii publice în administrarea publică presupune un proces eterogen, complex, care variază de la caz la caz. Nuanțele pe care le poate avea formularea politicilor publice în anumite situații pot fi sesizate doar prin studii empirice.

Un astfel de studiu ar putea fi Strategia de Creştere Economică şi Reducere a Sărăciei (SCERS) pentru anii 2004-2006 care reprezintă un cadru de formulare a politicilor în Republica Moldova. În acest document sunt formulate principalele politici de creştere economică şi reducere a sărăciei aprobat de Parlamentul şi Guvernul Republicii Moldova. La elaborarea politicilor au participat diferite niveluri ale administrației publice centrale şi locale, reprezentanți ai sindicatelor, a organizațiilor neguvernamentale, mediilor ştiințifice, donatorilor, mass-media etc., ce a asigurat o transparență a procesului de formulare şi definitivare.

Astfel, la nivel național au avut loc 32 de evenimente (seminare, mese rotunde şi ateliere de lucru) cu o prezență a reprezentanțelor ministerilor şi depertamentelor – 18,4% ai instituțiilor publice – 23,9% ai ONG naționale – 21,2% ai mass-media - 14,3% ai donatorilor – 11,8% ai administrație publice locale – 3,4% etc.[81]

În formularea politicilor alte două aspecte sunt importante:

a) implicarea specialiştilor – acei participanți la procesul de înfăptuire a politicilor, care participă tot mai mult la formularea alternativelor şi soluțiilor propuse. Aceştia sunt: universitari, cercetători, consultanți, funcționari publici de carieră, experți ai instituțiilor guvernamentale, experți parlamentari şi ai partidelor politice, analişti care lucrează pentru diferite grupuri de interese. Ei se grupează în comunități mai mici, care studiază domenii mai specializate ale politicilor publice.

---

[80] *Howlett M., Ramesh M. Studiul Politicilor Publice. – Chişinău, Editura Epigraf, 2004, p.140.*

[81] *A se vedea: Legea privind aprobarea Strategiei de Creştere Economică şi Reducere a Sărăciei (2004-2006) din 2 decembrie 2004, nr.398-XV. // Monitorul Oficial, 2005, nr.5-12 din 14 ianuarie 2005, p.22.*

Ei sunt participanţi ascunşi în formularea politicilor, pentru că adesea opinia publică nu cunosc exact contribuţia lor. Ei au în comun întotdeauna o cunoaştere bună a domeniului şi a tipurilor de politici promovate în cadrul acesteia, chiar dacă interesele lor şi orientările lor politice pot fi foarte diverse. Aceşti specialişti participă la formularea politicilor în modalităţi diferite lucrări ştiinţifice, rapoarte de evaluare, articole de presă, dezbateri şi ateliere de lucru, etc.

Desigur, nu întotdeauna toate propunerile sunt acceptate, deseori multe dintre ele sunt respinse, ori pur şi simlu neglijate. Să notăm şi faptul că aceste grupuri de specialişti participă la formularea politicilor nu numai în structuri formale, ci şi prin raporturile informale dintre ei. De exemplu, o politică este propusă nu numai într-o întîlnire a unei comisii constituite de minister, ci şi la un prînz informal sau recepţie între unii din specialişti.

b) activitatea grupurilor politice de presiune, schimbările din instituţiile politice şi administrative, în legislaţie, etc. Nu numai conţinutul sau natura problemei reprezintă un factor important în modul în care este configurată o anumită politică, ci şi mediul în care problema este abordată influenţează esenţial felul în care va arăta politica adoptată[82].

Astfel, procesul de formulare a politicilor în SCERS a fost sarcina reprezentanţilor ministerilor care au prezentat conţinutul documentelor respective şi au oferit răspunsuri la întrebările, criticile şi comentariile adresate de participanţi. Ţinînd cont să selecteze contribuţii şi comentarii de la persoane cu competenţă profesională în domeniu, lideri de opinii, medii ştiinţifice, organizaţii internaţionale, etc., unde s-au pronunţat asupra motivării şi identificării corecte a problemelor în domeniu, asupra formulării obiectivelor, priorităţilor şi calităţii indicatorilor de monitorizare.

În acest sens, potrivit autorului May putem vorbi de politici cu public şi fără public. În cazul politicilor cu public, opţiunile, alternativele sunt propuse, construite şi alese într-un mediu in care sunt implicaţi membrii publicului, fiecare cu interesele şi cu resursele sale. Cele fără public constau într-o dezvoltare limitată a grupurilor în jurul problemei, de obicei limitată la comunităţi tehnice şi ştiinţifice, contează rolul expertizei tehnocrate şi un public redus[83].

În sarcina specialiştilor este nu numai aceea de a propune alternative de soluţionare, dar şi instrumente de formulare şi selectare a acestora.

---

[82] *Miroiu A. Politici publice. – Bucureşti, Editura Politeia, 2002, p.85.*

[83] *May P.J. Reconsidering Policy Design: Policies and Publics. // Journal of Public Policy, nr.11, p.187-188.*

În acest sens, se apelează la criterii de alegere care reprezintă mecanisme de a evalua comparativ politicile publice propuse ca soluții pentru o problemă.

De obicei, nu se pot utiliza aceleaşi criterii pentru a aborda orice problemă, de fiecare dată, criteriile propuse provin din surse diferite şi au justificări proprii. În acest sens, criteriile sunt selectate în contextul formulării politicilor de către cei implicați în acest proces, în general se propun acele criterii pe care alternativele sau opțiunile susținute de un actor le îndeplinesc mai bine.

În formularea politicilor, de obicei nu se poate apela la un singur tip de criterii, pentru că utilizarea unui singur criteriu sau a unui singur tip de criterii ar induce dificultăți în formularea unor politici, care să răspundă cît mai adecvat cerințelor, exigenților diverselor grupuri afectate. De aceea în multe cazuri e necesară o combinație de criterii.

De obicei, majoritatea ideilor sunt respinse nu pentru că nu sunt bune, ci pentru că politicile construite pe baza lor nu sunt suficient de bine elaborate sau nu par să fie aplicabile. De asemenea, atunci cînd o alternativă nu este concordantă cu valorile susținute de membrii grupurilor interesate, ea nu are şanse mari să supravețuiască.

Desigur, uneori membrii acestor grupuri au valori defirite. Adesea există un consens general asupra unei valori, în timp ce în cazuri concrete ea este interpretată diferit de aceştea. De exemplu, ideea reducerii mărimii sectorului public pare să exprime o valoare împărtăşită în societatea noastră de cele mai importante grupuri care se manifestă public. Dar în cazuri particulare este respinsă cu putere: de exemplu, în privința privatizării unor întreprinderi mari, sindicatele şi mulți politicieni s-au opus cu forță.

Al treilea moment pe care trebuie să treacă o alternativă pentru a supraveţui este acela de a satisface constrîngeri viitoare.

În primul rînd, dacă ea implică cheltuieli ridicate, mai mari decît cele pe care decidenții pot să le asigure, alternativa are mici şanse de a fi promovată. Multe dintre alternativele considerate ca bune sau chiar ca necesare în învățămînt sau în sănătate nu au putut fi menținute şi provomate datorită costurilor ridicate pe care le impuneau.

În al doilea rînd, alternativa trebuie să se poată impune ca acceptabilă public, mai ales pentru cele mai importante grupuri implicate. Uneori acest lucru nu e posibil: orice politică afectează negativ unele grupuri, de aceea, este necesar să se atragă un sprijin puternic din partea celorlalte.

În fine, o alternativă trebuie să poată fi acceptată de către politicieni: multe alternative bune sunt eliminate pentru că specialiştii nu găsesc căile de a le face acceptabile de public sau de politicienii aleşi sau numiți. Alte sunt ținute în viață cu gîndul că în viitor climatul politic se va schimba. Alegerea unei

alternative depinde mult de capacitatea de a convinge conducerea unui minister, a unei primării sau jumătate plus unu din membrii unei comisii parlamentare.

Complexitatea administrației publice contemporane face ca formularea politicilor publice să fie o componentă necesară şi importantă pentru realitatea socială.

În practica formulării politicilor nu e posibil să facem o distincție fermă, clară între stabilirea scopurilor şi alegerea mijloacelor. Apoi, creşterea rolului guvernării face ca în formularea alternativelor, în compararea şi selectarea acestora, în aplicarea politicilor funcționarii publici să aibă un rol tot mai important.

În sfîrşit, în profesionalizarea administrației publice a crescut rolul expertizei de specialitate în procesul de înfăptuire a politicilor publice, iar o mare parte a acesteia este furnizată de funcționarii publici.

Procesul de formulare a politicilor reprezintă unul greu de promovat, mai ales cînd administrarea publică este pe calea transformărilor democratice.

În concluzie putem afirma că studiile asupra procesului de formulare a politicilor ne explică numeroasele schimbari ce au loc în sistemele administrative, ne evidențiază numeroase aspecte în ce priveşte promovarea intereselor a diverselor grupuri implicate în elaborarea şi implementarea politicilor.

Bibliografie:

Miroiu A. Politici publice. – Bucureşti, Editura Politeia, 2002.

Howlett M., Ramesh M. Studiul Politicilor Publice. – Chişinău, Editura Epigraf, 2004.

Legea privind aprobarea Strategiei de Creştere Economică şi Reducere a Sărăciei (2004-2006) din 2 decembrie 2004, nr.398-XV. // Monitorul Oficial, 2005, nr.5-12 din 14 ianuarie 2005.

May P.J. Reconsidering Policy Design: Policies and Publics. // Journal of Public Policy, nr.11.

SOCIOLOGIA POLITICĂ

PARTIDELE POLITICE ÎN PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA[84]

Pavel MIDRIGAN
Republica Moldova, Chişinău
Institutul de Ştiinţe Politice şi Relaţii Internaţionale
Catedra de Ştiinţe Politice şi Drept
lector

The article analyses the parliamentary level of the activities of political parties in the Republic of the Moldova. The presence of the political parties in the legislative is realized through intermediary of fractions.

The relations between political parties and parliamentary fractions exists only on a personal level in these conditions the discipline in the framework of fractions plays a significant role. This has two aspects – to ensure physical cohesion to ensure the unity in the process of voting.

The example of the first aspect is a phenomenon of independent deputies. In The Republic of Moldova not a single independent candidate vas chosen in Parliament during the period of time since 1994 till 2001, each legislative, however has independent deputies. The second aspect shows a clear tendency of parties to supervise the voting process. The success of this depends on many and differs from party to party.

Regulations of the parliament of the Republic of Moldova, pays great attention to the activities of parliamentary groups. Through the stipulations of regulations these groups ere recognized as actors of the Legislative's activities and the limits of the implication in the representative forum of the country are established. These groups participate, in the process of election of government. They also participate in the establishing of the parliamentary commissions, take part in the parliamentary debates etc. Still fractions don't have the right of the legislative initiative.

Political parties play a significant role in the functioning of the method of exercising the functions of the Parliament of the Republic of Moldova. They determine the method of exercising the functions of the Parliament and through their potential of making a coalition and dialog, as well as through their number establish the efficiency of a representative forum of people.

---

[84] *Recenzent – doctor în ştiinţe politice, conferenţiar Tudor SPINEI*

Democraţia reprezentativă este de neconceput fără partidele politice, cît şi în afara parlamentului. Aceste institute respectiv au multe interconexiuni în care primele sunt subordonate adunării reprezentative, dar joacă un rol important în activitatea şi determină eficienţa acestuia. Legislativul reprezintă, pentru partidele politice unul din scopurile activităţii, de mai puţine ori idealul, dar mai permanent realul.

Prin prisma funcţiilor parlamentului partidele politice reprezintă subtextul, materia şi mobilul realizării funcţiilor de către parlament. Astefel funcţiIle de reprezentare, de deţinere şi realizare a puterii, cea legislativă şi cea a controlului politic, de asigurare a exprimării libere şi cea a legitimării sistemului[85] sunt realizate cu aportul considerabil al partidelor.

Partidele politice sînt prezente în parlament prin intermediul fracţiunilor parlamentare. Acestea reprezintă uniuni de deputaţi aparţinînd aceluiaşi partid sau cu viziuni politice înrudite. În această ordine de idei, relaţia dintre partidele politice şi fracţiunile parlamentare nu este atît de univocă şi simplistă cum s-ar crede la prima vedere. În termeni legali o astfel de relaţie nu există. Conform Constituţiei Republicii Moldova orice mandat imperativ este nul. Deci concurînd la alegeri, adunînd voturile cetăţenilor, partidele politice legal nu sunt reprezentate în parlament. Ele doar sunt cele ce participă la scrutin prin intermediul membrilor săi, cele ce structurează spaţiul electorala alături de candidaţii independenţi.

La prima vedere această situaţie s-ar părea intolerabilă – deputaţii sunt aleşi conform listei de partid, alegătorul acordă votul partidelor politice, respectiv mandatele sunt ale formaţiunilor politice şi nicidecum ale deputaţilor luaţi în parte. Logica democraţiei contravine acest raţionament superficial – parlamentul ca instituţie reprezentativă a poporului este compus din reprezentanţii poporului. Legislativele sunt compuse din parlamentari, nu din partide. Fracţiunile parlamentare, legal nu au nici o legătură cu partidele, şi reprezintă doar uniuni de deputaţi cu aceleaşi viziuni politice – prin analogie cu relaţia dintre partide şi popor (relaţia dintre fracţiuni şi corpul deputaţilor). Putem vorbi de fracţiuni ca „partide ale deputaţilor”.

În lipsa unor mecanisme legale şi deci eficiente de a domina şi controla grupurile „sale” parlamentare, relaţia dintre fracţiunile parlamentare şi partidele politice capătă o importanţă deosebită. Principalul obiectiv al formaţiunilor politice constă în asigurarea disciplinei de partid. Cu toate că disciplina de partid se referă la mai multe tipuri de comportament al parlamentarilor, in-

---

[85] *Романов Р. Понятие и сущность парламентаризма. // Социально-политический журнал, 1998, nr.4, p.210-225.*

dicele principal este unitatea fracțiunii, concretizată în două aspecte – unanimitatea în timpul votării şi menținerea fizică a grupului.

În experiența internațională există o abordare neunivocă a comportamentului membrilor fracțiunii din timpul votării, în dependență de particularitățile sistemului politic.[86] În Republica Moldova partidele tind, totuşi, spre supravegherea totală a deputaților în timpul votării. Pornind de la modalitățile de vot utilizate în Parlamentul Republicii Moldova, cel mai dificil această sarcină a conducerii fracțiunii poate fi realizată în timpul votării secrete. Posibil cel mai remarcabil caz ce pune în evidență rolul disciplinei de partid a avut loc în 2000 în timpul alegerilor prezidențiale. După cum menționează V.Moşneaga pentru o eventuală atragerea a cîtorva membri a fracțiunii comuniştilor, dreapta a introdus în regulamentul alegerii Preşedintelui votul secret, iar comuniştii pentru a preîntîmpina scurgerea de voturi au mers la votarea deschisă în afara cabinei de vot.[87] Practic ordinea de vot şi în general disciplina de partid presupune, în primul rînd, satisfacerea intereselor şi jocului liderilor de partid. Este rațional că divergențele pot apărea atunci cînd aceştea îşi pierd legitimitatea. Astfel, de exemplu, 4 deputați din fracțiunea PFD la votarea guvernului Ciubuc I au votat contra, ceilalți sau abținut.

Nivelul coeziunii interne a fracțiunilor parlamentare din Republica Moldova este indicat de fenomenul deputaților independenți des întîlnit în Parlamentul Republicii Moldova în pofida faptului că nu există candidați independenți care ar fi aleşi.

În Parlamentul de Legislatura a XIII (1994-1998) fenomenul deputaților independenți a cunoscut cea mai largă dezvoltare – V.Moşneaga meționează că în rezultatul dezmembrării fracțiunii „Unitatea Socialistă” s-au format 3 grupuri de deputați, orientați către PRCM, PCRM şi către preşedintele P.Lucinschi.[88] Şi spre toamna anului 1997 în afara fracțiunilor parlamentare se aflau mai mult de o treime de deputați.[89] Cauzele acestui fenomen a fost modificarea esențială a corelației de forțe din cadrul sistemului partidist, în principal apariția a două noi partide – Partidul Renaşterii şi Concelierii din Moldova şi a Partidului Comuniştilor din Republica Moldova, dar şi Preşedintele

---

[86] *Vezi: Слиска Л., Динес В. Парламентская оппозиция как фактор политической стабильности демократических режимов // Власть, 2001, nr.10, p.12.*

[87] *Мошняга В., Руснак Г. Президентские (2000) выборы в Республике Молдова: особенности и результаты // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XV. – Chişinău, USM, 2001, p.76.*

[88] *Ibidem, p.31.*

[89] *Moşneaga V. Partidele politice şi Parlamentul Moldovei: aspecte juridice ale interacțiunii // Aspecte ale practicii parlamentare, relațiile dintre parlament şi guvern (Republica Moldova). – Chişinău, 1997, p.31.*

Republicii Moldova. „Asupra fragmentării postelectorale a Parlamentului Republicii de legislatura a XIII, scrie V.Bruter, a influiențat şi peşedintele Lucinschi – aproape jumătate din fracțiunea majoritară a PDAM (circa 20 deputați) anunță ieşirea sa din componența fracțiunii şi constiuirea unui grup parlamentar proprezidențial (compus din circa 25 de deputați)."[90]

În Parlamentul de Legislatura a XIV (1998-2001) acest fenomen este la fel de pronunțat. Către noiembrie 1999 existau 8 deputați independenți desprinşi din CDM, PFD, MpMDP. În timpul alegerilor prezidențiale din decembrie 2000 în afara fracțiunilor se aflau 21 de deputați, din care 9 erau organizați într-un grup parlamentar neoficial (PPCD).[91]

În Parlamentul de Legislatura a XV (din 2001), reeşind din rezultatele alegerilor, situația este mai stabilă. Fracțiunea „Alianța Braghiş" „pierde" cei mai mulți deputați. Din diferite motive această fracțiune actualmente numără 11 deputați față de 19 cîți au ajuns în parlament pe listele respectivului bloc electoral. Concomitent şi fracțiunea PCRM în toamna 2004 exclude un deputat din componența sa.

Din practica parlamentară a Republicii Moldova cele mai durabile fracțiuni sunt cele ale comuniştilor şi ale PPCD-ului. PPCD nu s-a confruntat niciodată, în perioada a trei legislaturi (1994-2004), cu instabilitatea şi infidelitatea deputaților. În respectivul interval de timp doar un singur deputat a fost exclus din fracțiunea PCRM. Din contra centru dă dovadă de o disciplină de partid cu mult mai slabă, accentuat (sau datorită faptului) că aici sunt prezente blocurile electorale, care sînt cele mai fluide. Îndeosebi ne referim la Blocul electoral „PMDP" şi CDM în legislatura a XIV şi Blocul electoral „Alianța Braghiş" în legislatura a XV.

Excluderea deputaților din fracțiune are implicații serioase asupra acestora. Aceasta din cauza diferenței de status dintre fracțiunile parlamentare şi deputații care nu au reuşit să se grupeze. Unica remarcă cu referire la această categorie de deputați în cadrul Regulamentului este făcută cu ocazia legilor constituționale – în dezbaterea în a doua lectură a proiectului de lege constituțională se cere şi opinia aceştora. O altă consecință se reduce la incapacitatea de a mai candida pe listele respectivelor formațiuni politice la viitoarele

---

[90] *Брутер В. Всеобщие парламентские выборы в Молдова: попытка системного анализа в реальном времени // Молдова-98. Политические реалии и парламентские выборы. – Кишинэу, Центральная типография, 1998, p.10.*

[91] *Мошняга В., Руснак Г. Op.cit., p.64.*

alegeri, reeşind din caracterul oligarhic al partidelor politice moldoveneşti conferite de sistemul electoral existent.[92]

Reeşind din consecințe, abandonarea fracțiunii sau comportamentul contrar intereselor de grup ce presupune excluderea trebuie să fie condiționată de factori serioşi. Practica Republicii demonstrează că acestea pot fi de diferit ordin. Fie de ordin persoanl – negăsirea unui limbaj comun cu conducerea sau schimbările intervenite în relația interesele personale – interese de grup. Tot în acest cadru se plasează şi decăderea partidelor politice, consecință ce determină comportamentul tuturor membrilor formațiunii, inclusiv şi din Parlament. Fie mizarea pe alt centru de putere (influiență), fie din interiorul parlamentului, care se concretizează în aderarea neoficială la o altă fracțiune („furtul deputaților”), fie din exteriorul acestuia. În ultima postură de cele mai dese ori în Republica Moldova se prezenta Preşedenția.

Conform Regulamentului Parlamentului Republicii Moldova fracțiunile parlamentare se constituie în cel mult 10 zile de la începerea lucrului noului parlament. În practica internațională se practică înaintarea a două exigențe față de constituirea uniunilor de deputați: 1) numărul minimal de deputați al grupului parlamentar şi 2) apartenanța la acelaşi partid. Regulamentul Parlamentului Republicii Moldova înaintează ambele cerințe – numărul minim al fracțiunii de cinci deputati şi apartenența la aceeaşi listă electorală (ale partidelor politice, mişcărilor social-politice, blocurilor electorale).[93] Ulterior constituirea altor fracțiuni şi modificarea personală a componenței acestora este interzisă. În practica parlamentară moldovenească se acceptă doar excluderea sau ieşirea binevolă a deputaților din fracțiune nu şi intrarea lor ulterioară în componența altei fracțiuni.

De facto relevanța fracțiunilor parlamentare este considerabilă în oricare parlament din orişice stat. *De jure* aceasta poate şi să nu fie consacrat prin acte juridice, ci se poate realiza În baza cutumei. Există o serie de state în care legislația nu stipulează nimic sau aproape nimic despre rolul fracțiunilor politice în organul reprezentativ. În Republica Moldova Regulamentul Parlamentului acordă o atenție sporită activității grupurilor parlamentare. Aceasta se explică prin calitatea de „democrație nouă” a statului, în care obiceiul ca normă a vieții parlamentare nu joacă nici un rol. Regulamentul Parlamentului stipulează că organul legislativ îşi desfăşoară activitatea în plen, în şedințele co-

---

[92] *Vezi: Tanasă R. Sistemul electoral al Republicii Moldova şi repercusiunile sale asupra sistemului partidist // Pluripartidismul în Moldova: esența şi specificul formării. – Chişinău, CAPTES, USM, ISPRI, 2000, p.131-138.*

[93] *Legea Republicii Moldova nr.797-XIII din 2 aprilie 1996 pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.59-62.*

misiilor parlamentare şi în fracţiuni, rezervînd ziua de marţi a fiecărei săptămîni din sesiune (anterior activităţii în cadrul comisiilor şi în plen) lucrului deputaţilor în cadrul fracţiunilor. Astfel se recunoaşte oficial importanţa şi rolul grupurilor parlamentare în activitatea forului reprezentativ al naţiunii.

Rolul fracţiunilor parlamentare este scos în evidenţă prin prerogativele sale. Ele practic se referă la toate componentele activităţii legislativului. Astfel organele de conducere ale Parlamentului (Preşedintele Parlamentului Republicii Moldova, Vice-preşedinţii şi Biroul Permanent al Parlamentului) se constituie în baza corelaţiei de forţe din forul legislativ. Asupra candidaturilor în posturile cheie ale parlamentului se decide prin intermediul negocierilor. Totuşi practica şi legislaţia în Republica Moldova diferă. În Parlamentul de legislatura a XIII în timpul constituirii organelor de lucru opoziţiei nu ia revenit nici o funţie importantă. Aceeaşi situaţie s-a repetat, parţial şi în 1998 – postul de preşedinte al Parlamentului a revenit BpMDP, cele de vice-preşedinţi – FPCD / CDM şi PFD. Iniţial se prefigura o izilare totală a comuniştilor, însă ulterior, peste o săptămînă de la începerea lucrărilor parlamentului, s-a mers la negocieri cu cea mai numeroasă fracţiune prin care ea capătă anumite posturi la nivel de comisii parlamentare.[94] Ulterior un post de vice-preşedinte i se acordă reprezentantului fracţiunii PCRM.

Presedintele forului se alege pe durata mandatului prin vot secret al majoritatii deputatilor aleşi. Fracţiunile pot propune doar cîte o singură candidatură. Vicepresedinţii se aleg, la propunerea Presedintelui, dupa consultarea fractiunilor - prin votul deschis al majoritatii deputatilor aleşi. Astfel în prezent fracţiunea majoritară dispune de funcţia de preşedinte şi una din vicepreşedinte, iniţial „Alianţa Braghiş" avea reprezentantul său în conducerea parlamentului – o funcţie de vice-preşedinte. După devenirea lui M.Kamerzan candidat independent ea şi-a pierdut acest post important.

Problema apartenenţei Preşedintelui Parlamentului[95] la un partid politic este cardinală în cadrul abordării rolului partidelor politice în parlament şi impactul acestora exercitării funcţiilor de către acestea. În Republica Moldova aceasta pînă la moment nu a devenit un subiect ce ar atrage atenţia opiniei publice sau/şi a forţelor politice. Problema constă în faptul că în cazul în care Preşedintele îşi păstrează calitatea de membru al partidului este inexistent un arbitru şi un moderator între partidele politice din parlament. Aceasta se poa-

---

[94] *Брутер В. Op.cit., p.39-40.*

[95] *Preşedintele Parlamentului este numit şi speker ceea ce nu este corect. Această denumire este prezentă în statele de tradiţie anglo-saxonă, în ţara noastră o astfel de denumire se utilizează din mîna uşoară a jurnaliştilor. Oficial acest post în Republica Moldova poartă denumirea de Preşedinte al Parlamentului.*

te răsfrînge negativ asupra activității minorității şi, respectiv, asupra întregului parlament.

Fracțiunilor parlamentare li se recunoaşte dreptul de a cere revocarea Preşedintelui Parlamentului propus de respectiva. În procedura demiterii vice-preşedinților este necesară doar consultatrea fracțiunilor. Astfel, în cazul în care Preşedintele pierde susținerea fracțiunii sale, el riscă să fie lipsit şi de postura sa de lider al parlamentului. În istoria Republicii Moldova astfel de cazuri nu au avut loc, toți Preşedinții se află în funcție pe durata întregii legislaturi. Cu excepția lui P.Lucinschi care în 1996 cîştigă cursa pentru funcția de Preşedinte şi se dezice de cea de Preşedinte al Parlamentului.

Biroul permanent se constituie, la fel, luîndu-se în considerație culoarea politică a parlamentului, prin intermediul formulei proporționale, identică cu sistemul electoral utilizat la alegerile parlamentare. Fracțiunile parlamentare numesc şi revocă deputații ce vor fi în componența Biroului permanent. Astfel în organul cu funcții importante în cadrul Parlamentului se asigură prezența reprezentanților tuturor sau majorității fracțiunilor.

În acelaşi mod în constituirea comisiile parlamentare se utilizează reprezentarea proporțională a fracțiunilor. Totuşi, deseori, capacitatea de influiențare asupra deputaților „săi" din partea fracțiunilor este limitată (sau anulată) de Parlament ca un organ reprezentativ integru. Prin faptul că fracțiunilor li se rezervă doar dreptul de a iniția, de a propune, iar decizia este luată „cu votul majoritatii deputaților aleşi." Acesta din urmă serveşte şi ca arbitru în cazul unor conflicte în privința nominalizărilor în cadrul comisiilor parlamentare din cadrul fracțiunilor. În cazul comisiilor de anchetă ele pot fi formate şi la inițiativa unei fracțiuni parlamentare, dar sub controlul majorității deputaților. În cadrul comisiilor speciale create cu scopul examinării unui proiect de lege este obligatorie prezența reprezentanților tuturor grupurilor parlamentare. Componența nominală a comisiilor permanente se face la confluiența propunerilor fracțiunilor şi preşedinților comisiilor, dar reeşind din practica internațională trebuie să fie dictată de preferințele deputaților, statusul lor şi de competențele acestora.

Totodată după fracțiunile parlamentare nu sînt recunoscute anumite posibilități. Astfel ele nu pot iniția întrunirea parlamentului în sesiuni extraordinare şi, cee ce este cel mai important, ele nu sunt recunoscute ca subiecți ai inițiativei legislative. Ele îşi pot relaiza aceasta doar prin intermediul deputaților săi prezenți în acest proces în mod particular. Practic aceasta nici într-un mod nu influiențează eficiența promovării de către partide a politicii sale, doar că în relația cu electoratul şi cu opinia publică pot apărea careva deficiențe de înțelegere corectă a comportamentului legislativ al formațiunilor politice. Oportunitatea acestor posibilități şi împuterniciri este dubiasă, dar ea demon-

strează (permite stabilirea) limitele rolului partidelor politice în Parlametntul Republicii Moldova.

Fracțiunile parlametare sunt recunoscute şi ca factori de decizie în elaborarea *ordinii de zi* a şedinţii parlamentului. Ordinea de zi reprezintă un component esențial al activității parlamentului. Sunt discutate şi se iau decizii doar, cu foarte mici excepții, referitor la subiectele prestabilitie. În Republica Moldova, la şedințele care pun în dezbatere problema respectivă pot participa chiar şi reprezentanții fracțiunilor ce nu au membrii săi în componența Biroului permanent. Modificarea ordinară şi cea urgentă a ordinii de zi poate fi realizată şi la cererea unei fracțiuni, însă sub tutela majorității. Acestea reprezintă o totală dominare a stabilirii priorităților de activitate a parlamentului de către partidele politice.

În cadrul *dezbaterilor parlamentare* fracțiunile sunt tratate pe potrivă. Conform Art.57(1) „fracțiunile parlamentare (în paralel cu deputații – P.M.) au dreptul să prezinte în scris amendamente motivate la proiectul de lege."[96] În Parlamentul Republicii Moldova acestora li se recunoaşte dreptul de a interveni la fiecare din cele trei lecturi de adoptare a legii. Aceasta se referă şi la cele două lecturi ale legii constituționale, cu menționarea specială că luarea de cuvînt în cadrul procesului de adoptare în prima lectură este necesară participarea tuturor fracțiunilor. După fracțiuni se recunoaşte şi dreptul de a „cere încheierea dezbaterii unei probleme puse în discuția parlamentului" şi intervenția lor în declararea unor şedințe secrete. Reflectarea în mass-media a activității parlamentului, conform legislației, trebue să fie echitabilă pentru toate fracțiunile. Totuşi nu sunt stipulate criteriiloe clare ale ale reflectării, lăsîndu-se pe seama eticii şi profesionalismului jurnaliştilor fapt ce nu este, în condițiile Republicii Moldova, argumentat.

Fracțiunilor parlamentare pentru exercitarea funcțiilor sale li se acordă suportul logistic, inclusiv posibilitatea de a întreține un secretariat, cît şi autonomia în gestionarea fondurilor alocate din bugetul Parlamentului.

Structura fracțiunilor parlamentare din Republica Moldova nu a cunoscut o dezvoltare atît de amplă ca în SUA, Germania, Marea Britanie etc. Grupurile de deputați desemnează un preşedinte, un vice preşedinte şi un secretar. Desigur asupra inexistenței stratificării în cadrul fracțiunii influiențează şi numărul mic de deputați din parlament, respectiv şi cel al fracțiunilor.

Partidele politice joacă un rol semnificativ în funcționarea Parlamentului Republicii Moldova. Ele determină modul de exercitare a funcțiilor acestuia şi prin numărul său şi potențialul de coalizare şi dialog stabilesc eficiența fo-

[96] *Legea Republicii Moldova nr.797-XIII din 2 aprilie 1996 pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.59-62.*

rului reprezentativ al poporului. Republica Moldova fiind o democrație recentă, legislația referitoare la Parlament acordă o importanță mare legiferării şi recunoaşterii juridice a rolului partidelor în legislativ.

Bibliografia

Moşneaga V. Partidele politice şi Parlamentul Moldovei: aspecte juridice ale interacțiunii. // Aspecte ale practicii parlamentare, relațiile dintre parlament şi guvern (Republica Moldova). – Chişinău, 1997.

Popa V. Dreptul parlamentar al Republicii Moldova. – Chişinău, ULIM, 1999.

Брутер В. Всеобщие парламентские выборы в Молдова: попытка системного анализа в реальном времени. // Молдова-98. Политические реалии и парламентские выборы. – Кишинэу, Центральная типография, 1998.

Конституционное (государственное) право зарубежных стран. – Москва, Белые альвы, 1996.

Романов Р. Понятие и сущность парламентаризма. // Социально-политический журнал, 1998, nr.4.

Мошняга В., Руснак Г. Президентские (2000) выборы в Республике Молдова: особенности и результаты. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XV. – Chişinău, USM, 2001.

Сліска Л., Динес В. Парламентская опозиция как фактор политической стабильности демократических режимов. // Власть, 2001, nr.10.

Legea Republicii Moldova nr.797-XIII din 2 aprilie 1996 pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.59-62.

Tanasă R. Sistemul electoral al Republicii Moldova şi repercusiunile sale asupra sistemului partidist. // Pluripartidismul în Moldova: esența şi specificul formării. – Chişinău, CAPTES, USM, ISPRI, 2000.

DESCHIDEREA DEMOCRATICĂ ŞI EVOLUȚIA SECTORULUI MEDIATIC ÎN REPUBLICA MOLDOVA[97]

Victor MORARU
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea Iliberă Internațională din Moldova
Prorector pentru activitatea ştiințifică,
doctor-habilitat în ştiințe politice, profesor

Dumitru ȚURCANU
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de jurnalism şi Ştiințele Comunicării
Catedra de jurnalism
Lector superior

L'article vise le rapport qui s'établie entre l'évolution de la societé et le développement du secteur médiatique en Republique de Moldova. On détecte les signes de la democratisation de la vie social-politique en soulignant que l'ouverture démocratique est liée directement avec une vraie liberté d'expression et un réel pluralisme d'opinion. L'article porte sur l'importance des médias dans l'affermissement des valeurs democratiques. On releve que les moyens de communication de masse non seulement rappresentent un lieu pour la rencontre des divers discours politiques, mais ils assurent aussi la viabilité des impulses démocratiques en participant à l'extention du marché libre des idées et en soutenant les principes de l'analyse critique de la réalité. Une attention particulière est réservée à l'examen des limites et des blocages des médias dans le contexte de la diversité des tendances enregistrées, y inclut la proliferation de la presse des parties politiques et le phénomène du partisanat politique des medias. À partir de nombreux exemples, puisés dans l'actualité récente, on analyse des mécanismes de l'action médiatique-politique et les particularités de l'activité médiatique impliquée dans les confrontations politiques.

Evoluția proceselor democratice complexe şi marcate de controverse într-o societate post-totalitară este conjugată cu dinamica neunivocă a dezvoltării mass media, care parcurg şi ele, la rîndul lor, o cale anevoioasă a debarasării de monopolism ideologic-doctrinar, urmînd itinerarul deetatizării şi al

[97] *Recenzent – doctor-habilitat în ştiințe politice, conferențiar Alla ROŞCA*

afirmării libertății economice şi editoriale. Lipsindu-se de tutela statului-partid, mass media, renunță cu greu la deprinderile paternaliste în raport cu statul, încercînd să îmbine două aspecte antitetice în activitatea cotidiană şi de perspectivă – cea de independență editorială şi cea de autonomie economico-financiară. În consecință, în sectorul informațional-comunicațional autohton sînt înregistrate incertitudini şi rătăciri de poziții, instituțiile mediatice situîndu-se cînd/ori într-o extremă, cînd/ori în alta a spațiului politic, locul de constituire, afirmare şi consolidare a structurilor democratice din țară.

Configurarea sferei politice în noile condiții este determinată de afirmarea clasei politice, antrenate în transformarea calitativă a fostului regim. Actorii politici actuali, purtînd, implicit, însemnele acestuia din urmă, reprezintă fie vechea nomenclatură comunistă, exponentă a cunoştințelor privind mecanismele activității politice din trecut, dar nu dispune de voința schimbării sau nu percepe obiectivele schimbării, fie sînt lideri de formație nouă, care au conştientizat vectorul mişcării societății, dar sînt încă privați de o experiență politică semnificativă, manifestîndu-se în viața politică în calitate, mai degrabă, de generatori de opinie decît drept organizatori eficienți de acțiuni politice.

Deschiderea democratică nu poate avea loc decît în contextul şi sub influența libertății de exprimare şi a schimbului larg de opinii. Or, valorile democratice, fapt recunoscut, apar, se conştientizează, se constituie, sînt manifestate şi realizate cu concursul nemijlocit al mijloacelor de comunicare de masă. Comunicarea politică se efectuează, în mod preponderent, prin intermediul canalelor mediatice, iar odată cu explozia fenomenului televiziunii, efortul orientat spre implicarea cetățenilor în procesele politice (sensibilizarea şi antrenarea populației în orbita acțiunii politice) obține proporții covîrşitoare. Tocmai prin experiența televiziunii se confirmă faptul că mass media media devin chiar „locul, în care se fabrică actualitatea politică, principalul loc al politicului”[98]. Deloc întîmplătoare apare, astfel, grija sporită, manifestată de actorii politici, pentru a-şi asigura o maximă vizibilitate în cadrul programelor televizate, disponibilitatea forțelor politice pentru investirea resurselor financiare anume în elaborarea şi difuzarea publicității politice televizate. Există date (destul de defavorabile presei scrise) care atestă că în campanii electorale, de exemplu, cea din anul 1986 în SUA, volumul bugetului rezervat de candidați pentru agitație electorală la televiziune poate depăşi de patruzeci de ori cel prevăzut pentru publicații electorale în presa scrisă[99].

Formarea opiniei publice este un proces destul de complex. Individul, luat aparte, poate genera anumite idei, valori, concepții, teorii, dar ele vor rămî-

---

[98] *Petcu M. Sociologia mass media. – Cluj-Napoca: Dacia, 2002, p.148.*

[99] *Петров А. Предвыборный пиар на телевидении // Меди@льманах, 2003, N3, c.27.*

ne în afara spațiului public, atîta timp cît nu vor nimeri în vizorul mass media. În acest context, este important faptul că opinia, fiind exprimată public, „este orientată nu numai spre influențarea vieții sociale, ci şi spre participare, cu alte cuvinte, spre transformarea acestei opinii în politici efective, în legi”[100]. Şi acest lucru este favorizat de mijloacele de comunicare de masă. Astfel, în anii ’90 ai secolului trecut, în condițiile determinate de producerea schimbărilor radicale în toate sferele vieții, mass media au început să devină exponenți ai unor modele de comportament, dar şi ai unor modele noi de atitudine. Ele au contribuit la exprimarea şi implementarea în conttiința socială a unui şir de valori democratice (sistemul pluripartidist, sistemul electoral democratic, separarea puterilor: legislativă, executivă şi judecătorească, structura şi atribuțiile puterii, relațiile de parteneriat cu statele vecine, liberalizarea economiei, demonopolizarea şi deetatizarea ei, simbolurile naționale – drapel, imn, stemă, ziua națională a Republicii Moldova, libertatea de exprimare, libertatea mitingurilor şi manifestărilor, ş. a.) care şi-au găsit întruchipare într-un set de acte legislative ale Parlamentului şi Guvernului, în proiecte şi programe naționale strategice.

Procesele democratice, care au implicat masele largi ale populației, demonstrează o coeziune între faptul comunicării şi cel al realizării concrete, „comunicarea şi influențarea formînd aceeaşi acțiune”[101]. Astfel, mass media nu numai participă la integrarea societății în baza anumitor valori, devenite naționale, dar şi generează, organizează şi stimulează aceste procese. Presa, respectiv, „nu numai reflectă devenirea, ea însăşi se implică în traiectoria evoluției”[102]. În consecință, constată cercetătorii, „mass media utilizează mesajele *intenționat* (s.n.) pentru a influența acțiunile”[103].

În condițiile afirmării valorilor democratice, rolul mass media este incomensurabil de mare: ele nu numai oferă posibilitatea desfăşurării discursurilor politice, dar asigură cu adevărat extinderea pieței libere a ideilor. Or, concurența nestingherită a ideilor, opiniilor, teoriilor, concepțiilor nu înseamnă doar o „răsturnare” a monopolismului unei idei dominante în societate, ci ilustrează şi promovează coexistența, înfruntarea, competiția mai multor variante şi proiecte de dezvoltare a societății, implicarea unui cerc larg de cetă-

---

[100] *Bondrea A. Opinia publică, democrația şi statul de drept. – Bucureşti: Editura Fundației „România de Mâine”, 1996, p.41.*

[101] *Mucchielli A. Arta de a influența. Analiza tehnicilor de manipulare. – Iaşi: Polirom, 2002, p.191.*

[102] *Schwartz Gh. Politica şi presa. Reprezintă mass media a patra putere în stat? – Iaşi: Institutul european, 2001, p.17.*

[103] *Roşca A. Comunicarea politică şi democratizarea societății. – Chişinău: CE USM, 2003, p.20.*

țeni la toate etapele – elaborare, formulare, definitivare, concretizare, lansare, verificare, aplicare, evaluare – în realizarea acestor proiecte. Anume acest lucru şi favorizează procesul democratic, în particular, la etapa de tranziție a societății. Împlicîndu-se în mod organic şi activ în procesele de mobilizare a populației, mass media stimulează apariția unor idei noi şi creează posibilități pentru analiza critică şi abordări pertinente atît ale ideilor deja existente, cît şi ale celor recent apărute în cîmpurile politic şi mediatic.

O asemenea situație, mai ales odată cu performanțele impunătoare ale tehnologiilor informaționale moderne, conduce la posibilitatea substituirii (parțiale ori depline) a democrației reprezentative prin cea directă, cînd nu numai la procesul de legitimare a autorităților publice, dar şi la cel de examinare continuă a problemelor sociale de interes general ar putea participa întreaga populație. Este important, în acest caz, faptul că viabilitatea impulsurilor democratice este determinată nu atît de cei care dețin puterea, ci, propriu-zis, de cetățeni. Prin urmare, simpla verificare a consensului de către guvernanți devine substituită prin afirmarea unui canal comunicativ deschis, prin intermediul căruia cei guvernați au posibilitatea să comunice în mod continuu propriile exigențe. În orice caz, extinderea acțiunilor democrației participative asupra întregului cîmp politic devine realitate odată cu evoluția mass media, odată cu gradul sporit de implicare directă a acestora în procesele sociale şi politice.

Libertatea presei şi libertatea de exprimare ca factori constitutivi ai procesului de democratizare s-au conturat în Republica Moldova, în primul rind, prin apariția şi dezvoltarea, pe parcursul perioadei de la proclamarea independenței, a presei exponente de poziții şi atitudini aparținînd diverselor forțe politice[104]. Ea a apărut ca o proiectare a realizării democratice a pluripartidismului şi pluralismului de opinii, ca un „protest” împotriva activității, deja cunoscute, a unui partid şi a respectivului ansamblu de mijloace de comunicare, antrenate în deservirea ideologiei acestui partid. Reprezentînd, fără îndoială, un pas înainte spre afirmarea deschiderii democratice, presa de partid totuşi (în virtutea limitelor doctrinare ale fiecărei formațiuni politice) nu are drept obiectiv exprimarea spectrului larg al pieței libere de idei din societate.

Chiar de la începuturile constituirii sale, publicațiile de partid s-au manifestat în calitate de instrumente de legitimare politică şi socială a unor indivizi, drept pîrghii utilizate de un grup (grupuri) de interese cu scopurile clare de accedere la putere. Mass media funcționează aici ca „forțe, prin intermedi-

[104] *Cf.: lucrările politologilor Gh.Rusnac, V.Moşneaga, V.Moraru, A.Roşca, G.Stepanov ş.a.*

ul cărora, de fapt, sînt reafirmate valori şi standarde care, la rîndul lor, susțin un status quo politic în societate”[105].

În acest sens, în paginile acestor publicații („Țara”, „Glasul națiunii”, „Flux”, „Pămînt şi oameni”, „Luceafărul”, „Dialog”, „Democrația”, „Timpul”, „De facto”, „Social-Democratul”, „Новое время”, „Время” ş.a.) sînt promovate anumite persoane şi idei, fiind în acelaşi timp marginalizate alte persoane şi idei. Constituind, incontestabil, un progres în promovarea valorilor democratice, presa de partid, contribuie, în acelaşi timp, la promovarea unui conglomerat de monopoluri, care coexistă în societate, fără însă a conlucra între ele. Datorită faptului că presa de partid nu atît informează, dar „mai mult interpretează şi comentează”, mesajele ei duc la „deformarea realității politice”[106].

Anunțarea libertății presei în societatea moldovenească prin apariția şi dezvoltarea publicațiilor de partid (cu ascensiuni şi căderi, cu pretenții la angajamente social-politice naționale şi fără acestea) a constituit, totodată, un punct de început pentru fragmentarea valorilor promovate de mass media, disocierea, dezintegrarea lor. Acest clivaj mediatic reprezintă, neîndoielnic, stratificarea mediului politic, conducînd, astfel, şi la distorsionarea obiectivelor naționale generale în mass media. Jurnaliştii care, inițial, aspirau spre o libertate a presei şi o libertate a exprimării, proprie unei democrații avansate, activînd în presa de partid sau în mijloace de comunicare afiliate unor grupuri de interese, nu fac altceva decît să satisfacă “interesele şi preferințele persoanelor ori ale patronilor”[107].

În acest caz, opiniile, constituind judecăți de valoare asupra evenimentelor, fenomenelor din societate asupra proceselor evolutive ale perioadei de tranziție, asupra actorilor politici, au anumite limite în promovarea discursului politic şi social, dat fiind faptul, că “jurnaliştii, ca regulă, nu văd extremele, deoarece permanent se află în una dintre ele”[108]. De aici şi unilateralitatea

---

[105] *Graber D. Putere mediatică şi control guvernamental. // D.Pop (coord.) Mass media şi democrația. – Iaşi: Polirom, 2001, p.196.*

[106] *Мошняга В. Политические партии и партийная система Республики Молдова: трансформационный контекст // MOLDOSCOPIE. (Probleme de analiză politică). Partea XIX. – Chişinău: CE USM, 2003, p.82.*

[107] *Brin C. L’influence strategique de journalistes politiques dans un contexte de tension normative: la couverture electorale a la televizion de Radio–Canada. // Les Cahiers du Journalisme. Ecole Superieure de Journalisme de Lille. Decembre, 2000, Nr.8, p.58.*

[108] *Смирнов В. Философия журналистики: Новая пространственно-временная информационная сфера. // СМИ в современном мире. 2000. Тезисы научно-практической конференции. - Санкт-Петербург: СПб Госуниверситет, 2000, с.42.*

abordării realității în diferite mass media, lipsa unui cîmp comun de dezbateri publice, „surzenia” unor media la mesajele celorlalte, tonul de luptă agresiv, ireconciliabil. Imaginea propriilor formațiuni este doar acea promovată de media respective şi ea nu coincide cu cea reală, la fel ca imaginea actorilor din cîmpul politic. Fiind creată de mijloace de comunicare partizane, realitatea nu predispune la dialog, la consens, la căutarea punctelor de vedere identice, convergente, apropiate în cadrul dezbaterilor.

Astfel de raporturi dintre instituțiile de presă de la mijlocul anilor nouăzeci ai sec. XX sînt acutizate în contextul dihotomiei *putere-opoziție*, respectiv, mass media ale puterii şi cele ale opoziției. La prima vedere a unor specialişti de la noi şi experți ai organismelor internaționale, o asemenea situație ar putea fi tratată drept manifestare elocventă a avansării proceselor democratice în Republica Moldova. Drept temei pentru asemenea concluzii servesc, indiscutabil, aspectele formale, „de vitrină” ale democrației din Republica Moldova. Or, procesele democratice într-o societate pot evolua calitativ şi cantitativ doar în cazul cînd o bună parte a intereselor majorității puterii se intersectează cu cele ale minorității (opoziției). În Republica Moldova o asemenea intersectare, chiar iluzorie, practic, lipseşte, iar presa guvernamentală diferă în raport cu cea de opoziție nu atît prin modalitățile, formele, concepțiile de abordare a problemelor, propuse pentru dezbaterile publice, cît prin însuşi conținutul de fond al acestor teme pentru dezbateri. Urmărind presa guvernamentală autohtonă („Moldova Suverană”, „Независимая Молдова”) şi cea afiliată ei („Comunistul” – „Коммунист”, „Деловая газета” ş. a.), programele posturilor de televiziune Moldova 1, ORT-Moldova, NIT, SunTV, ş.a., pe de o parte, şi presa de opoziție, pe de alta, conchidem că, în mare măsură, există o diferență contrastantă nu numai în tematica propusă publicului, dar şi în prioritatea prezentării evenimentelor şi actorilor politici. Astfel, în virtutea intereselor, uneori diametral opuse, a criteriilor şi principiilor de evaluare a scopurilor curente şi obiectivelor strategice de dezvoltare şi reformare, inclusiv, de democratizare a societății, mass media sînt atrase şi implicate într-un sistem foarte complicat de discursuri politice, unde nu există decît aprecieri contrapuse, cu utilizarea termenilor respectivi: „răi - buni”, „patrioți - trădători”, „noi - ei”, „adevăr - minciună”, „putere - popor”, „bogați - săraci”, „deştepți - proşti” etc., etc.

În cîmpul mediatic autohton, astfel de aprecieri sînt utilizate fără discernămînt, fiind „dezgolite” uneori de conținutul lor semantic concret, încît publicul nu ezită de a accepta drept realitate şi termeni gen „patriot mafiot” sau „mafiot patriot”, „trădătorul nostru” ori „minciună bună”. Abordarea lineardivergentă a mass media din Republica Moldova este proprie şi în cazul tematicii ce ține de politica externă. Desigur, astfel de abordări în presă demon-

strează atît miopia sau interesele înguste, de grup, ale anumitor actori politici din Republica Moldova, cît şi gradul scăzut al responsabilităţii jurnaliştilor, creatorilor de „opinie” pentru imaginea democratică a ţării şi pentru conţinutul transformărilor democratice. Reprezentanţii mass media din Republica Moldova, fiind atraşi în această confruntare de formă şi nu de sens, nu rareori recurg la procedee metajurnalistice, cînd apelează nu la evenimente, fapte, situaţii, fenomene care au loc cu adevărat în realitate, dar la modul de interpretare a acestora de către alte instituţii mediatice, limitîndu-se la comentarea unei realităţi (cvasirealităţi) produse de alţi „creatori de imagine”.

Această disociere, punînd accentul pe extreme, nu lasă loc pentru conlucrare, pentru discuţii, lipsind procesul democratic de esenţa sa – confruntarea liberă de idei într-un context fără constrîngeri şi restricţii. Esenţialul este ca aceste dezbateri publice mediatice să avanseze individul în sfera politică, să-l ridice la postura de subiect al acţiunilor politice, asigurînd, astfel, nu numai o diversificare a proiectelor, opţiunilor, dar şi o diversitate a rezultatelor pe care le aşteaptă întreaga societate.

Modelele democraţiilor avansate, dominate şi ele de procesul reproducerii şi perfecţionării, constituie totuşi o matrice spre care ar putea tinde atît actorii politici, cît şi mass media din Republica Moldova. Urmărind obiectivele democratizării în continuare a societăţii moldoveneşti, mass media pot aduce în spaţiul public o fuzionare a opiniilor personale ale indivizilor, a opiniilor de interes local, ale celor fragmentare, ale grupurilor mai mari sau mai mici de interese, în definitiv, opinii sociale şi naţionale[109].

Cu toate vicisitudinile economice, financiare, organizatorice, generînd anumite restricţii prin care puterea mai încearcă să limiteze din libertăţile editoriale, este actuală, în viziunea noastră, problema responsabilităţii mass media, în contextul reformelor care au loc în Republica Moldova, pentru modelele, stereotipurile, imaginea, pe care o propun zi de zi publicului. Or, această problemă necesită nu numai o studiere teoretico-aplicativă amplă, dar şi o autoreevaluare a comportamentului deontologic al producătorilor lor.

Bibliografie:

Petcu M. Sociologia mass media. – Cluj-Napoca: Dacia, 2002.

Bondrea A. Opinia publică, democraţia şi statul de drept. – Bucureşti: Editura Fundaţiei „România de Mâine”, 1996.

Mucchielli A. Arta de a influenţa. Analiza tehnicilor de manipulare. – Iaşi: Polirom, 2002.

[109] *Cf.: Remy R. Efectele mass media. // C.-J. Bertrand. (coord.). O introducere în presa scrisă şi vorbită. – Iaşi: Polirom, 2001, p.188.*

Schwartz Gh. Politica şi presa. Reprezintă mass media a patra putere în stat? – Iaşi: Institutul european, 2001.
Roşca A. Comunicarea politică şi democratizarea societății. – Chişinău: CE USM, 2003.
Grabe D. Putere mediatică şi control guvernamental. // D.Pop (coord.) Mass media şi democrația. – Iaşi: Polirom, 2001.
Мошняга В. Политические партии и партийная система Республики Молдова: трансформационный контекст. // MOLDOSCOPIE. (Probleme de analiză politică). Partea XIX. – Chişinău: CE USM, 2003.
Brin C. L’influence strategique de journalistes politiques dans un contexte de tension normative: la couverture electorale a la televizion de Radio–Canada. // Les Cahiers du Journalisme. Ecole Superieure de Journalisme de Lille. Decembre, 2000, Nr. 8.
Смирнов В. Философия журналистики: Новая пространственно-временная информационная сфера. // СМИ в современном мире. 2000. Тезисы научно-практической конференции. - Санкт-Петербург: СПб Госуниверситет. 2000.
Remy R. Efectele mass media. // C.-J. Bertrand (coord.). O introducere în presa scrisă şi vorbită. – Iaşi: Polirom, 2001.

МОЛДАВСКИЕ СТРОИТЕЛИ В РОССИИ: ПРОБЛЕМЫ ТОЛЕРАНТНОСТИ И ИНТЕГРАЦИИ (компаративистский анализ по результатам социологических исследований)[110].

Валерий МОШНЯГА
Республика Молдова, Кишинев
Молдавский государственный университет
Факультет международных отношений,
политических и административных наук
Кафедра политических и административных наук
доктор-хабилитат политических наук,
профессор, заведующий кафедрой

Георгий РУСНАК
Республика Молдова, Кишинев
Молдавский государственный университет
доктор-хабилитат исторических наук,
профессор, ректор,
член-корреспондент Академии наук Молдовы

Валентин ЦУРКАН
Республика Молдова, Кишинев
Молдавский государственный университет
Факультет международных отношений,
политических и административных наук
лаборатория Социологии политики
доктор философских наук, доцент,
заведующий лабораторией

The article is focused mainly on different aspects of adaptation and integration of Moldovan house-builders into the socio-cultural society of foreign countries.

What is the process of socio - cultural adaptation and integration like, what are the conditions and challenges? A qualitative sociological research by means of profound individual interviews was conducted to achieve the pursued goal and to get the necessary information. 100 Moldovan labor migrants –builders were interviewed, who came back to the Republic of Moldova

[110] *Рецензент – доктор политических наук, доцент Татьяна ТУРКО*

for Easter holiday in 2004. We have realized a comparative analysis "Russia – the countries of the European Union" to get a profound insight of the studied phenomena and processes.

The results of the research showed that Moldovan labor migrant builders working abroad face a lot of problems, the resolution of which is connected with the activity of migrants themselves. The challenges of adaptation and integration into the target country are complex, many and varied. The processes of adaptation and integration are under the influence of different factors of a law, economic, political, socio-psychological and cultural character.

The problems of social adaptation and integration of labor migrants into the labor society depend heavily on the migration policy of the target country. If a country treats a labor migrant as a temporary employee, a man-function, it dooms that person to a corresponding social behavior – labor migrant will behave as a temporary employee who does not strive for integration and cooperation with the target country.

Current parameters on social adaptation and integration testify to the fact that it is more profitable, more appealing to work and live in the countries of the European Union than in Russia or other CIS countries. However, Russia is of great interest for Moldovan citizens who are involved in the process of international labor migration. Moreover, it will be of great interest for future Moldovan labor migrants because it has broader (in comparison with the West) possibilities of employment caused by visa-less regime, greater diversification of professions and fields of activity, the possibility to be employed as a high qualified employee in the sphere of intellectual labor, the diplomas are recognized, etc…

At the same time we should mention that there are no real attempts from the side of Russia to change the present-day situation. While the countries of the European Union (first of all Italy, Portugal, Spain) are altering their migration policy trying to go away from forced prohibitive measures, to favor labor migrants whose presence allows the target country to solve different socially important problems.

The conducted research shows that Moldovan state structures need new approaches to migration policy, the use of various mechanisms to protect labor migrants, to increase an appeal of the country and its labor market for Moldovan people. First of all, it concerns the youth who are in the mood to leave the country, to emigrate by means of long-term labor migration. Mass realization of similar popular migration strategies and purposes is fraught with serious threats to the national security of the Republic of Moldova.

If we are able to answer the challenges of the time, to offer an appealing alternative of employment and life it means we will provide a decent state and human future of Moldova tomorrow.

Данная статья подготовлена на основании социологических исследований, осуществленных в 2004 году в рамках исследовательского проекта Фонда Макартуров «Новая миграционная политика и права мигрантов». Руководитель проекта Ж.А.Зайончковская (Россия).

1. Методология исследования.

а). Модели интеграции

Международные миграции стали неотъемлемой чертой современного общества. В различных формах современных глобальных миграций задействованы сотни тысяч, миллионы людей различного возраста, расовой, религиозной и этнокультурной принадлежности, профессиональной и образовательной подготовки. Поэтому проблема их интеграции в принимающее общество, толерантности отношений между мигрантами и местным населением приобретает огромное политико-практическое и социокультурное звучание. Ибо, сегодня с проблемами миграции и интеграции мигрантов сталкиваются в той или иной степени практически все страны планеты.

В современной мировой практике можно выделить несколько моделей интеграции иностранных граждан в общественную и политическую жизнь государства[111]:

• ***имперская модель***, характерная для большинства многонациональных империй (Британская, Австро-Венгерская, Оттоманская), в том числе и для Советского Союза (России). Она исходит из идеологического постулата, что имеется одна доминирующая государствообразующая этническая группа, по отношению к которой все остальные этнические группы занимают подчиненное положение[112];

---

[111] *См.: Castles S., Miller M. The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. Second edition. Revised and Updated. – New-York, Palgrave, 1998, p.43.*

[112] *Представляется, что это только часть характеристики данной модели. Авторы не до конца расставили акценты при характеристике имперской модели интеграции. Более важным является отношение к миграционным меньшинствам, появление их, стремление к интеграции и проживанию в метрополии. Чуть ниже продемонстрируем это на примере отношения российской и советской империй к евреям.*

• ***этническая (немецкая) модель***, в соответствии с которой гражданская принадлежность основывается, прежде всего, на родстве («право крови»), а также на языковой, культурной и религиозной общности. По этой модели иностранные этнические общины рассматриваются как не подлежащие ассимиляции, и проводимая политика не ставит своей заачей превратить их в граждан страны;

• ***республиканская (французская) модель***, согласно которой в основу предоставления гражданства положена идея присоединения к общественному договору («право почвы»). В этом случае все формы так называемой этнической идентификации вытесняются из сферы государственной в сферу частную, а целью политики является аккультурация, а затем и ассимиляция каждого иммигранта через школу и другие общественные институты;

• ***поликультурная (англосаксонская) модель***, которая основана на признании того факта, что все группы в обществе обладают равными гражданскими правами на сохранение своей идентичности и культурной самобытности. Эти права могут быть закреплены в законодательных актах государства. Примерами стран, где получила развитие поликультурная модель интеграции, являются Австралия, Канада, Швеция. Данная модель оказала серьезное воздействие на политику интеграции иммигрантов в Голландии, США, Великобритании (с 1983 года) и в других странах.

б). Россия в поисках модели интеграции

Представляется, что современная Россия, как и царская, и советская Россия, характеризуется имперской моделью интеграции. Россия является многонациональной страной, но, как это не звучит странно, не может быть сегодня определена как страна, реализующая модель поликультурной интеграции.

Суть в том, что поликультурная модель дает срез отношения государства (общества) не вообще к социальным (национальным, социокультурным, конфессиональным, сексуальным и др.) меньшинствам, а, именно, к *новым* меньшинствам, которые на глазах, в массовых пропорциях, меняют существующий в обществе статус-кво. Меняют в сегодняшнем, реальном, а не историческом времени. В первую очередь, это отчетливо видно, проявляется на отношении к новым (миграционным), в том числе и национальным меньшинствам[113].

---

[113] *Отметим, что это могут быть и мигранты, русские по национальности. И они также могут столкнуться с нетолерантностью, агрессией со стороны*

Существование и взаимодействие государствообразующей этнической группы с национально-республикообразующими этническими группами в России характеризуется экспансией, изменением существующего этнонационального или национально-языкового статус-кво в национальных республиках (как, в общем-то, это было и в СССР) со стороны государствообразующей этнической группы – русского народа. Это было государственной политикой как царской, так и советской империй.

Нерусские народы, в основном, проживали в своих национальных образованиях. Единственным исключением из этого принципа в царское и советское времена было социальное поведение евреев, которые не желали жить «в зоне черты оседлости», определенной им Указом Екатерины II, и стремились осесть в столичных и губернских городах империи[114].

Реализовать свое стремление евреи могли, лишь обретя высшее образование. Имперская бюрократия, стремилась воспрепятствовать этому, устанавливая квоту для евреев при приеме в высшие учебные заведения, университеты (этот же принцип сохранить или, точнее, замедлить изменение существующего статус-кво, позднее, кстати, использовала и советская номенклатура, препятствуя доступу евреев к высшему образованию). Другой путь реализации миграционных стратегий еврейского населения в царской России был связан с получением высшего образования в университетах за границей. В этом случае, обладая высшим образованием, еврей мог приехать и жить в столичных и губернских городах России.

Это, на наш взгляд, лежало в основе господствовавшего в российской и советской империях антисемитизма как среди представителей государственного истеблишмента, так и среди населения. Снижение антисемитизма в России связано не только с действием таких факторов как возможность легальной эмиграции евреев, прекращение политики государственного антисемитизма, спокойная пропагандистская позиция по

принимающего российского общества (см.: Витковская Г. Вынужденная миграция и мигрантофобия в России. // Нетерпимость в России: старые и новые фобии. – Москва, Московский центр Карнеги, 1999, с.151-192).

[114] *Л.Гудков обращает внимание на аграрный антисемитизм, обусловленный ненавистью и завистью сельской или малогородской общины к городскому образу жизни, олицетворением которого выступал еврей (см. Гудков Л. Антисоветизм в постсоветской России. // Нетерпимость в России: старые и новые фобии. – Москва, Московский центр Карнеги, 1999, с.83). В определенном смысле это верно. Ибо евреи как и армяне были городскими торговыми меньшинствами.*

отношению к Израилю и др.[115], но и с тем, что в современной России, на исторической территории государствообразующего народа массово появляются новые (миграционные) социальные группы, порождающие новые риски для принимающего населения[116]. В частности, кавказцы, стереотипы поведения которых, сектора трудовой занятости серьезно отличаются от общепринятых в господствующем социуме. Несомненно, что на этот процесс накладываются реальности и последствия социально-экономического кризиса, войны в Чечне, террористических актов и т.д.

Имперская модель интеграции в России сегодня испытывает влияние различных вызовов, обусловленных как распадом российской / советской имперской модели интеграции, огромным социально-психологическим стрессом для российского населения, в одночасье начавшим испытывать чувство фрустрации, неполноценности и ущемленности. Данное состояние усиливается в контексте социально-экономического кризиса, высоких социальных издержек проводимых общественных трансформаций, снижения жизненного уровня населения, роста безработицы и неуверенности в завтрашнем дне. Растущие потоки нелегальных трудовых мигрантов из «нового» и, особенно, «старого» зарубежья, характерные для функционирования постимперских обществ, усиливают

---

[115] *Гудков Л. Антисемитизм в постсоветской России. // Нетерпимость в России: старые и новые фобии. – Москва, Московский центр Карнеги, 1999, с.90.*

[116] *А.Вишневский, обращает внимание и на важность учета миграционной емкости страны. В то же время указывает на значимость массовых инокультурных потоков, изменяющих существующий социальный и государственный статус-кво: «Существуют пределы миграционной емкости любой страны, связанные с ограниченными возможностями социальной адаптации в странах приема иммигрантов, являющихся носителями других культурных традиций, стереотипов и т.д. До тех пор, пока количество таких иммигрантов невелико, они достаточно быстро ассимилируются местной культурной средой, растворяются в ней, и серьезных проблем межкультурного взаимодействия не возникает. Когда же абсолютное и относительное число иммигрантов становится значительным, а главное, быстро увеличивается и они образуют в странах прибытия более или менее компактные социокультурные анклавы, ассимилиционные процессы замедляются и возникает межкультурное напряжение, усиливающееся объективно существующим экономическим и социальным неравенством местного и пришлого населения» (Население России 2002. Десятый ежегодный демографический доклад. – Москва, КДУ, 2004, с.209).*

различного рода фобии, в том числе и мигрантофобию среди принимающего населения[117].

Естественно, что эти факторы обостряют и осложняют проблему интеграции иностранцев, в том числе и трудовых мигрантов, в российское общество.

Какие проблемы возникают у молдавских трудовых мигрантов в России, как они интегрируются в российскую действительность, почему интеграция нередко принимает уродливые формы – эти аспекты исследуемой темы явились «красной нитью» осуществленного нами анализа.

в). Методы исследования

При подготовке данной статьи мы исходили из результатов качественного социологического исследования, проведенного В.Мошнягой среди молдавских трудовых мигрантов в апреле-мае 2004 года[118]. Результаты данного исследования перекликается с результатами количественного социологического исследования, проведенного В.Мошнягой в 1999-2000 годах среди молдавских трудовых мигрантов, работающих как в России, так и в странах Европейского Союза. Среди опрошенных людей были достаточно широко представлены и строители[119]. Кроме того, нами использовались результаты научных исследований по проблемам трудовой миграции молдавского населения в Россию, осуществленных молдавскими и российскими учеными в 1998-2002 годы[120].

---

[117] *См.: Нетерпимость в России: старые и новые фобии. – Москва, Московский центр Карнеги, 1999.*

[118] *В результате осуществленного качественного социологического исследования было опрошено (методом индивидуального углубленного интервью) около 150 респондентов, которые находились в Республике Молдова в связи с пасхальными праздниками. В результате отбраковки определенной части эмпирического материала, который не нес новой качественной информации по исследуемой проблеме, были проанализированы 100 интервью трудовых мигрантов, работающих в России, Украине, странах Европейского Союза, других странах. Половина (52,5%) опрошенных респондентов являются трудовыми мигрантами в Российской Федерации.*

[119] *См.: Мошняга В. «Чемодан, вокзал … и далее везде»: трудовая и коммерческая миграция городского населения Молдовы (по результатам социологического исследования). // Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы. - Кишинев, CAPTES, 2000, с.96-151; Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В. Молдавские трудовые мигранты в России. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XX. – Chişinău, USM, 2002, p.74-99.*

[120] *См.: Мошняга В., Евдокимова Л., Коман А., Краузе А., Руснак Г. Трудовая миграция в лицах: люди и судьбы. – Кишинев, CAPTES, 2000; Население Молдовы*

Для получения более полной и разносторонней информации в качестве целевой группы были избраны молдавские трудовые мигранты-строители. Эта социальная группа традиционно представлена мужчинами, относится к сфере «мужского труда». Она многочисленна, достаточно репрезентативна по большинству параметров с генеральной совокупностью «молдавские трудовые мигранты как целое». Суть в том, что строители являются единственной социальной группой, достаточно широко представленной как в России[121], так и в странах Европейского Союза или в иных регионах планеты.

Благодаря изучению именно этой целевой группы мы получили возможность осуществить сравнительный анализ состояния и проблем, возникающих у молдавских трудовых мигрантов, в том числе и в сфере социальной интеграции в принимающее общество.

и трудовая миграция: состояние и современные формы. – Кишинев, CAPTES, 2000; Долгих Е. Трудовые мигранты из Молдовы в России (по данным социологических опросов в поездах Кишинев-Москва-Кишинев). // Трудовая миграция и защита прав гастарбайтеров: практика посткоммунистических стран. – Кишинев, Молд.ГУ, 2002, с.44-54; Мошняга В., Евдокимова Л. Трудовые мигранты Молдовы: в поисках механизма защиты (по результатам экспертного опроса). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. – Chişinău, USM, 2002, p.43-84; Долгих Е. Поезд «Кишинев-Москва»: размышления социолога о трудовой миграции. // Ты и миграция. №3, октябрь 2003, с.6-8; Мошняга В., Завват Л. Молдавская трудовая миграция в Россию в контексте глобальных миграций. // Ты и миграция. №3, октябрь 2003, с.4-5; Витковская Г. Основные результаты исследования незаконной миграции в России в 2001-2002 гг. // Доклад на международном семинаре «Политика в области трудовой миграции и управление данными». - Республика Молдова, Кишинев, 27-28 сентября 2004 года и др.

[121] *Подавляющее большинство молдавских трудовых мигрантов-строителей занято в России. Их представленность в других странах СНГ минимальна. В ходе проведенного исследования мы столкнулись только с 3 случаями работы молдавских граждан в качестве строителей в Украине. Другие страны СНГ (наличие в них молдавских строителей) в исследовании не были представлены. Это объясняется, как известно, огромным рынком труда в России, относительной близостью к Молдове (транспортные коммуникации), размеры заработков, знание молдавскими гражданами русского языка. В определенном смысле среди стран СНГ только Украина может в некотором смысле конкурировать с Россией по этим параметрам. Полагаем, что выход Украины из экономического кризиса повысит ее конкурентноспособность и притягательность для гастарбайтеров из Молдовы.*

2. Социально-демографический портрет молдавского трудового мигранта в России.

Основным потребителем молдавских трудовых мигрантов в СНГ, да и в целом в контексте глобальных миграций, выступает Россия[122]. Подобный приоритет трудовой миграции в Россию легко объясним, учитывая исторически сложившуюся общность традиционных кровно-родственных, языковых, производственных, образовательных и иных связей. При этом следует отметить огромный рынок труда, существующий в России.

Более того, «российский рынок труда структурируется так же, как рынки труда многих принимающих стран. В России идет процесс формирования характерного для таких стран разделения труда на основе этнической и гендерной сегрегации работников, происходит выделение и оформление мигрантских ниш занятости. Идет этот процесс в двух направлениях: по сферам / отраслям занятости и по территориям»[123].

Трудовой миграции молдавского населения в Росиию способствует наличие разветвленной транспортной сети. В общей сложности на Россию имеется 34 автобусных и 28 железнодорожных рейсов в неделю. Автобусное сообщение из Кишинева существует с Москвой, Санкт-Петербургом, Краснодаром, Белгородом, Воронежем, Ростовом. Железнодорожное сообщение из Кишинева существует с Москвой, Санкт-Петербургом, Адлером, Саратовом.

По официальным данным российских специалистов в области трудовой миграции Республика Молдова входит в пятерку основных экспортеров рабочей силы в Россию. Российские исследователи отмечают, что «среди рассматриваемых стран (Украина, Беларуссия и Молдавия) бесспорным лидером по темпам прироста трудовой миграции в Россию стала Молдавия».[124]

---

[122] *См.: Мошняга В., Зават Л. Молдавская трудовая миграция в Россию в контексте глобальных миграций. // Ты и миграция, №3, октябрь 2003, с.5.*

[123] *Витковская Г. Основные результаты исследования незаконной миграции в России в 2001-2002 гг. // Доклад на международном семинаре «Политика в области трудовой миграции и управление данными». - Республика Молдова, Кишинев, 27-28 сентября 2004 года*

[124] *Старков А.Н. Трудовая миграция в Россию из Украины, Белоруссии и Молдавии. // Новая Евразия: Россия и страны ближнего зарубежья. Вып.9. – Москва, РИСИ, 1999, с.13; см. также: Самоилэ Т. Молдаване занимают пятое место среди мигрантов, работающих в России. // Ты и миграция, №3, октябрь 2003, с.2-3.*

При этом официально зарегистрированные молдавские трудовые мигранты в России работают в основном в сельском хозяйстве, в строительстве, промышленности и на транспорте. По территориальной структуре у молдавских трудовых мигрантов наиболее популярными являются Центрально-Черноземный, Западно-Сибирский и Центральный экономические регионы. При этом самая высокая доля молдавских гостевых работников в общей численности иностранных рабочих отмечается в Северо-Западном регионе России.

Неофициальная трудовая миграция из Республики Молдова значительно больше. По экспертным оценкам, в России работает от 240 до 270 тысяч молдавских трудовых мигрантов. Наиболее массово представлены молдавские граждане среди трудовых мигрантов в Москве и Московской области (по данным московских властей – 220 тысяч трудовых мигрантов, из них имеет разрешение на работу около 63 тысяч человек), Санкт-Петербург, Ленинградская, Брянская, Орловская, Тюменская области, Краснодарский край.

Естественно, что эта многотысячная армия молдавских трудовых мигрантов не одномоментно находится и работает в России. Это своего рода «броуновское движение», характеризующееся постоянными разнонаправленными людскими потоками. Несомненно, что имеются определенные временные «пики» (месяцы), когда в общей массе мигрантов преобладают те, кто едет в Россию на заработки или когда большая часть возвращается в Молдову на праздники, отдых, лечение и т.д.

Наиболее многочисленно представлены в трудовой миграции безработные, рабочие, учителя, инженеры, врачи, строители, шофера, то есть работники индустриальной и бюджетной сфер. Основная масса трудовых мигрантов не работает по специальности. Однако, в отличие от западноевропейских стран, где подавляющая часть трудовых мигрантов работает не по специальности (исключение, строители), в России возможности трудоустройства по специальности все же больше (сельское хозяйство, транспорт, строительство, промышленность, сфера обслуживания, торговля).

Среди молдавских трудовых мигрантов широко представлены представители всех национальностей, населяющих Молдову. По половозрастному делению наблюдается следующая картина. В отличие от государств Европейского Союза, где доля женщин преобладает, среди трудовых мигрантов в России пропорциональное соотношение мужчин и женщин практически равное, что обусловлено более широкими возможностями приложения «мужского» труда в российской экономике.

В возрастном разрезе в последние годы в миграционных потоках в Россию увеличивается численность трудовых мигрантов до 25 лет и свыше 50 лет. Как свидетельствуют результаты исследований, доля молодых людей (до 25 лет) возросла по сравнению с 1995-1996 годами с 4,7% до 19,7%. Одновременно заметно возросла и доля лиц старше 50 лет – с 3,3% до 7,4%[125]. Данная тенденция свидетельствует, на наш взгляд, о том, что трудовая миграция в Россию начинает играть вспомогательную роль по отношению к трудовой миграции в государства Европейского Союза. Поэтому среди трудовых мигрантов в Россию и возрастает доля работников именно этих возрастных групп.

Социологические исследования показывают, что сегодня в отличие от предшествующего периода среди трудовых мигрантов, работающих в России, реже встречаются жители столицы Молдовы – Кишинева. Среди работающих в России главным образом представлены жители малых городов или сельские жители[126], представляющие в отличие от столичных жителей менее динамичную часть рабочей силы[127]. Три четверти респондентов, приехавших на заработки в Российскую Федерацию, оседают в Москве и Подмосковье.

Огласно опросу, проведенному российскими исследователями в 2001-2002 годах, молдавские гастарбайтеры планируют работать в России в среднем 5,5 месяцев, фактически средняя продолжительность пребывания в России составляет чуть более 7 месяцев. Незаконные мигранты из вы представляют поток временной трудовой, даже преимущественно сезонной миграции в Россию.

Значительная часть респондентов (13%) давали взятку при устройстве на работу, средний размер которой составил 150 долларов США. Чаще всего взятки дают в строительстве, где работает около 30 процентов респондентов. В 59 случаев респонденты работали на основе

---

[125] *Миграция населения. Выпуск второй. Трудовая миграция в России. – Москва, 2001. с.110.*

[126] *См. Г.Витковская, основываясь на результатах проведенного опроса утверждает, что 34% всех трудовых мигрантов являются выходцами из сельской местности (см. Витковская Г. Основные результаты исследования незаконной миграции в России в 2001-2002 гг. // Доклад на международном семинаре «Политика в области трудовой миграции и управление данными». – Республика Молдова, Кишинев, 27-28 сентября 2004 года).*

[127] *См.: Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В. Молдавские трудовые мигранты в России. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XX. – Chişinău, USM, 2002, c.74-99.*

устного договора. Лишь у 7% респондентов была возможность пользоваться бесплатной медицинской помощью.

Средний месячный заработок мигрантов из Молдовы составил около 270 долларов США (среднемесячная зарплата россиян составляет около 150 долларов). За время пребывания в России молдавские трудовые мигранты зарабатывают в среднем до 1.500 долларов. По мнению экспертов, на ближайшую перспективу трудовая эмиграция молдаван в Россию сохранится на том же уровне, что существует сегодня[128].

3. Молдавские строители в России: социально-демографические характеристики

Строители составляют значительную часть молдавской рабочей силы в России. При этом среди строителей мы фиксируем как тех, кто занят непосредственно на строительстве промышленных и гражданских объектов, так и тех, кто занимается ремонтом домов, дач, квартир для населения России. Отмеченные выше характеристики вполне соотносимы и с этой группой молдавских трудовых мигрантов.

Как свидетельствуют проведенные исследования, основная масса молдавских строителей в России это выходцы из сельской местности и малых городов Республики Молдова (88,5%). Так, жителей Кишинева среди строителей было выявлено только 6 человек (11,5%).[129] В то вре-

---

[128] *см. Долгих Е.Трудовые мигранты из Молдовы в России (по данным социологических опросов в поездах Кишинев-Москва-Кишинев). // Трудовая миграция и защита прав гастарбайтеров: практика посткоммунистических стран. – Кишинев, Молд.ГУ, 2003, с.44-54; ее же: Поезд Кишинев-Москва: размышления социолога о трудовой миграции. // Ты и миграция. №3, октябрь 2003, с.6-8. Более подробный анализ положения и проблем молдавских трудовых мигрантов в России и странах Европейского Союза дан в следующих работах: Мошняга В. Молдавские гастарбайтеры в Западной Европе: состояние и проблемы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. – Chişinău, USM, 2001; Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В. Молдавские трудовые мигранты в России. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XX. – Chişinău, USM, 2002; Мошняга В., Зават Л. Молдавская трудовая миграция в Россию в контексте глобальных миграций. // Ты и миграция, №3, октябрь 2003, с.4-5.*

[129] *Здесь и далее приводимые количественные данные не являются репрезентативными для всей генеральной совокупности молдавских граждан, работающих в сфере строительства за рубежом. Это обусловлено тем, что имеющаяся выборка (выборочная совокупность) достаточно мала и, соответственно, нерепрезентативна. Однако, эти процентные, количественные показатели «работают» в рамках имеющейся выборочной совокупности, позволяют*

мя как среди тех, кто работает в странах «старого зарубежья», численность столичных жителей приближается к 27%.

Таблица 1. Распределение молдавских трудовых мигрантов-строителей в разрезе «жители столицы – жители других населенных пунктов Республики Молдова» (в процентах)

поселение	*Россия*	*Старое зарубежье*
Кишинев	11,5	88,5
Другие населенные пункты Молдовы	27,0	73,0

Подавляющее большинство молдавских трудовых мигрантов, работающих в России в строительном комплексе, - мужчины (90,4%). В то же время в строительстве, на ремонте дач, квартир нередко задействованы и женщины (9,6%). Среди молдавских строителей в западноевропейских странах женщин опрос не зафиксировал: - 100-процентная представленность сильной половиной человечества.

Таблица 2. Распределение молдавских трудовых мигрантов-строителей по полу (в процентах)

пол	*Россия*	*Старое зарубежье*
мужчины	90,4	100
женщины	9,6	-

Возрастное распределение среди опрошенных людей выглядит следующим образом: молодые люди до 25 лет[130] - 19 человек (36,5%), от 26

провести сравнения внутри группы опрошенных строителей, позволяют увидеть качественные параметры и основные тенденции исследуемых миграционных феноменов и процессов.

[130] *При определении первой возрастной группы мы руководствовались следующими критериями. Определение нижнего предела («19 лет») было в большей степени ситуативным. При опросе мы не зафиксировали молодых людей моложе 19 лет. Хотя, по рассказам опрошенных с ними работали их младшие братья, сыновья 15-18 лет. Поэтому, в принципе этот параметр может быть интерпретирован как «19 лет и более молодые возраста».*

Определение верхнего предела («25 лет») носит не столько ситуативный, сколько содержательный характер, отражает период начала трансформационных преобразований в Молдове, связанных со становлением независимой государственности и формированием рыночной экономики. Этот параметр важен и «заиграет» при характеристике профессионально-квалификацион-

до 40 лет – 15 человек (28,8%), от 41 до 50 лет – 15 человек (28,8%), старше 50 лет – 3 человека (5,8%). По странам Европейского Союза картина несколько иная. От 19 до 25 лет – 12 человек (25,5%); от 26 до 40 лет – 19 человек (40,4%); от 41 до 50 лет – 14 человек (29,8%), старше 50 лет – 1 человек (2,1%).

Таблица 3. Распределение молдавских трудовых мигрантов-строителей по возрасту (в процентах)

возраст	*Россия*	*Старое зарубежье*
От 19 до 25 лет	36,5	25,5
От 26 до 40 лет	28,8	40,4
От 41 до 50 лет	28,8	29,8
Старше 50 лет	5,8	2,1

По профессионально-квалификационной структуре среди молдавских трудовых мигрантов основную массу составляют не строители, обладающие соответствующей документированной квалификацией, а представители иных профессий, которые, уже находясь на заработках и являясь включенными в производственный процесс на стройке, освоили одну или несколько строительных специальностей. Доля профессиональных дипломированных строителей среди опрошенных невелика: в России – 11,5%; в странах «старого зарубежья» – 17,2%. Среди молдавских строителей за рубежом фиксируются помимо дипломированных строителей и представители еще 21 профессии.

Отметим и другую особенность. Среди молодежи (возраст 19-25 лет), работающей в России, 17 из 19 человек – студенты и безработные, не обладающие никакой рабочей специальностью, – (89,5%). Среди работающих в странах «старого зарубежья» эти категории молодых работников также достаточно многочисленны – 9 из 12 человек (75,0%).

Таблица 4. Распределение молдавских трудовых мигрантов-строителей по профессии (количество человек)

профессия	*Россия*	*Старое зарубежье*

ной структуры трудовых мигрантов-строителей. Суть в том, что с переходом к рыночной экономики роль и значение специальных профессионально-образовательных учреждений (профессионально-технических училищ, техникумов и т.д.) в подготовке квалифицированной рабочей силы в Молдове падает. Государство так же (в силу различных причин) утрачивает к ним интерес, что выражается как в финансировании этих образовательных структур, так и в абсолютном сокращении их численности.

Дипломированные строители	6	8
Безработный	11	4
Студент	6	5
Земледелец (крестьянин)	7	2
Агроном	-	2
Инженер	4	6
Механик	1	-
Товаровед	-	1
Врач	1	3
Учитель	4	1
Журналист	-	1
Программист	1	-
Музыкант	-	1
Технолог	-	1
Химик	1	-
Рабочий	4	2
Электрик	2	1
Слесарь	1	-
Сварщик	1	-
Токарь	1	1
Швея	1	-
Шофер	-	4
Полицейский	-	2
Сторож	-	1
ВСЕГО	52	47

Среди опрошенных трудовых мигрантов-строителей основная масса состоит в браке (94,2% по трудовым мигрантам в России и 95,7% по трудовым мигрантам в странах «старого зарубежья»), имеет семьи, детей, что свидетельствует о социальной адаптации и интеграции в молдавское общество и существующую систему социокультурных ценностей. По брачному состоянию и наличию детей в семьях трудовых мигрантов выявлена следующая картина.

Таблица 5. Брачное состояние молдавских трудовых мигрантов-строителей (в процентах)

брачное состояние	*Россия*	*Старое зарубежье*
Холост / незамужем	20	12
Женат / замужем	29	33

Разведен (а)	2	2
Вдов (а)	1	-

Таблица 6. Наличие детей в семьях молдавских трудовых мигрантов-строителей (в процентах)

количество детей в семье	*Россия*	*Старое зарубежье*
Четверо	1	-
Трое	6	8
Двое	14	18
Один	5	2
Нет	2	2

Высокий процент неженатых и холостых трудовых мигрантов-строителей объясняется высокой долей молодых людей в возрасте 19-25 лет. Практически и по группе работающих в России, и по группе работающих в Европейском Союзе, показатели неженатых / незамужних совпадают с количеством лиц в данной возрастной категории. У тех, кто женат (состоит в браке) количество детей соответствует общемолдавским показателям: несколько больше, чем двое детей в семье.

Количество бездетных браков невелико и в основном объясняется недавностью вступления в брак, молодостью пар. Их показатели равны, соответственно, 7,1% по России и 6,7% по странам «дальнего зарубежья».

Среди факторов, вынудивших молдавских граждан выехать на заработки за рубеж, доминируют материальные, финансово-экономические. Социологические исследования показывают, что этих причин немало. Это низкие заработные платы, недостаточные для нормального проживания и питания их семей; несистематичность, задержки в их выплатах; необходимость оплаты обучения в системе доуниверситетского и университетского образования детей; лечения и покупки лекарств для родных и близких; содержания маленьких детей и престарелых родителей; постройки или завершения строительства собственного дома; приобретения квартиры; предметов долгосрочного пользования; мебели; одежды; оплаты коммунальных услуг; выплат различного рода налогов, в том числе налога за землю для крестьян (землевладельцев), и т.д.

Определенная часть опрошенных, особенно молодые люди возраста «от 19 до 25 лет», объясняя причину своего выезда за рубеж на заработки, называют «стремление быть самостоятельным», «выйти из-под опеки родителей», «желание заработать деньги», «приобрести престижный автомобиль». Но таковых немного – 5 человек (9,6%). Отметим, что

эти причины в своей основе также в основном имеют материальное, финансовое происхождение.

По странам «старого зарубежья» мотивация выезда на заработки, сохраняя в основе те же, сходные с «российскими», материальные, финансовые, экономические причины, отличается несколько большей диверсификацией. Респонденты отмечают такие причины как «любовная драма», «любопытство», «желание увидеть мир», «стремление разнообразить жизнь», «поступить как все» и др.

Таблица 7. Основные причины выезда на заработки за рубеж (%)

Причины	*Россия*	*старое зарубежье*
Тяжелое материальное положение	90,4	91,5
Стремление к финансовой независимости	9,6	2,1
Предложение работодателя	-	2,1
Стремление разнообразить жизнь	1,9	-
Любопытство	1,9	2,1
Как все (мода)	-	4,2
Несчастная любовь	-	2,1
Случайность	-	2,1

То есть, молдавские трудовые мигранты-строители являются «сколком» нормального молдавского общества, оказавшегося в сложной социально-экономической ситуации в условиях общественных преобразований и поисков путей и механизмов физического выживания.

3. Миграционные стратегии.

Определение миграционных стратегий населения предполагает рассмотрение причин, которые вынуждают искать людей выход из создавшегося положения в заработках за кордоном.

Тяжелое материальное положение выступило необходимым, но не достаточным стимулирующим / выталкивающим фактором для выезда на заработки за границу. Помимо этого отметим благоприятный общественный фон, содействующий выработке и реализации миграционных стратегий молдавского населения. Многочисленный слой трудовых мигрантов, его проникновение и пронизывание практически всего молдавского общества, реальное и виртуальное знание положительного (как и отрицательного) опыта разрешения имеющихся социально-экономических, финансовых, материальных и иных проблем при помощи трудовой миграции за рубеж

На принятие окончательного решения о выезде на заработки за границу оказывают влияние различные ситуативные факторы. Среди них отметим, в порядке значимости: «наличие ближайших или дальних родственников, которые находятся (проживают или работают) в стране приема и которые обещают помочь с трудоустройством»; «наличие друзей, знакомых, которые находятся (проживают или работают) в России и которые обещают помочь с трудоустройством»; «обсуждение и принятие решения о поездке на семейном совете»; «информация о наборе (государственная структура, частная фирма, физическое лицо) строителей в Молдове для работы в стране»; «наличие перерыва в учебе» и другое.

Таблица 8. Факторы, повлиявшие на принятие решения о выезде за рубеж (%)[131]

Факторы	*Россия*	*Старое зарубежье*
Наличие ближайших или дальних родственников, корые находятся (проживают или работают) в стране приема и которые обещают помочь с трудоустройством	31,9	23,4
Наличие друзей, знакомых, которые находятся (проживают или работают) в стране приема и которые обещают помочь с трудоустройством	40,4	38,3
Обсуждение и принятие решения о поездке на семейном совете или самостоятельно	25,5	27,0
Частный набор (фирма, физическое лицо) строителей в Молдове для работы в зарубежье	12,8	8,5
Государственная структура (Департамент миграции)	-	4,3

При этом, как показывает наше исследование, информация о наборе бригады на стройку в Россию также чаще всего приходит от родственника, односельчанина, знакомого, коллеги по работе. То есть, основным фактором, оказавшим окончательное влияние на принятие решения о поездке за рубеж, выступают неформальные источники, составляющие непосредственное, «ближнее» окружение потенциального трудово-

[131] *Сумма представленных вариантов превышает 100%. Это объясняется тем, что ряд респондентов в качестве причин, оказавших непосредственное влияние на принятие решение о выезде за рубеж, называли несколько причин*

го мигранта. Более того, чаще всего «ближнее окружение» выступает тем «социальным буфером», который облегчает и смягчает процессы социальной адаптации и начальной интеграции молдавского трудового мигранта в российский социум во всем многообразии его проявлений и проблем. Отметим, что подобная картина наблюдается и в отношении трудовых мигрантов в государствах «старого зарубежья». Государственные структуры практически не представлены на этом «поле влияния».

В отличие от стран «старого зарубежья» реализация миграционных стратегий в отношении выезда на заработки в Российскую Федерацию не составляет большого труда. Для этого достаточно приобретение билета на автобус или поезд, совершающие поездки в страну приема. Беспересадочное сообщение, безвизовый режим, относительная близость основного потребителя молдавских трудовых мигрантов - Москвы (и Московской области), знание русского языка, наличие разветвленной сети друзей, знакомых, родственников, односельчан, молдавской нелегальной трудовой диаспоры, находящейся на заработках в России, знание и понимание российского менталитета, наличие огромного рынка труда и теневого сектора создают благоприятные возможности для беспроблемного проникновения, оперативного (или относительно быстрого) трудоустройства на территории России. Как показывают исследования молдавские трудовые мигранты в подавляющем (абсолютном) большинстве используют для поездок автобусное или железнодорожное сообщение между нашими странами[132].

В то время как проблема проникновения в страны «старого зарубежья» решается значительно сложнее. Первое необходимое условие – это наличие визы, стоимость которой колеблется от 1.500 до 3.000 долларов (евро). При этом нередки случаи обмана людей со стороны частных фирм, которые берут деньги для предоставления визы и исчезают, не выполнив своих обязательств перед потенциальным мигрантом. Как показывает практика, это наиболее рискованная часть реализации миграционных стратегий.

---

[132] *См.: Долгих Е. Трудовые мигранты из Молдовы в России (по данным социологических опросов в поездах Кишинев-Москва-Кишинев). // Трудовая миграция и защита прав гастарбайтеров: практика посткоммунистических стран. – Кишинев, Молд.ГУ, 2002, с.44-54; Долгих Е. Поезд «Кишинев-Москва»: размышления социолога о трудовой миграции. // Ты и миграция. №3, октябрь 2003, с.6-8; Мошняга В., Зават Л. Молдавская трудовая миграция в Россию в контексте глобальных миграций. // Ты и миграция. №3, октябрь 2003, с.4-5.*

Кроме того, в отличие от России попадание в страны «дальнего зарубежья» выявило более широкий диапазон миграционных стратегий. Наиболее популярная форма – это туристическая поездка за рубеж посредством туристических фирм, часть которых занимается и нелегальным трудоустройством молдавских граждан за кордоном. Таким путем попали за границу 63,8% опрошенных строителей. Нелегально перешли границу и попали в страну приема 12,8%. По рабочей визе приехали в страну – 10,6% респондентов. Воспользовались приглашением из страны «дальнего зарубежья» 6,4%. По паспорту данной страны приехали и трудоустроились 4,3% опрошенных людей.

Естественно, что подобная ситуация нередко влияет на продолжительность нахождения за границей. Как показывают исследования, продолжительность пребывания в России в среднем составляет семь месяцев[133]. В то время как средняя продолжительность пребывания в странах «старого зарубежья» превышает год.

5. Интеграция в принимающее общество: состояние и проблемы.

Интеграция молдавских трудовых мигрантов в принимающее общество – российский или иной («старое зарубежье») социум – является комплексным и сложным процессом, включающим в себя политико-правовые, экономические, демографические, социально-психологические, этнокультурные и конфессиональные, временные и географические аспекты.

Процесс первоначальной социальной адаптации и интеграции молдавского гастарбайтера, в том числе и строителя, в российское общество начинается при содействии «ближнего окружения», которое помогает в поисках работы (трудоустройстве) и жилья. Как показали наши исследования, большинство молдавских трудовых мигрантов находят работу посредством своих родственников, знакомых как в Молдове, так и в России. Помощи со стороны государственных структур они не ждут[134]. По

---

[133] *Долгих Е. Трудовые мигранты из Молдовы в России (по данным социологических опросов в поездах Кишинев-Москва-Кишинев). // Трудовая миграция и защита прав гастарбайтеров: практика посткоммунистических стран. – Кишинев, Молд.ГУ, 2002, с.49.*

[134] *Как отмечает российский исследователь Г.Витковская «распространенность неформальных связей в процессе организации миграции и трудоустройства в России – обратная сторона слабости официальных структур, обеспечивающих трудовую миграцию» (см.: Витковская Г. Основные результаты исследования незаконной миграции в России в 2001-2002 гг. // Доклад на меж-*

большому счету такая же картина просматривается и по странам «старого зарубежья».

Таблица 9. Основные акторы помощи молдавским трудовым мигрантам при поиске работы (в процентах).

Наименование	*Россия*	*Старое зарубежье*
Ростенники	30,0	19,1
Знакомые	33,0	34,0
в стране приема		
Сам нашел	16,0	23,4
Объявление	2,0	-
Хозяин квартиры	2,0	2,1
Посредник на вокзале	4,0	-
Фирма, хозяин	2,0	6,4
«черный» рынок труда	-	2,1
в Молдове		
Негосударственная структура (фирма, частное лицо (бригадир)	11,0	17,0
Государственная структура (Департамент миграции	-	2,1

Большое значение на процесс социальной адаптации и интеграции в принимающее общество оказывает правовой статус (легальный – нелегальный) нахождения трудового мигранта в стране-реципиенте. Подавляющее большинство молдавских трудовых мигрантов находится в принимающей стране нелегально. В России таковых - 82,7%.

Только меньшинство опрошенных людей, работающих в строительном комплексе изначально имеет легальный статус нахождения в стране трудовой деятельности. В России таковых – 13,5%. В то же время отметим, что определенная часть трудовых мигрантов сумела изменить на легальный статус своего пребывания в зарубежье. По России этот показатель равен 11,5%. То есть, в конечном счете, легальный статус нахождения в России имеет только каждый четвертый трудовой мигрант.

По странам «дальнего зарубежья» этот показатель иной. Изначально нелегальный статус пребывания в стране имели 78,1% опрошенных.

дународном семинаре «Политика в области трудовой миграции и управление данными». - Республика Молдова, Кишинев, 27-28 сентября 2004 года).

В то время как доля изначально легально находящихся в стране составила 29,8%. Однако, отличие стран «старого зарубежья» состоит в том, что возможности изменения статуса в них, и в первую очередь в странах Европейского Союза, неизмеримо выше. Свой статус с нелегального на легальный изменили 42,6%, то есть почти 2/3 нелегалов. Одним из существенных минусов российской политики в области трудовой миграции, ее проигрыш странам Европейского Союза, респонденты видят именно в сложности трансформации нелегального статуса в легальный, в целом ограничительный характер миграционной политики[135].

Отметим, что трудовые мигранты предпринимают различные пути для собственной легализации: «фиктивный брак», «приобретение фальшивых регистраций, легализаций», документов, вплоть до получения удостоверения личности сотрудника правоохранительных органов страны пребывания - «милицейских корочек».

Таблица 9. Правовой статус нахождения молдавских трудовых мигрантов в принимающей стране (в процентах).

Правовой статус	*Россия*	*Старое зарубежье*
Был изначально		
Нелегальный	82,7	78,1
Легальный	13,5	29,8
Изменен		
с нелегального на легальный	11,5	42,6
с легального на нелегальный	-	2,1
Стал впоследствие		
Нелегальный	71,2	27,6
Легальный	25,0	70,3

[135] *Этот эмпирический вывод, сделанный трудовыми мигрантами, подкрепляет анализ, проведенный российскими специалистами в области миграции, которые утверждают: «Главным недостатком базовых законов выступает их ограничительная направленность, выражающаяся в следующем: условия получения разрешения на временное проживание и вида на жительство неоправданно строги, особенно для тех, кто прибыл в Россиию с намерением стать ее постоянным жителем; порядок выдачи разрешений на работу иностранцам сложен и растянут во времени; регистрация иммигрантов представляет собой сложную бюрократическую процедуру; в качестве главной меры борьбы с нелегальной иммиграцией акцент делается на выдворение иностранного гражданина за пределы Российской Федерации» (см.: Денисенко М.Б., Хараева О.А., Чудиновских О.С. Иммиграционная политика в Российской Федерации и странах Запада. – Москва, ИЭПП, 2003, с.27-28).*

Нет ответа	3,8	2,9

Нелегальный статус пребывания в стране ставит трудового мигранта вне общества. Все его отношения с принимающим обществом приобретают неравноправный и неправовой характер. Это касается всего комплекса отношений «трудовой мигрант – принимающее общество» как в сфере трудовой деятельности, так и в сфере жизнедеятельности.

Естественно, что нелегальный статус трудового мигранта делает его заложником и рабом работодателя, который в зависимости от своих экономических интересов и нравственных принципов, может как карать, так и миловать трудового мигранта: честно рассчитаться и заплатить заработанное или, наоборот, обмануть, сдать милиции, натравить рэкет и т.д. Естественно, что и находящийся вне общества нелегальный трудовой мигрант ведет себя нередко антиобщественно: ворует, нарушает общественный порядок, включается в различного рода криминальные виды деятельности (наркотики, преступность…)[136].

Подавляющее большинство молдавских мигрантов в Российской Федерации оформляет трудовые отношения посредством устной договоренности (88,5%). Что нередко выступает еще одним основанием и риском для нарушения трудового соглашения. Трудовой контракт, подписание его является большой редкостью. Об этом заявило только 7,7% опрошенных молдавских строителей. Более того, легальный статус нахождения в стране отнюдь не является достаточным основанием для заключения трудового контракта с работодателем. По странам «дальнего зарубежья» картина иная. Опять же отметим, более благоприятная для трудового мигранта: более половины трудовых мигрантов указывают на наличие трудового контракта.

---

[136] *См.: Мошняга В. «Чемодан, вокзал … и далее везде»: трудовая и коммерческая миграция городского населения Молдовы (по результатам социологического исследования. // Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы. – Кишинев, CAPTES, 2000, с.147-150. Как показали эмпирические исследования Э.Паина, криминогенность трудовых мигрантов в большей степени миф, чем реальность. Хотя, несомненно, что определенная часть трудовых мигрантов включается в этот вид деятельности. Но процент мигрантов, связанных с криминалитетом, меньше, чем среди местного населения, принимающего общества (см. Паин Э.А. Этнические особенности контрабанды наркотиков: мифы и реальность. // Этнопанорама, 2003, №1-2, с.76-77)*

Таблица 10. Оформление трудовых отношений в стране-реципиенте (в процентах).

Форма	*Россия*	*Старое зарубежье*
Устная договоренность	88,5	38,5
Контракт	7,7	53,2
Нет ответа	3,8	8,3

Подобное состояние отношений между работодателем и иностранным работником сказывается и на других компонентах трудового процесса[137]. Основная масса опрошенных строителей в России отмечает отсутствие техники безопасности на строительстве, рабочий день «от темна до темна». По странам «старого зарубежья», как свидетельствуют результаты проведенного исследования, картина также отличается в лучшую сторону.

Таблица 11. Условия труда молдавских трудовых мигрантов-строителей в принимающей стране (в процентах).

Условия труда	*Россия*	*Старое зарубежье*
Техника безопасности		
Есть	7,7	44,7
Нет	82,7	17,0
Нет ответа	9,6	38,3
Продолжительность рабочего дня		
8-9 часов	17,3	36,2
12-13 часов и больше	78,9	42,6
Нет ответа	3,8	21,2

[137] *Г.Витковская отмечает, что массовое распространение неофициальных отношений мигрантской занятости является важным трендом, характеризующим состояние трудовой миграции в России. «Это означает, что работодатели привыкают нанимать не местных работников и работать вне правового поля, что обеспечивает им определенную гибкость, дешевую рабочую силу, отсутствие социальных расходов, уход от налогов. В экономическом смысле такая «привычка» означает, что имеет место не просто случайный найм случайного работника, а создается и воспроизводится определенный порядок, обеспечивающий найм именно мигрантов» (Витковская Г. Основные результаты исследования незаконной миграции в России в 2001-2002 гг. // Доклад на международном семинаре «Политика в области трудовой миграции и управление данными». - Республика Молдова, Кишинев, 27-28 сентября 2004 года).*

Несомненно, что и сами респонденты заинтересованы в большей продолжительности рабочего дня, работе в выходные дни, так как это дает возможность быстрее выполнить необходимые работы, получить зарплату и т.д.

В этом же контексте следует рассматривать и проблему, связанную с наличием медицинской страховки и медицинским обслуживанием в случае полученной производственной травмы или болезни. Основная масса респондентов указывает, что у них не было медицинской страховки. Только трое из 52 опрошенных молдавских строителей в Российской Федерации отметил, что у него была медицинская страховка. Несомненно, что это связано как с нелегальным статусом трудового мигранта, так и с экономией работодателя, возможно, причина и в том, что страховая медицина как всеобъемлющая система в России (как и в Молдове) еще далека от завершения и эффективного функционирования.

В то время как в странах «старого зарубежья» и по этому показателю ситуация более благоприятная для трудового мигранта-строителя. Даже с учетом высокой доли «не ответивших» людей.

Таблица 12. Наличие медицинской страховки и пользование (оплата) медицинского обслуживания молдавскими трудовыми мигрантами - строителями в принимающей стране (в процентах).

	Россия	*Старое зарубежье*
Медицинская страховка		
Есть	5,8	44,7
Нет	88,5	25.5
Нет ответа	5,7	29,8
Оплата медицинского обслуживания		
Свои деньги (за свой счет)	11,5	19,1
Патрон, фирма	5,5	6,4
Наличие врача	-	6,4

При этом отметим, что подавляющее большинство трудовых мигрантов стремится лечиться дома, не обращаться за помощью к врачу или в медицинское учреждение в стране пребывания. Это объясняется как нелегальным статусом мигранта, так и высокой стоимостью медицинских услуг. И тем не менее, нередки случаи, связанные с травмой или болезнью, когда респондент был вынужден обратиться за медицинской помощью. Подобная тенденция характерна как для России, так и для «стран старого зарубежья». Люди предпочитают лечиться, обра-

щаться к стоматологу в Молдове, «где за те же деньги можно запломбировать не один, а пять зубов».

Существенным фактором, влияющим на процесс адаптации и интеграции трудовых мигрантов в принимающее общество, являются жилищные условия, в которых они находятся и проводят определенную часть своей жизни в зарубежье. Подавляющее большинство опрошенных людей не особенно распространяются об условиях, в которых они проживают. Варианты достаточно стандартные: снимают квартиру, проживают в общежитии, в гостинице, в оборудованных и необорудованных вагончиках, живут у родственников. В то же время отметим, что половина опрошенных людей определяют свои жилищные условия как неудовлетворительные или «так себе».

В странах «старого зарубежья» данный параметр жизни трудового мигранта характеризуется следующим образом. Основная масса довольна жилищными условиями. Это, на наш взгляд, обусловлено как заработной платой, получаемой трудовым мигрантом, уровнем и качеством жилищных услуг в странах Европейского Союза, так и более благоприятными климатическими условиями, что также сказывается на восприятии трудового мигранта.

Основной видом жилья у трудовых мигрантов в странах «старого зарубежья» как и у тех, кто работает в России, является съемная квартира. В то же время велика доля жилья, предоставляемого трудовому мигранту фирмой. Как мы уже отметили, съемные и оплачиваемые фирмой пансионаты оцениваются чаще позитивно в качестве жилищных условий вследствие более высокого уровня услуг и качества жилья.

Таблица 13. Жилищные условия молдавских трудовых мигрантов-строителей в принимающей стране (в процентах).

	Россия	*Старое зарубежье*
Вид жилья		
Своя квартира	-	2,1
Фирма снимает пансионат, квартиры	-	23,4
Снимаю квартиру	36,5	42,6
Снимаю дом	-	6,4
Живу в гостинице	1,9	-
Живу в общежитии	9,6	2.1
Живу в вагончике	1,9	4,2
Живу у родственников	3,8	2,1
Нет ответа	46,3	19,2

Удовлетворенность жилищными условиями		
Нет	46,2	10,6
Да («хорошие», «нормальные», «так себе»)	3,8	72,3
Нет ответа	50,0	17,1

Важным компонентом жизни трудового мигранта в зарубежье является питание. Как показывают результаты проведенного исследования, люди стремятся сэкономить на собственном питании, привезти как можно больше денег домой, своей семье. Основная масса опрошенных людей питается за свой счет. С учетом вышесказанного, можно с уверенностью сказать, что они питаются в основном в сухомятку, некачественно и несистематически. В то же время встречаются случаи, когда работодатель кормил своих иностранных работников или давал деньги на питание. Аналогичная картина наблюдается и в странах «старого зарубежья».

Таблица 14. Питание молдавских трудовых мигрантов-строителей в принимающей стране (в процентах).

	Россия	*Старое зарубежье*
Формы питания		
За свой счет	76,9	72,3
Кормит работодатель или дает деньги на питание	15,4	17,0
Нет ответа	7,7	10,7

Основной причиной выезда людей в зарубежье, как мы уже отметили выше, является сложное материальное, финансовое положение. Люди едут за деньгами.

Какова же заработная плата молдавских трудовых мигрантов в зарубежье? Респонденты достаточно откровенны в своих ответах. Суммы заработков в России различны: от 150 до 1.000 долларов США. Основная масса молдавских строителей получает в месяц в среднем от 300 до 600 долларов США.

В странах «старого зарубежья» заработки выше. Основная масса строителей получает от 700 до 1200 евро в месяц. Это объясняется более высоким уровнем жизни на Западе. Однако, для трудового мигранта, который откладывает жизнь, радость жизни на «потом», не тратит на жизнь в соответствии с уровнем жизни страны приема, подобная разница выступает в качестве дополнительного стимула для выезда на заработки в страны «старого зарубежья».

Заработки и в России, и в странах Европейского Союза значительно превышают заработки в Молдове. Однако, люди признают, что им платят все равно меньше, чем местным жителям, гражданам страны приема. Подобное сравнение сказывается на их удовлетворенности заработком.

Большинство опрошенных людей ушли от ответа на этот вопрос. Однако, среди тех, кто осветил эту сторону заработной платы, преобладают те, кто оценивает свой заработок как «хороший». Тех, кто определяет свою зарплату так «так себе» значительно меньше. Однозначно неудовлетворенных нет.

Это, в общем-то, и понятно. Если человек не доволен своим заработком, то он стремится найти лучший вариант, уйти к другому работодателю. В то же время отметим, что нелегальный статус оказывает влияние на поведение иностранного работника, его требования относительно своих прав, размеров заработка. То есть, фактор нелегала является посредником между работодателем и иностранным работником, в том числе, и в вопросе о размере заработной платы.

Таблица 15. Величина заработка в принимающей стране и его оценка молдавскими трудовыми строителями (в процентах).

	Россия	*Старое зарубежье*
Величина заработка		
150 долларов	1,9	-
300-400 долларов	34,6	-
400-500 долларов	11,5	-
600 долларов	9,6	-
800 долларов (700 евро)	3,8	14,9
700-800 евро	-	12,8
1000 долларов (900 евро)	5,8	2,1
1000-1200 евро	-	23,4
1200-1500 евро	-	6,4
Свыше 1500 евро	-	6,4
Нет ответа	32,8	34,0
Удовлетворенность заработком		
Хорошая	23,1	17,0
Так себе	7,7	-
Ниже, чем должна быть	-	4,3
Плохая	-	4,3
Нет ответа	69,2	74,6

Аналогичным образом влияние нелегальности пребывания в стране сказывается и на проблеме выполнения работодателем своих финансовых обязательств в отношении выплаты людям заработанных денег. Случаев, когда нелегальных мигрантов «кинули»: не заплатили, сдали полиции / милиции, не заплатили обещанного достаточно. Об этом говорит каждый десятый опрошенный. Практически таков же процент людей, которые слышали о таких явлениях от друзей, знакомых, коллег по работе, земляков и т.д.

При этом важно учесть этот мигрантский информационный «испорченный телефон»: люди наслышаны о несправедливостях в этой области, они ожидают обмана[138], готовы к этому и воспринимают соблюдение работодателем своих обязательств как показатель «доброты», «порядочности» патрона.

Свои отношения с работодателем подавляющее большинство опрошенных строителей оценивают как «хорошие». Практически каждый второй не столь оптимистичен в оценке своих отношений с работодателем. При этом отметим, что многие мигранты отмечают, что непосредственно с работодателем они не встречались. Основные контакты осуществляются с прорабом, посредником, бригадиром, который представляет интересы работодателя. Об этой категории руководителей мнение опрошенных людей нередко более критическое, построенное на использовании дихотомии «хороший» (работодатель, патрон) – «плохой» (прораб, посредник…).

Таблица 16. Характер отношений молдавских трудовых мигрантов с работодателем (в процентах).

Характер отношений	*Россия*	*Старое зарубежье*
Хорошие	69,2	80,9
Плохие	11,5	17,0
Так себе	3,8	-
Не знаю	-	2,1
Нет ответа	15,4	-

[138] *Отметим, что мигрантской готовностью к обману пытаются воспользоваться в своих корыстных интересах не только нечистоплотные работодатели, но и недобросовестные коллеги трудовых мигрантов, которые также непротив погреть руки на тяжкой доле нелегального трудового мигранта, который не будет искать справедливости, а «утрется» и пойдет «дальше не солоно не хлебавши».*

На процесс интеграции иностранного работника в принимающее общество оказывает влияние положительный и отрицательный *опыт*[139] (как личный, так и лидеров общественного мнения) *социальных взаимодействий* в стране-реципиенте. Интеграция трудовых мигрантов в принимающее общество включает в себя контакты с представителями трудовой сферы деятельности. Позиция принимающего общества конкретизируется в отношениях с местным населением и коллегами по работе, гражданами страны приема, с государственными структурами, неправительственными организациями, гражданским обществом.

Основными коллегами по работе являются неграждане страны приема. Это молдаване, представители других государств СНГ в России. В странах «старого зарубежья» среди коллег по работе диапазон стран, с представителями которых совместно трудятся молдавские трудовые мигранты, более широк от граждан стран СНГ до восточноевропейцев, африканцев, латиноамериканцев, азиатов. Но тенденция и даже количественные показатели практически равны.

Таблица 17. Коллеги по работе молдавских трудовых мигрантов в странах приема (в процентах).

Коллеги по работе	*Россия*	*Старое зарубежье*
Граждане страны приема	17,4	19,1
Граждане Молдовы и других государств	78,8	80,9
Нет ответа	3,8	-

Не оптимистической является ситуация в плане социальных взаимодействий и с местным населением. Только треть опрошенных людей оценивает их как хорошие. Практически половина трудовых мигрантов-

[139] *«Восприятие переселенцев больше основывается на реальных недружественных проявлениях по отношению к себе или на оценке каких-либо проявлений как недружественных и потому более точно отражает реально складывающиеся отношения. Оценки же населения совсем не обязательно и далеко не всегда реализуются в виде конкретных проявлений в поведении и поступках. Эти оценки в значительной мере характеризуют состояние общественного сознания, сложившиеся в общественном мнении представления, образы и стереотипы» (Витковская Г. Вынужденная миграция и мигрантофобия в России. // Нетерпимость в России: старые и новые фобии. – Москва, Московский центр Карнеги, 1999, с.153-154). Отметим, что данная оценка справедлива и в отношении социальных взаимодействий между иностранным трудовым мигрантом и принимающим обществом.*

строителей в Российской Федерации не имеют никаких контактов с местным населением.

Это свидетельствует о том, что контакты в основной массе ограничиваются представителями непринимающего общества. То есть трудовые мигранты нередко выступают в качестве замкнутой общины[140], противостоящей принимающему обществу. Данное обстоятельство минимизирует возможность полноценного узнавания мигрантов и принимающего общества, взаимного культурного обмена и кросскультурного поведения, преодоления существующих стереотипов восприятия и поведения. А это, конечно, затрудняет процессы адаптации и интеграции в социум стран приема.

По странам «старого зарубежья» картина следующая: 3/5 молдавских строителей, работающих в странах Европейского Союза, оценивают свои отношения с местным населением как хорошие. Это почти в два раза более высокий показатель, чем в России. При этом, признаются в том, что у них нет никаких отношений с местным населением в пять раз меньше респондентов в странах «старого зарубежья», чем по России. Подобная картина не может не вызывать определенной настороженности в отношении толерантности принимающего российского общества, его готовности интегрировать мигрантов.

Несомненно, что нетолерантность местного населения объясняется многими причинами, в том числе и вызванными войной в Чечне[141], боязнью террористических актов, которые имели место в Москве, других городах России. Отметим, что террористические акты, которые имели место в Испании, также изменили отношение местного населения, испанцев к трудовым мигрантам, усилили их настороженность, нетолерантность. И трудовые мигранты в «старом зарубежье» констатируют это.

Другой существенной причиной, оказывающей влияние на нетолерантность принимающего общества, является опасение, что трудовые мигранты отнимают у местного населения работу. Как показали эмпирические исследования, в определенном смысле подобные опасения

---

[140] *Замкнутый характер общины, в который включают себя трудовые мигранты, оказывает влияние на характер взаимодействий и внутри этой общины. Респонденты отмечают, что основные проблемы, с которыми они сталкиваются, чаще всего создаются не местным населением, а своими же соотечественниками, рядом с которыми они работают и живут в зарубежье.*

[141] *Паин Е. О механизмах формирования этнофобий и мигрантофобий. // Проблемы миграции и опыт ее регулирования в полиэтничном Кавказском регионе. – Москва-Ставрополь, СГУ, 2003, с.192-193.*

имеют под собой объективные основания[142]. Однако, следует заметить, что надо видеть конкретную ситуацию и страхи, которые чаще всего питаются гипертрофированием реальной ситуации.

Проблема конкуренции на рынке труда не столь однозначна. Конкуренция за рабочие места зачастую носит более сложный, иерархизированный характер, исходит из наличия секторов экономики, созданных специально для трудовых мигрантов, где конкуренции для местных работников реально нет. А конкуренция имеет место среди трудовых мигрантов, между старыми и новыми трудовыми мигрантами, как свидетельствует опыт исследований в странах Европейского Союза[143].

В то же время имеются сектора в экономике, где конкуренция с местным населением реальность. Но эта реальность касается нередко малоквалифицированных категорий рабочей силы (в том числе и в силу пониженного социального и профессионального статуса трудовых мигрантов, обусловленного их нелегальным статусом и т.д.). При этом отметим, что и в этих секторах конкуренция между трудовым мигрантом и местным работником часто носит надуманный характер, потому что местный работник изначально не желает включаться в силу различных причин в наличный трудовой процесс. И конкуренция возникает не в

---

[142] *Российские исследователи констатируют, что «эмпирическая проверка гипотезы о том, что «мигранты делают работу, на которую не идут местные жители», показала, что если руководствоваться наблюдениями самих мигрантов, то рпимерно половина тех рабочих мест, которые заняты мигрантами, являются строго иммигрантскими, то есть «зарезервированы» за мигрантами на долгие годы, а другая половина – это, так называемые, конкурентные сектора, где существует конкуренция с местными работниками» (Витковская Г. Основные результаты исследования незаконной миграции в России в 2001-2002 гг. // Доклад на международном семинаре «Политика в области трудовой миграции и управление данными». - Республика Молдова, Кишинев, 27-28 сентября 2004 года).*

[143] *Об этом свидетельствуют исследования западных ученых, которые изучают подобные явления и процессы более продолжительный период времени (см.: Циммерманн К. Путешествия в Шильду. Миграционная политика с экономической точки зрения. // Internationale politik, 1999, №4; Sarris A.H., Zagrofakis S. A Computable General Equiilibrium Assessment of the Illegal Immigration on the Greek Economy. // Journal of Population Economics, 1999, #1; Такудис В. Некоторые соображения о последствиях миграции. // Moldova, România, Ucraina: integrarea europeană şi migraţiunea forţei de muncă. – Chişinău, CAPTES, 2000, p.222-227; Мошняга В., Зават Л. Трудовая миграция и политика стран приема. // Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы. – Кишинев, 2000, с.170-182.*

силу наличия в этих сегментах рынка труда местных работников, а вопреки этому: - в силу их отсутствия.

Отметим также и то, что внешний вид, наличие определенных расовых признаков, стереотипы поведения также нередко оказывают влияние на толерантность людей[144]. Правда, молдавским трудовым мигрантам, в том числе и строителям, значительно проще, по сравнению, например, с представителями кавказских, азиатских или африканских народов, адаптироваться в российский и западноевропейский социум в силу их принадлежности к европеоидной расе, христианской вере, близким стереотипам поведения.

Однако нередки случаи, когда черная борода, которую отпускал трудовой мигрант, вызывала у россиян подозрение в чеченской принадлежности ее носителя; нестандартное поведение (громкая речь, употребление алкогольных напитков, распевание песен и т.д.) вызывали настороженность местного населения и повышенное внимание полиции страны пребывания. Представляет интерес и наблюдение одного из трудовых мигрантов в Италии, что трудовые мигранты видны и по такой форме поведения, что они ходят пешком, в то время как итальянцы передвигаются только на личном транспорте.

В основе нетолерантности могут лежать и другие причины, обусловленные действиями нелегальных мигрантов, которые нарушают общественный порядок, воруют, бывают вовлечены в криминальные действия, трафик наркотиков и т.д. Отметим, что подобные действия также имеют место в среде трудовых мигрантов, особенно нелегалов. Опрошенные не стыдятся признаваться в подобного рода противоправных действиях. Но опять же отметим, что подобного рода поступки обусловлены не преступной наследственностью людей, а теми условиями, в которые они нередко поставлены (нелегальность нахождения в стране, отсутствие жилья, питания, средств к существованию, работы, социальной и правовой защиты).

Конечно, эти страхи могут быть нередко абсолютизированы и гипертрофированы, но нельзя забывать, что испорченный информационный телефон характерен не только для трудовых мигрантов, но и для принимающего социума, который к тому же получает нередко подпитку этих страхов из средств массовой информации[145].

---

[144] *См.: Витковская Г. Миграция и мигрантофобия в Приволжском регионе: Саратовская область. // Миграционная ситуация в регионах России. Выпуск второй. – Москва, 2004, с.13-60.*

[145] *См. Бадыштова И. Толерантность городского социума к мигрантам. // Миграционная ситуация в регионах России. Выпуск первый. - Москва, 2004, с.158.*

В то же время следует отметить, что нетолерантность и неготовность интегрироваться в принимающее общество нередко характерно и самим трудовым мигрантам, которые сознательно изолируются, не стремятся к установлению контактов с местным населением. Кроме того, встречаются случаи, когда культурное различие интерпретируется с позиций «ингруппового фаворитизма», то есть «приписывания позитивных черт ингруппе и стремление к выигрышу своей группы. Ингрупповой фаворитизм одновременно включает в себя негативное межличностное восприятие членов аутгруппы»[146].

Трудовые мигранты, сталкиваясь с иной культурой, стереотипами поведения, не понятными им, нередко демонстрируют чувство превосходства, смотрят свысока, уничижительно на представителей местного населения, считают их «злыми», «ленивыми», «нерешительными», «несамостоятельными», «беспомощными» и т.д. Примеров подобного восприятия культуры и социального поведения достаточно много выявил и проведенный нами опрос.

Таблица 18. Характер отношений молдавских трудовых мигрантов с местным населением стран приема (в процентах).

Характер отношений	*Россия*	*Старое зарубежье*
Нет	46,2	8,5
Хорошие	34,6	61,7
Плохие	9,6	8,5
Нет ответа	9,6	21,3

Подтвердим этот вывод замечанием М.Гетчелла, главы Миссии Международной Организации по Миграции в России: «в России есть работа – это даже не оспаривается. Однако антимигрантские настроения, враждебное отношение к иностранным рабочим и подданным других государств цветут здесь пышным цветом и, похоже, они часто основываются на заранее созданных стереотипах и мифах, а не на непосредственном знании и опыте. Временами сами местные власти через политические установки и позиции, поддерживаемые средствами массовой информации, создают благодатную почву для поддержания антимигрантских настроений. Наличие такой и легко идентифицируемой группы, которую можно обвинить во всех проблемах, похоже, является слишком большим искушением» (Трудовая миграция в России и проблемы толерантности. // Открытый форум МОМ. Информационная серия. – Москва, Выпуск 6. декабрь 2003, с.2)

[146] *См.: Лебедева Н.М. Теоретико-методологическая основа проекта «Социально-психологические факторы этнической толерантности – интолерантности в поликультурных регионах России». // Этническая толерантность в поликультурных регионах России. – Москва, РУДН, 2002, с.10.*

Более массово представлены контакты с правоохранительными органами стран приема. Правда, опыт взаимодействия чаще всего негативный, отрицательный. По России только каждый пятый строитель не имел проблем с представителями правоохранительных органов. Остальные признаются в наличии таких контактов.

Основной причиной подобного социального взаимодействия явилась проблема регистрации. Девять из десяти респондентов, имевших проблемы по вопросам регистрации, разрешили этот вопрос, заплатив штраф или дав взятку представителю милиции. Для каждого двенадцатого респондента этой категории это закончилось депортацией. Каждый двадцатый опрошенный строитель имел возможность «близко познакомиться» с сотрудниками ОМОНа.

Для сравнения, отношения с правоохранительными органами в странах «старого зарубежья» также далеки от идеальных. Нелегальному трудовому мигранту также приходится «прятаться», избегать контактов с работниками полиции, давать взятки, опасаться депортации и т.д. Тем не менее, опрошенные люди указывают, что отношение полиции в странах Европейского Союза более цивилизованное и человечное. В силу того, что доля легальных трудовых мигрантов представлена значительно весомее, чем в России; возможность изменения статуса пребывания в стране более реальна, то, соответственно, и сложностей с правоохранительными органами значительно меньше.

Не случайно, респонденты разделяют свое пребывание в зарубежье на два этапа: нелегальный и легальный. В первом случае – это постоянные ущемления прав, страх всего и вся. Во втором случае – это определенные гарантии, развившееся чувство собственного достоинства, отсутствие страха перед полицией, другими структурами.

Таблица 19. Характер отношений молдавских трудовых мигрантов с правоохранительными органами стран приема (в процентах).

Характер отношений	*Россия*	*Старое зарубежье*
Нет	26,9	59,6
Плохие	71,2	10,6
Регистрация	*71,2*	-
Штраф / взятка	*89,2*	*10,6*
ОМОН	*5,4*	-
Депортация	*8,1*	*10,6*
Нет ответа	2,9	-

Определенная часть трудовых мигрантов в принимающей стране сталкивается и с криминальными кругами, рэкетом[147]. В восприятии данных структур важную роль играет «беспроволочный мигрантский телеграф» («слышал, что отнимают деньги»; «слышал, что заставляют платить дань» и т.д.). При этом отметим, что с рэкетом трудовой мигрант встречается не только в России, других странах СНГ. Ответы респондентов свидетельствуют, что частенько с подобными структурами люди встречаются и в странах «старого зарубежья», в странах Европейского Союза. При этом в качестве рэкета выступают граждане России, Украины, да и самой Молдовы. Вымогательство денег, навязывание «крыши» являются стандартным джентельменским набором, предлагаемым трудовому мигранту.

Отметим также, что контакты с криминальными структурами не всегда имеют только отрицательные последствия. Случается, что криминальные структуры содействуют справедливому («по понятиям») разрешению споров между нелегальными трудовыми мигрантами и работодателем, который хочет «кинуть» нелегала, не заплатить за выполненную работу.

В то же время контактов с институтами гражданского общества в России практически не наблюдается. Единицы из опрошенных респондентов отметили наличие контактов с представителями профсоюзами, церкви, адвокатом.

Это объясняется, в том числе и тем, что трудовые мигранты не ожидают помощи ни со стороны государственных органов принимающей страны, ни со стороны структур гражданского общества. Он рассчитывает только на себя, своих ближних. В этом плане представляет интерес рассказ одного из трудовых мигрантов в западноевропейской стране о том, что они имеют своего, оплачиваемого из их заработков представителя-земляка, которых защищает их социально-экономические интересы перед работодателем.

Среди тех, на кого рассчитывает трудовой мигрант, очень редко выступают молдавские государственные дипломатические и миграционные структуры. К примеру, по России был только один случай обращения в посольство Молдовы. Легальный трудовой мигрант потерял паспорт и не мог вернуться на родину. Помощь со стороны консульства в оформлении временных документов, обеспечивших беспроблемное возвращение в Молдову, была воспринята как сюрприз, «манна небесная», а не как одна из функциональных обязанностей соответствующей госу-

[147] *Правда, рассказывать о таких встречах люди не очень хотят.*

дарственной структуры за рубежом. В целом с государственными структурами Молдовы молдавские трудовые мигранты-строители как в России, так и в странах «старого зарубежья» в основном не имеют контактов. Эти контакты редки. Люди стремятся собственными силами или с помощью родственников, друзей и знакомых решить возникающие у них проблемы

Интеграция в принимающее общество выражается, в том числе, и в использовании существующих и принимаемых этим обществом государственных и частных способов транспортировки заработанных денег. Опрос показывает, что по России только каждый шестой респондент использует банковские и почтовые способы. Для сравнения молдавские строители, работающие в странах Европейского Союза, других государствах «старого зарубежья», отдают предпочтение банковским трансфертам. Это характерно для каждого второго опрошенного человека в странах Запада.

Работающие в России предпочитают привозить деньги сами. Это, на наш взгляд, объясняется помимо всего прочего и тем, что продолжительность трудовых командировок в Россию значительно короче, люди могут чаще беспроблемно выехать из страны и вновь вернуться на заработки, и поехать на праздники, в отпуск на недельку и т.д. Такая возможность в странах Европейского Союза, государствах «старого зарубежья» менее реальна.

Несомненно, что на приверженность способам, которые существуют вне принимающего общества, оказывают влияние существующие транспортные возможности, безвизовый режим между Россией и Молдовой. Что в меньшей степени возможно в странах «старого зарубежья». Хотя, как показывают исследования каналы транспортировки денег посредством водителя маршрутки, через знакомых и друзей, отправляющихся на родину, также достаточно популярны.

Таблица 20. Основные способы пересылки денег молдавскими трудовыми мигрантами на родину (в процентах)[148].

Способы	*Россия*	*Старое зарубежье*
Банк	11,5	55,3
Почтовый перевод, посылка	5,8	2,1

[148] *Сумма ответов превосходит 100 процентов. Это объясняется тем, что респонденты могут использовать несколько способов транспортировки денег на родину.*

Проводник поезда, шофер автобуса	32,7	17,0
Через знакомых	26,9	14,9
Оплата на родине	1,9	4,3
Через людей, которые этим занимаются	-	2,1
Сам привез	46,2	19,1

Важное место в понимании процессов интеграции молдавских трудовых мигрантов в принимающее общество играют планы респондентов на будущее. Более высокие заработки в странах «старого зарубежья» позволяют людям быстрее преодолеть свои финансовые, материальные проблемы, создать определенный запас, резерв денег, благодаря которым можно прервать трудовую деятельность за рубежом, заняться организацией своего бизнеса, решением других проблем. В то время как находящиеся на заработках в России в меньшей степени могут выбрать подобный вариант реализации планов на будущее.

Стоит обратить внимание на то, что каждый пятый респондент, работающий в странах Европейского Союза, не намерен вернуться на родину, строит, реализует или уже реализовал свое стремление остаться на постоянное местожительство в стране приема. По трудовым мигрантам, работающим в Российской Федерации этот показатель вдвое ниже. Это объясняется, как было показано выше действием многих факторов, уменьшающих, в конечном счете, возможности и желания людей интегрироваться в российское общество.

Таблица 21. Трудовые планы на будущее молдавских трудовых мигрантов (в процентах).

Характер отношений	*Россия*	*Старое зарубежье*
Буду работать и дальше в этой стране	53,8	31,9
Получу гражданство; останусь там; заберу туда жену, детей; женюсь (женился)	11,5	21,3
Уеду на работу в другую страну	7,7	8,5
Больше не поеду, найду работу дома	17,3	34,0
Открою дома малый бизнес	-	4,3
Нет ответа	9,7	-

4. Выводы

Проведенный анализ показал, что молдавские трудовые мигранты-строители, работающие в России и странах «старого зарубежья», сталкиваются со многими сложностями, проблемами, решение которых в

основной своей массе связано только с действиями самих мигрантов. Проблемы социальной адаптации и интеграции в принимающее общество сложны, многогранны. На процессы адаптации и интеграции оказывают влияние различные факторы правового, экономического, политического, социально-психологического и культурного характера.

Сегодня по многим параметрам, в том числе и касающимся социальной адаптации и интеграции трудовых мигрантов, работать в странах Европейского Союза значительно выгоднее, чем в России, других странах СНГ. И, тем не менее, Россия представляет несомненный интерес для молдавских граждан, задействованных в процессы международной трудовой миграции. Более того, она предоставляет сегодня и может предоставить в будущем молдавским трудовым мигрантам ряд более широких (по сравнению с Западом) возможностей трудоустройства, обусловленных безвизовым режимом; большей диверсификацией профессий и сфер деятельности, в том числе на уровне квалифицированной рабочей силы, занятой в сфере интеллектуального труда; признанием дипломов и т.д

Насколько Россия сможет сохранить свое влияние на молдавских трудовых мигрантов, не допустить их окончательного ухода в другие страны и регионы покажет время и реальная практика миграционной политики России, эффективность ее сотрудничества с соответствующими структурами, гражданским обществом Республики Молдова.

Литература

Витковская Г. Основные результаты исследования незаконной миграции в России в 2001-2002 гг. // Доклад на международном семинаре «Политика в области трудовой миграции и управление данными». – Республика Молдова, Кишинев, 27-28 сентября 2004 года.

Денисенко М.Б., Хараева О.А., Чудиновских О.С. Иммиграционная политика в Российской Федерации и странах Запада. – Москва, ИЭПП, 2003.

Долгих Е. Поезд «Кишинев-Москва»: размышления социолога о трудовой миграции. // Ты и миграция. №3, октябрь 2003.

Castles S., Miller M. The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. Second edition. Revised and Updated. – New York, Palgrave, 1998.

Миграция населения. Выпуск второй. Трудовая миграция в России. – Москва, 2001.

Миграционная ситуация в регионах России. Выпуск первый. / Ред. Ж.Зайончковская. – Москва, 2004

Миграционная ситуация в регионах России. Выпуск второй. / Ред. Ж.Зайончковская. – Москва, 2004
Moldova, România, Ucraina: integrarea europeană şi migraţiunea forţei de muncă. / Coord. V.Moşneaga. – Chişinău, CAPTES, 2000.
Мошняга В. Молдавские гастарбайтеры в Западной Европе: состояние и проблемы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. / Coord. V.Moşneaga. – Chişinău, USM, 2001.
Мошняга В., Евдокимова Л., Коман А., Краузе А., Руснак Г. Трудовая миграция в лицах: люди и судьбы. – Кишинев, CAPTES, 2000.
Мошняга В., Евдокимова Л. Трудовые мигранты Молдовы: в поисках механизма защиты (по результатам экспертного опроса). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. / Coord. V.Moєneaga, V.Saca. – Chişinău, USM, 2002.
Мошняга В., Зават Л. Молдавская трудовая миграция в Россию в контексте глобальных миграций. // Ты и миграция. №3, октябрь 2003.
Мошняга В., Руснак Г. Мы строим Европу! И не только... – Кишинэу, Молд.ГУ, 2005.
Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В. Молдавские трудовые мигранты в России. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XX. / Coord. V.Moşneaga, V.Saca. – Chişinău, USM, 2002.
Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы. / Под ред. В.Мошняги. – Кишинев, CAPTES, 2000.
Население России 2002. Десятый ежегодный демографический доклад. / Под ред. А.Вишневского. – Москва, КДУ, 2004.
Нетерпимость в России: старые и новые фобии. / Под ред. Г.Витковской и А.Малашенко. – Москва, Московский центр Карнеги, 1999.
Паин Э.А. Этнические особенности контрабанды наркотиков: мифы и реальность. // Этнопанорама, 2003, №1-2, с.76-77.
Проблемы миграции и опыт ее регулирования в полиэтничном Кавказском регионе. / Ред. Ж.Зайончковская, В.Белозеров. – Москва-Ставрополь, СГУ, 2003.
Старков А.Н. Трудовая миграция в Россию из Украины, Белоруссии и Молдавии. // Новая Евразия: Россия и страны ближнего зарубежья. Вып. 9. – Москва, РИСИ, 1999.
Самоилэ Т. Молдаване занимают пятое место среди мигрантов, работающих в России. // Ты и миграция, №3, октябрь 2003.
Sarris A.H., Zagrofakis S. A Computable General Equiilibrium Assessment of the Illegal Immigration on the Greek Economy. // Journal of Population Economics, 1999, #1.

Трудовая миграция в России и проблемы толерантности. // Открытый форум МОМ. Информационная серия. Выпуск 6. Декабрь 2003 г.
Трудовая миграция и защита прав гастарбайтеров: практика посткоммунистических стран. / Ред. Ж.Зайончковская, В.Мошняга, В.Теоса. – Кишинев, Молд. ГУ, 2002
Циммерманн К. Путешествия в Шильду. Миграционная политика с экономической точки зрения. // Internationale politik, 1999, №4.
Этническая толерантность в поликультурных регионах России. / Под. Ред. Н.М.Лебедевой, А.Н.Татарко. – Москва, РУДН, 2002.

ПОСТКОММУНИСТИЧЕСКАЯ СИСТЕМНАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ МЕЖДУ ВЛАСТНЫМИ И ОППОЗИЦИОННЫМИ ИНТЕРЕСАМИ: МОЛДАВСКИЙ ВАРИАНТ[149]

Виктор САКА
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет,
факультет международных отношений,
политических и административных наук
кафедра политических и административных наук
доктор-хабилитат политических наук, доцент

This article examines the processes of systemic post-communist transformations during the last decade of the twentieth century – the beginning of the twenty first century. First of all is examined the degree of research of the above-mentioned problem in the scientific literature of western countries of the post communist space, including the Republic of Moldova. The author analyses the mechanism ling among the post-communist transformations and the interests of the governors and the opposition not only through the prism of dialectical examination but also through sinergetic approach. This is the exact way to demonstrate the influence of certain unstable political interests, with contradictory structures over social reformation in conditions of post communist transition.

The article examines the particularities of social transformation through the prism of contradicting interests of the government and the oppo-

[149] *Рецензент – доктор хабилитат политических наук Владимир АНИКИН.*

sition in the Republic of Moldova. The article examines the common objective points of these forces, as well as the contradictions among them, especially in present, close to the parliamentary elections of March 2005.

Прошедший за последнее десятилетие XX – начало XX1 столетия период охвачен глубокими политическими изменениями, регионального и общепланетарного масштаба, которые по сути, по параметрам сложности и противоречивости, обозначили новые, неизвестные ранее, процессы и тенденции ослабления авторитарных и усиления, и распространения демократических ценностей, взглядов, ориентаций, позиций, моделей общественного развития. На фоне этих изменений особо выделяются страны посткоммунистического пространства, чьи социально-демократические трансформации отличаются многосторонностью и многовекторностью, как условие для приобретения системного характера, системной направленности. Конечно, логика общественных трансформаций на данном пространстве далека от подобного трансформационного потока, имевшего место в таких регионах поставторитарного развития как Южная Европа, Латинская Америка, Юго-Восточная Азия (прежде всего в этих регионах транзиция не носила всеохватывающий характер).

Более того, на сегодняшний день имеются существенные различия между самими бывшими коммунистическими странами. Хотя в прошлом они имели аналогичную систему правления, вступив в период посткоммунистического транзита, эти страны эволюционировали в разных направлениях с разными результатами[150], факт свидетельствующий о высоком уровне изменчивости данного периода. Одни из этих стран – Польша, Венгрия, Чехия, Словакия, государства Балтии, Словения – уже успели консолидировать функциональные параметры демократии и механизмы экономического рынка, вестернизировали общество до той черты, что позволило им вступить в НАТО и в Европейский Союз. Другие государства – Болгария, Румыния, Хорватия – с некоторыми осложнениями, все-таки выдвинулись решительно на этом пути и ныне являются серьезными кандидатами для присоединения к Европейскому Союзу. Третьи страны – Албания, Югославия, Македония, весь СНГ – еще не вошли по-настоящему в период радикальных трансформаций, увязли в парализованный транзит, имея скромные возможности и способности выходить из состояния бедности и хронической недоразвитости.

---

[150] *См.: Filipescu N. Occidentalizarea postcomunistă. - Iaşi,Polirom, 2002, c.13.*

Что касается постсоветских государств, то они за исключением стран Балтии, не только не продвинулись сколько-нибудь по пути либерализации и демократизации общественных процессов а, наоборот, при наличии определенного демократического фасада, по сути регрессировали, используя преимущественно авторитарные методы социального развития. При этом в Беларуси и в большинстве азиатских стран СНГ транзиция и не началась.

В целом, если говорить об изменениях на посткоммунистическом пространстве СНГ можно констатировать, что здешняя тоталитарная система модифицировала лишь свою мотивировку, подменяя недавние принципы диктатуры «единой партии», или «партии всего народа» националистической и / или сепаратистской (особенно в Молдове, Грузии, Азербайджане, России, Украине) идеологией.

При всей сложности, неоднозначности и противоречивости социально-трансформационных процессов, происходящих ныне в постсоциалистических странах, их всесторонней анализ и адекватная оценка является ключевой эпистемологической проблемой (пока еще слабо рассмотренной как системной) деятельности политологов, социологов, философов, экономистов и особенно, транзитологов этих стран. Чтобы изучать и идентифицировать здешние природу и характер, свойства и направления, результаты и последствия социальных, экономических, политических и культурных преобразований необходимо, прежде всего, постигать уровень политической зрелости Новых Независимых Государств; уяснить интересы, основные тенденции динамики и степень целостности посттоталитарных трансформаций; выявить сущность проблем этих трансформаций и пути их наиболее эффективного разрешения; определить и оценить приоритеты и реальные перспективы демократизации государственных и общественных процессов, развития гражданского общества.

Соотнесенные к фактору общности, и в то же время, к фактору специфичности этих государств, вышеназванные преобразования, взятые в системном разрезе, становятся, по нашему мнению, настолько актуальными насколько их ценностная субстанция и эволюция может оказаться объектом встречи и сопоставления различных социальных интересов, позиций и ориентаций властных и оппозиционных сил. Различия между ними отражают в своем роде место и роль этих сил в глобальной социальной системе и в соответствующим ей подсистемах, определенные способы и механизмы их конфликтных и консенсусных отношений в конкретных геохронометрических политических координатах.

Исходя из состояния социально-политической теории и практики Республики Молдова последних 10-15 лет, в рамках здешнего обществоведческого поля приходится констатировать значительный смысловой понятийный дефицит социальной трансформации (воспринимаемой в широком контексте как системной), ее сущностных и структурных начал, которые отражали бы в адекватной форме разнообразные политические и иные события как объективного, так и субъективного порядка. Это понятие, ставшее уже общепризнанной в западной специализированной литературе[151] и отчасти в литературе посткоммунистических государств[152], как более сообразное противоречивым процессам реформирования чем понятие социальной транзиции, до недавнего времени не использовалось в Республике Молдова ни как компонент политологического и социологического лексикона, ни как величина отношений между властью и оппозицией.

В условиях современной Молдовы отдельные аспекты феномена социальной трансформации стали объектом научных интересов лишь три-четыре года назад, вместе с появлением отдельных работ, посвященных социально-экономическим преобразованиям[153], транзитным поли-

---

[151] *Brunner G. (ed) Politische und oeconomische transformation in Osteuropa. – Berlin, 1996; Beyme K. von Offe C. (eds). Politische Theorien in der Aera der Transformation. - Opladen, 1996; Linz J., Stepan A. Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America and Post-Communist Europe. – Baltimore, 1996; Offe C. Varieties of Transition. The East European and East German Experience. – Cambridge, 1996; Мачкув Е. Преобразование коммунистического тоталитаризма и посткоммунистичесукая трасформация: проблемы, концепции, периодизация. // ПОЛИС, 2000, №4.*

[152] *Башкирова Е. Посткоомунистическая трансформация и формирование демократического общества в России. // Политический маркетинг, 2001, №1; Вайнштейн Г.И. Закономерности и проблемы посткомунистических трансформаций. // Политические институты на рубеже тысячелетий. – Дубна, «Феникс +», 2001; Гельман В. Трансформация в России: политический режим и демократическая оппозиция. – Москва, 1999; Гельман В. Постсоветские политические трансформации. Наброски к теории. // ПОЛИС, 2001, №5; Десять лет системной трансформации в странах Центральной и Восточной Европы и России: итоги и уроки. // Власть, 2000, №2; Рыбаков А. Трансформация политических институтов. // Власть, 2003, №5; Социальные трансформации в Европе XX века. – Москва, 1998; Фёдоров Ю. Парламент в трансформационном процессе в России. // Россия политическая. – Москва, 1998; Шпедер Ж., Элекеш Ж. Очерк трансформации в Венгрии. // Социологические исследования, 2002, №5.*

[153] *См.: Сорочан О. Социально-экономические трансформации: специфика постсоциализма. - Кишинэу, 2002.*

тическим интересам и отношениям[154], трансформационным измерениям национального интереса[155], общим проблемам демократического транзита[156], соотношениям социально-политической реформы и демократической транзиции[157], модификациям публичных политик в условиях демократической трансформации[158], политико-партийному развитию в трансформационном контексте[159], современным трансформациям политической культуры[160] и др.

В последнее время проблематика социальной трансформации стала рассматриваться в качестве объекта отношений между властью и оппозицией. Ей посвящен ряд статей[161] в сборнике, подготовленном по ре-

---

[154] См.: Saca V. Interese politice şi relaţei politice:dimensiuni tranzitorii. – Chişinău, CE USM, 2001; Сака В. Особенности политических интересов в современном молдавском обществе. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. – Chişinău, 2003.

[155] См.: Saca V. Interesul naţional în condiţiile transformaţiei democratice: semnificaţii şi paradoxuri. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. – Chişinău, USM, 2002; Ţurcanu D. Interesele naţional-statele şi proiectarea lor în mass media. Cazul Republicii Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). 2004, Nr.3 (XXVII). – Chişinău, 2004.

[156] См.: Marin I. Aspecte ale tranziţiei democratice est-europene. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). 2004, Nr. 3 (XXVII), – Chişinău, 2004.

[157] См.: Saca V., Oleinic L. Tranziţia democratică şi reforma social – politică în contextul dihotomiei continuitate – discontinuitate. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. – Chişinău, 2003.

[158] См.: Iaţco M. Politici publice în contextul transformărilor democratice. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. – Chişinău, 2003.

[159] Мошняга В. Политические партии и партийная система Республики Молдовы: трансформационный контекст. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. – Chişinău, 2003; Saca V. Fenomenul tzransformaţiei partiinice în societatea postcomunistă: cazul Republicii Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXI. – Chişinău, 2003; Saca V. Transformări politico-partinice în dimensiuni de sistem: reflecţii asupra societăţii moldoveneşti. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), 2004, nr.1 (XXV). – Chişinău, 2004.

[160] См.: Anghel E. Reflectarea tranziţiei în cultura politică a populaţiei Republicii Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), 2004, Nr.2 (XXVI). – Chişinău, 2004; Saca V. Cultura politică în condiţiile transformărilor actuale: cazul Republicii Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). 2004, Nr.2 (XXVI). – Chişinău, 2004

[161] См.: Теоса В. Позиция власти и оппозиции в социальной сфере: проблемы стратегии и практических политик; Saca V. Transformările sociale din societatea moldovenească ca obiect al relaţiilor dintre putere şi opozite. // Puterea şi opoziţia în contextul menedmentului politic. – Iaşi, 2005.

зультатам международного научно-практического семинара «Власть и оппозиция в контексте политического менеджмента»[162].

Тем на менее до сих пор ни в Молдове, ни в других странах нет пока специальных работ которые затрагивали бы весь комплекс социальной трансформации (ее системные конфигурации) через призму интересов власти и оппозиции. Рассмотрение данного синтеза (трансформация – интерес) в русле взаимосвязей властных и оппозиционных сил имеет на наш взгляд первостепенное значение для идентификации специфических черт переходного к демократии общества. В этой связи определенный уровень посткоммунистической системной трансформации (либо ориентированной к таковой) и определенное состояние интересов противостоящих друг к другу акторов политического процесса находятся в причинно-следственном диалектическом соотношении.

С одной стороны, подобная трансформация предполагает прежде всего сложные и противоречивые процессы преобразования всей бывшей коммунистической социальной системы в сторону достижения демократии и рыночной экономики. Это возможно по-настоящему, только с появлением и кристаллизацией осознанных потребностей в радикальном реформировании общества, то есть с зарождением, формированием и развитием новых социальных интересов как первопричина социальных действий, социальных преобразований, на демократических началах.

С другой стороны, сами общественные интересы, в том числе социальные, политические и др., выступают не только побудителем тех или иных трансформаций, но и следствием последних. Другими словами, интересы появляются не сразу в готовом виде, в единстве их объективных и субъективных свойств. Они подвержены существенным структурным и этапным накоплениям в сторону целостности, через формирование, функционирование, развитие и преобразование их существенных качеств. В конечном итоге интерес сам становится объектом трансформации, будь то природной, структурной, этапной и т.д., что позволяет, либо мешает ему выполнить свое побудительное предназначение.

Однако, использование классического диалектического подхода при анализе соотношения посттоталитарной системной трансформации и посттоталитарного интереса в условиях транзитного общества, имеет свою специфику, связанную, прежде всего, с ограничительными возможностями такого подхода идентифицировать причинно-следственные связи разнообразных процессов и явлений. Поэтому правы те авторы,

---

[162] *См.: Puterea şi opoziţia în contextul managementului politic. – Iaşi, 2005.*

которые считают, что малопродуктивность политических и экономических технологий на постсоветском пространстве это результат внеконтекстного рассмотрения и анализа его уникальной ситуации[163].

Последняя не воспринимается классическими модернизаторскими проектами, (в адекватном своем очертании) ибо эти проекты не отвечают всем сложностям существенной жизни, они как бы утрачивают свою самодостаточность. Отсюда классический подход к анализу нашей действительности «порождает больше проблем, чем ответы на вызовы времени»[164]. Такие проекты могут обрести реальное содержание только через их сплетение с тканью как детерминистских, так и недетерминистских факторов, со структурой конкретной ситуации, конкретных интересов постсоветского общества.

Более подходящим к анализу такого общества является, на наш взгляд, синергетическое видение его уникальности (на уровне политических субъектов, акторов, объектов, интересов, отношений, реформаторских проектов), как нестатичной, нелинейной, открытой системы, создающей возможность для представления вариативных дихотомических тенденций развития (через позитивные и негативные начала) процессов и явлений в зависимости от вызовов её среды. Такой подход, к изучению посткоммунистической трансформационной парадигмы в контексте интересов власти и оппозиции молдавского общества, более адекватен пониманию своеобразных характеристик последнего, так как эти интересы до такой степени многосложны и противоречивы, что воплощают множество нездоровых бифуркаций, деформированных дихотомий.

Это прежде всего деформация соотношений между объективными и субъективными структурными элементами и подэлементами данных интересов. Например, между социальной позицией, социальным статусом политических акторов, как носителей интересов и отношений социальных реформирования, с одной стороны, и неадекватным уровнем ее (его) осознания, с другой. Или несоответствия в рамках субъективного начала этих интересов, скажем между восприятием их объективного параметра (то, что составляет необходимость, потребность в трансформации) и определением их телеологического сегмента, между пониманием

---

[163] *См.: Киструга И. Молдова и «онтологическое единство» постсоветского пространства (опыт теоретического осмысления идентификационной практики). // Moldova între Est şi Vest: identitatea naţională şi orientarea europeană. – Chişinău, CAPTES, 2001, c.49.*

[164] *Там же, с.51.*

полезности, выгодности реформ и ориентацией, стремлением, увлечением и соответственно, поведением акторов в конкретной ситуации.

Подобная дисгармония в структуре транзитных интересов во многом предопределяет неустойчивость, неэффективность социальной трансформации, особенно на уровне внедрения социальных проектов. Чем вызвана такая ситуация? Может быть истоки неудач следует искать в самой транзитологической парадигме. Последняя, считают некоторые авторы, не в состоянии объяснить посткоммунизм, дескать ее особенность состоит в том, что при рассмотрении общества как переходного, она не допускает критических вопросов относительно того «какого рода переход имеет место, идет ли движение к хаосу, архаике, неким желанным (для кого-то) «образцам» либо к чему-то, не имеющему аналогов в истории или же, если речь идет о самовоспроизводящемся обществе, какое и системное ли состояние воспроизводится»[165].

Думается, что такая оценка по отношению к данной парадигме не вполне соответствует посткоммунистическим реалиям. Во-первых, транзитологическая парадигма, как универсальная теоретическая конструкция нацеленная на определенные геохронометрические измерения, в том числе посткоммунистического мира, уже продемонстрировала свою жизнеспособность, свой эпистемологический и праксиологический потенциал в деле преобразования некоторой части данного мира (Чехия, Венгрия, Польша, Словения, Словакия, государства Балтики), где успешно разрешены транзитные проекты по демократизации общественных отношений и переходе к рыночной экономике, а ныне по восходящей осуществляется консолидация демократических ценностей.

Во-вторых, в большинстве постсоветских государств, в том числе в Республике Молдова, произошла деформация и «обесценивание транзитных целей и проектов не столько из-за самой парадигмы, ее недостаточной концептуальной и содержательной разработки, сколько из-за слабости (а иногда и ошибочности, неверности) инструментария по ее внедрению, из-за авторитарных методов ее использования. Плюс к тому данная парадигма недостаточно усвоена и адаптирована как представителями власти, так и оппозиции применительно к локальной специфике (молдавской), недостаточно осознана через призму соотношения общего, особенного и единичного по стране в целом, и по отдельным регионам в частности.

---

[165] *Капустин Б.Г. Конец «транзитологии»? О теоретическом осмыслении первого посткоммунистического десятилетия. // ПОЛИС, 2001, № 4, с.6-7.*

На наш взгляд, одна из главных причин возникающего разлада между парадигмой трансформации и социальной деятельностью властных и оппозиционных акторов состоит в узких интересах как одних, так и других по интерпретации архитектоники реформ, их темпов, их комплексности и последовательности. Отсюда и перекосы, задержки, сломанные темпы, понятные движения на пути социальной трансформации.

Социальные преобразования отмеченные в последнем десятилетии XX – начало XX1 века в Республике Молдова, через ценностные сходства и различия с другими постсоветскими государствами, имели некоторые особенности.

1. Отправной точкой, и соответственно, источником осуществления этих преобразований являются различные интересы институтов власти и оппозиции, которые, с известными отклонениями, вписываются в общих координатах демократического транзита. Однако, необходимо учесть, что эти интересы и вытекающие из них отношения генерируются не столько отдельными типами демократического транзита и консолидации демократии (навязанного, пактированного, реформистского, революционного) выделенных некоторыми западными исследователями[166], сколько необычной смесью различных типовых компонентов.

Представляется важным отметить, что в политической практике Республики Молдова, наряду с навязанным типом преобразований, в значительной мере характерны смешанные транзитные типы – навязанно-реформистский, навязанно-пактированный, реформистско-революционный (особенно в Грузии, Украине), которые позволяют в большей мере выявлять специфику противоречивых социально-политических отношений, в том числе эволюцию и инволюцию отношений между властью и оппозицией. Именно типологическая гетерогенность, различного рода типовые комбинации в процессе посттоталитарного перехода выступают самым релевантным фактором обнаружения и утверждения своеобразных черт политики на уровне тандема «власть – оппозиция».

Конечно, в таких условиях очень сложно идентифицировать настоящие интересы последнего, а отсюда и его намерения относительно социальных преобразований. Тем не менее, разнородный, более того, амальгамный характер молдавского транзита первым делом свидетельствует о такой же разнородности интересов власти и оппозиции, которые придают социальным трансформациям парадоксальную многоизмеряемость, многовалентность, выраженные главным образом в нестабильно-

[166] *См.: Шмиттер Ф. Процесс демократического транзита и консолидации демократии. // ПОЛИС, 1999, №3, с. 30-33.*

сти, неосновательности, прерывности усилий по их проведению в кризисах и стагнациях.

2. Другой важной особенностью посткоммунистической трансформации в молдавском контексте это проблема ее системности, одновременности реализации разного рода социальных реформ. По утверждению западных исследователей[167], в отличие от демократизационных процессов, происходивших в прошлом, посткоммунистическая демократизация затрагивает не только политические отношения, но и все стороны функционирования общества, включая его экономические основы (радикальную реформу экономики), правовую и судебную систему, государственную бюрократию, культуру и детерминированные ею склад ума и образ жизни.

Оказавшись перед дилеммой одновременности разрешения социальных задач, обусловленной всем тоталитарным прошлым социалистического государства советского типа, посткоммунистические молдавские правительства и оппозиция не смогли ни оптимизировать соотношение основных сфер общественной жизни, ни тем более обеспечить их системное развитие. В результате за прошедший после начала 90-х годов период, образовался существенный разрыв между политикой и экономикой (особенно недооценивалась роль государства в осуществлении экономической реформы, происходил его преждевременный уход из ряда ведущих отраслей экономики, были допущены существенные отклонения в реализации приватизационных программ), политикой и социальной сферы, политикой и культурой.

По сути, политические реформы (формирование демократических институтов власти, создание политического плюрализма, многопартийности и т.д.) не оказали эффективное воздействие на трансформацию социальных отношений. Тем самым, проблема одновременности, системности реформирования наталкивалась на значительные преграды как объективного, так и субъективного характера.

Одна из главных причин, мешающих рационально сочетать разнотипные социальные трансформационные задачи, в начале переходного периода, состоит в незрелости социальных интересов как властных, так

---

[167] *Linz I.I., Stepan A., Gunther R. Democratic Transition and Consolidation in Southern Europe, with Reflections on Latin American and Eastern Europe. // Guntker R., Diamandonros P.N., Puhle H.-I. (eds) The Politics of Democratic Consolidation. Southern Europe in Comparative Perspective. – Baltimore–London, p.77-123; Марриб Е. Преобразование коммунистического тоталитаризма и посткоммунистическая трансформация: проблемы, концепции, периодизация. // ПОЛИС, 2000, №4, с.38-59.*

и оппозиционных сил. А впоследствии, по мере созревания этих интересов (особенно с середины 90-х годов), по мере идентификации их агентов, казалось бы они должны были актуализировать социальные реформы и прежде всего, подчинить социальную стратификацию усилиям по рационализации отношений собственности.

Однако, этот процесс происходил и происходит очень вяло, наталкиваясь на известные преграды в осуществлении предпринимательской деятельности, на несовершенство законодательной базы этой деятельности. Думается, что успех посткоммунистической системной трансформации будет во многом зависеть от формирования устойчивых интересов среднего класса, как источник экономической, социальной и политической стабильности общества.

3. Исходя из некоторых критериев оценивания социальных преобразований в широком смысле, характерных для государств типа Республики Молдова (таких как уровень сложности происходящих трансформаций, степень совпадения / несовпадения их форм, типов и уровней, способность и последовательная деятельность акторов осуществить реформы, стабильный / нестабильный, ритмический / аритмический, непрерывный / прерывный характер реформ и др.) между властью и оппозицией имеются много общих черт. Это относится как к сфере ментальности, то есть к интериоризации реформаторских способностей, так и к сфере поведения, соответственно к их экстериоризации.

В этом смысле в социально-политических отношениях представителей власти и оппозиции и одни и другие представляют несовместимые, авторитарно-демократические, ценности (особенно политику двойного стандарта), допускают разрыв между словом и делом, часто прибегают к авторитарным методам поведения, что в конечном итоге обесценивает цели и процесс демократизации, хорошие намерения по завершению реформ. Это свидетельствует о существенных противоречиях на уровне интересов и потребностей, интересов и ценностей, интересов и целей, интересов и идеологических ориентаций акторов.

В свете вышесказанного власть, являясь фактически легитимным фактором разработки и внедрения демократических трансформаций, своей непоследовательной и нередко, неконструктивной деятельности неоднократно привела эти трансформации к эффекту «туннель», то есть к противоположным нежели к ожидаемым результатам. Общество, руководимое такой властью оценивается некоторыми авторами как общество с авторитарной рефлексией, когда отношение к трансформации характеризуется отрицанием новых и выдаванием за безошибочными старых моделей.

Такая оценка отчасти совпадает с классическим взглядом на власть А. де Токвилля, согласно которой в новых демократических формах, возникающих в результате революции, воспроизводятся старые авторитарные элементы руководства, связанные с определенными обычаями, правилами, механизмами. Подобные элементы еще больше усложняют характер интересов власти, доводят до максимума противоречия между их позиционными, перцентивными, телеологическими, инструментальными и поведенческими началами.

В Республике Молдова сходные авторитарные элементы встречаются в большей или меньшей мере, в менталитете и поведении парламентариев всех работающих доныне созывов Законодательного органа страны, а также функционеров всех правительств, которые чередовались у руководства государства на протяжении более чем одного десятилетия.

В этой связи интересы правящих кругов сильно разнились: одни силы ориентировались на ускоренные радикальные трансформации (правление национал-демократов в начале 90-х годов); другие силы, наоборот, разделяли идеи медленных, косметических преобразований, замедляя тем самым процесс приватизации, аграрную реформу (неокоммунистическое правление Аграрно-Демократической Партии Молдовы); третьи силы, демократы (Альянс за Демократию и Реформы), были привязаны к идее и практике трансформации, решительно осуществляли их, однако в результате некоторых узких интересов (прежде всего со стороны ХДНФ), преследовавших определенные выгоды в ходе правления, социальные трансформации замедлились. В этих условиях к концу 90-х годов, вместе с выходом представителей ХДНФ из Демократической Конвенции и из Альянса за Демократию и Реформы последняя потеряла свой статус парламентского большинства, что и привело к уходу (падению) правительства Стурзы.

В то же время в 90-е годы, политическая оппозиция взятая в совокупности и в отдельности (как группы, партии, блоки), проявила себя как активная сила по отношению к правящей политике. На протяжении этого времени сталкивание интересов оппозиции и власти походило через разные формы, воплощая для общества в целом и для них самих как функциональные (конструктивные), так и дисфункциональные (неконструктивные) измерения.

Соотнеся известную триаду «представлять – обсуждать – решить» процессам социальной трансформации в условиях Республики Молдова, обнаруживаем, что общие усилия оппозиции 90-х годов были очень противоречивы, расходовались в основном через диаметрально проти-

воположные мнения, концепции, поведения, модели (либерал-демократическими и антидемократическими), факт свидетельствующий о том, что эти усилия усматривали разные цели. Это можно наблюдать уже с конца 80-х - начала 90-х годов, когда процесс демократического транзита начался, прежде всего, как национально-возрожденческий процесс, который власть и разные оппозиции интерпретировали его по-разному.

4. Первая серьезная оппозиционная сила на молдавском социально-политическом пространстве по отношению к коммунистическому режиму конца 80-х начала 90-х годов, был Народный Фронт Молдовы. Лидеры фронта стали инициаторами национального возрождения молдаван, борьбы за их национальную суверенность.

Они потребовали от власти конкретных шагов, прежде всего по возврату к латинской графике, по разработке и принятию законов о функционировании языков на территории Молдовы и об определении статуса румынского языка в качестве государственного. Важная особенность этого периода состоит в том, что культурно-лингвинистические проблемы, как первые возникшие на транзитно-трансформационном поле Молдовы, первоначально не имели за основу, какой-либо созревший социальный интерес, ибо последний еще не был сформирован, находился лишь в проекции как необходимый компонент новых планов, новых целей передовых сил по реализации перехода от тоталитаризма к демократии.

Сам Народный Фронт рассматривал культурно-лингвинистические проблемы в качестве основных для утверждения идентичности молдаван. Даже интерпретация Народным Фронтом суверенности и независимости Республики Молдова как временного фактора и соответственно ориентация на объединение Молдовы с Румынией (культурную, духовную, экономическую и социальную интеграцию со Страной-матерью)[168] нельзя считать исходящим из интересов как первопричина социальных трансформаций.

По сути подобная интерпретация и ориентация не подпадает под компонент интереса как такового. Лишь впоследствии, когда позиции Народного Фронта подверглись определенным изменениям в связи с его участием в политической борьбе за власть и профилируются его настоящие интересы. Тем более это характерно с его приходом к власти.

Вне контекста специальных интересов начался процесс возрождения и представителей национальных меньшинств: болгар, гагаузов, ук-

---

[168] *См. : Cujba V, Guragata C. O tranziție incompletă: cazul Republicii Moldova. // Analele Ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova. Seria "Ştiinţe Socioumanistice". Vol. II. - Chişinău, 2004, p.95.*

раинцев и др. Их потребности возродить свою культуру, свои традиции, обычаи, свой язык сопровождались созданием ряда народных движений – Возрождение, «Гагауз-Халкы» и др., которые естественным образом реагировали на Закон «О функционировании языков на территории Молдовы» от 31 августа 1989 года.

Наряду с настоящей ориентацией национальных меньшинств к проблемам реализации возрожденческих целей, некоторые их представители высказалась не столько за возрождение, сколько против нее. Последние получали всемерную поддержку официальных коммунистических кругов, для которых идея возрождения была нечто чужим и даже опасным делом.

Поэтому коммунистическая партия и способствовала объединению всех антивозрожденческих сил и созданием мощного интерфронтистского движения в противовес Народному Фронту, под названием «Unitatea – Единство», ставшей в Молдове, с помощью российского шовинистического интереса идеологической базой приднестровского сепаратизма.

5. Начало переходного периода и самих трансформаций в Республике Молдова совпало с противопоставлением двух экстремистских сил (будь то в качестве оппозиции или власти) – унионисткой и сепаратистской, соответственно, Народный Фронт и Интерфронт («Unitatea – Единство»), чьи идеологические, лингвинистические, ценностные столкновения по горизонтали ускорили развязывание приднестровского конфликта. Последний усилился вместе с проведением в восточных районах страны антиконституционных референдумов и провозглашением независимости Приднестровью по отношению к Молдове.

Тем самым конфликт стал уже проявляться по вертикали, с активным участием властных органов, приобретая тем самым не только идеологический но и экономический, политический и в конце концов вооруженный характер. Этим обстоятельством конфликт уже стал обуславливаться столкновением конкретных интересов, сохранения целостности государства, с одной стороны, и сепаратистского интереса с другой.

Своеобразие последнего состоит в постоянной его поддержке, вот уже более 15-ти лет, извне, со стороны российских официальных и неофициальных кругов, которые неоднократно объявляли Приднестровье зоной жизненных интересов России. Таким образом, главная специфика социальных трансформаций в Республике Молдова связана, прежде всего, с их началом и сдерживанием в необычных условиях – потери территориальной целостности государства и заинтересованности приднест-

ровского и российского факторов в сохранении status-quo. Это и тормозит развертывание реформ во всех сферах жизнедеятельности.

Конечно, территориально дезинтегрированная страна, с экстремистскими оппозициями и с такой же экстремистской властью, непоследовательной в своей деятельности или которая склоняется к крайним силам, как это неоднократно было в 90-е годы и продолжается и поныне в Республике Молдова, не имеет реальные способности и шансы осуществить оптимальную трансформацию. Этим и объясняется отклонение политической линии государства, политических интересов правящей партии от процесса демократизации и воссоединения страны, от консолидации новых демократических институтов и развития механизмов экономического рынка, от разработки и проведения активной экономической, социальной и культурной политики.

6. Другая особенность системной и культурной политики в контексте интересов власти и оппозиции состоит в ее обусловленности механизмами реактивной политики. В этой связи все правления последнего десятилетия XX века в Республике Молдова, вне зависимости от их политической окраски, были в основном носителями запаздывающей, промедленной политики по отношению к вызовам среды, к императивам трансформации. Такова была политика государства в организации и развертывании приватизации, аграрной, пенсионной, образовательной реформы и т.д.

В целом отношение государства к процессам реформирования пронизано множеством парадоксов. Например, государство, с одной стороны, монополизировав приватизационный фактор на всех уровнях, а с другой стороны, констатируем его преждевременный уход из ряда ведущих экономических и социальных отраслей, мотивируя это необходимостью из разгосударствления.

Этот преждевременный уход наверно можно объяснить некоторыми узкими интересами. В этой связи государственная власть защищала прежде всего номенклатурный интерес, отклоняя много разумных проектов исходящих от некоторых партий, в том числе оппозиционных, неправительственных организаций.

В 90-е годы более активную политику вела оппозиция. По сравнению с реактивным правлением политическая оппозиция инициировала (особенно в период выборных кампаний) различные проекты социально-экономического и культурного развития страны, которые остались нереализованными.

Однако активность тогдашней оппозиции нельзя понимать упрощенно. Формируясь и действуя в легальном и институциональном кадре

(как парламентская фракция или как внепарламентская оппозиция) политическая оппозиция часто ограничивалась критикой властных структур, а иногда даже нарушала правила политической игры, проявляя политический экстремизм и дестабилизируя политическую и социальную жизнь.

7. Важной особенностью социальных трансформаций в Республике Молдова было их осуществление, начиная с 2001 года коммунистическим правлением. Приход к власти коммунистов в результате парламентских (2001) выборов это уникальное явление во всем посткоммунистическом пространстве, которое продемонстрировало не только солидную социальную базу Партии Коммунистов Республики Молдова, но и слабость правых политических сил.

По мнению профессора В.Мошняги коммунистический триумф 2001 года активизировал проблему демократического транзита в Молдове[169]; проблему насколько демократичен данный транзит, по целям и средствам, куда и с кем идем к демократии. Разумеется данная проблема в некоторой степени переориентировала стремления различным категорий населения. Большинство из них уже не верят в нормативную теорию демократии, думают о своем благосостоянии через менее жесткие трансформации, обещанные нынешней коммунистической властью, не осознавая и не прогнозируя в полной мере каков будет финал этих преобразований.

8. В последние года на молдавской политической сцене существенно изменилось соотношение между властью и оппозицией в пользу власти, в том числе в интерпретации социальных трансформаций. Наблюдается тенденция смягчения одной из основных проблем трансформационных процессов, а именно, проблема непрогнозируемых, неопределенных ситуаций, событий в главных сферах социальной деятельности.

По нашему мнению данное обстоятельство значительно актуализировало не столько транзитный фактор (как подчеркивалось выше), ориентирующий нас к цели и отвечающий на вопрос куда идем, сколько трансформационный фактор, нацеленный на технологическую детерминанту, то есть на вопрос что и как меняем. Даже если оба фактора взаимодействуют и взаимодополняют друг друга, в настоящее время для нас более значимым представляется определение механизма движения к це-

---

[169] *См. Мошняга В. Политические партии и партийная система Республики Молдова: трансформационный контекст. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. – Chişinău, 2003, p.5.*

ли, стабилизации социальных трансформаций как необходимого условия оптимизации синтагмы транзиция – трансформация.

Тем более, что сейчас становится очевидным процесс стабилизации претензий и интересов различных субъектов социальных отношений относительно нынешних и будущих социальных трансформаций. Именно поэтому казалось, что стабилизация деятельности сегодняшних властных институтов Республики Молдова может стать основой для рационализации этих трансформаций.

Однако учитывая тот факт, что рационализация социального действия как такового, есть способность индивидуумов постоянно поддерживать восприятие принципов их деятельности без рутины и без специальной агитации, тогда становится понятным, что ситуация в нашем бесконечном транзите является более сложным и противоречивым. Природа социальной рациональности субъектов и объектов в этих условиях, в том числе в Республике Молдова, лучше вписывается в механизм ограниченной рациональности, несвободной от парадоксальных мыслей и действий.

9. Исходя из подобной рациональности интересы, менталитет и поведение нынешней молдавской власти и оппозиции по отношению к системной трансформации пронизаны множеством парадоксов. К ним относятся: - поворот на 180 градусов коммунистического правления в сторону демократизации и европейской интеграции страны затемняется ее отрицанием и анулированием некоторых реформ (например, территориально-административной реформы) предшествующих правлений, ориентированных на демократизацию и модернизацию Республики Молдова;

- хотя нынешняя коммунистическая власть, по сравнению с правящим фактором 90-х годов, проводит активную внутреннюю и внешнюю политику (в частности, осуществлен ряд мер по развитию социальной сферы, повышение заработной платы, пенсий, по рационализации деятельности некоторых экономических агентов, по активизации сотрудничества с европейскими структурами), в целом она не обладает эффективными механизмами по стабилизации и консолидации процесса трансформаций;

- вопреки тому, что коммунистическое правление первоначально объявило о своем намерении сотрудничать с другими силами, в том числе с оппозиционными, в реализации социальных целей, впоследствии оно игнорировало эти силы. Поэтому естественный, эффективный диалог между властью и оппозицией так и не состоялся. Даже „круглый стол» с постоянным статусом, за который сели и одни, и другие состо-

ялся лишь по инициативе внешнего фактора – Парламентской Ассамблеи Совета Европы. На его заседаниях участвовали представители как парламентских фракций, так и некоторых внепарламентских политических сил, которые так и не пришли к разумным результатам;

- хотя объективно между нынешней властью и оппозицией существует определенный консенсус, то есть некоторые позиции руководства страны (о неприятии идеи о федерализации страны, о реальном функционировании языка большинства населения Республики Молдова как государственного, об улучшении отношений с Румынией, активизации молдавского фактора в проблемах европейской интеграции) совпадают с традиционными позициями правой и центристской оппозиции, сегодня отсутствует тот субъективный фактор, который осознавал бы и поддержал бы объективные основы взаимопонимания этих сил. Тем самым, ныне нет в наличии осознанных потребностей, то есть интересов власти и оппозиции для обеспечения их консенсуса по основным проблемам социальной трансформации;

- хотя политическая оппозиция имеет немало способностей, опыта, ресурсов, известных лидеров после 2001 года она не выполнила в адекватной форме свои функции по отношению к власти. Она постоянно утрачивала инициативу перед властью, отставала от нее, выступая как относительно пассивная сила (за исключение некоторых манифестаций, демонстраций, организованных ХДНП), с реактивным отношением к процессу трансформации;

- несмотря на то, что демократическая оппозиция в Республике Молдова, в большинстве своем (за исключением ХДНП, СДПМ) пришла к согласию относительно создания единого избирательного блока («Демократическая Молдова»), как серьезной, по ее мнению, альтернативы ПКРМ на парламентских (2005) выборах, сегодня она практически не имеет шансов победить на выборах и даже получить поддержку сравнительно большого сегмента электората. Она пассивна в своих действиях, пассивно пропагандирует свою позицию, недостаточно использует современные политические технологии, не имеет четкого сообщения для своих потенциальных избирателей.

Больше чем минимальное влияние нынешней оппозиции над правящей машиной исходит не только из того, что она не может свободно контролировать деятельность правительства, но и из-за отсутствия достоверной информации о такой деятельности. Но самая серьезная проблема оппозиции это то, что ее статус недостаточно определен, регламентирован, в том числе в Парламенте.

Она не находится на адекватно современным требованиям уровне не в отношении своих прав, ни обязанностей. Из всего сказанного и вытекает в значительной мере ограниченный характер функционального потенциала оппозиции.

Таким образом, интересы власти и оппозиции в современных условиях Республики Молдова очень сложны и противоречивы, что и предопределяет характер их отношений, в том числе в сфере социальной трансформации. Сегодня и власть и оппозиция не разделяют консенсусные интересы, отношения и ценности, не обладают необходимым уровнем политической культуры (существует разлад понятий власть – культура, оппозиция – культура), как детерминанта демократических системных трансформаций.

Bibliografie

Anghel E. Reflectarea tranziției în cultura politică a populației Republicii Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.2. (XXVI), 2004. – Chişinău, 2004.

Башкирова Е. Посткоммунистическая трансформация и формирование демократического общества в России. // Политический маркетинг, 2001, №1.

Bencheci D. Puterea politică ca fenomen social: abordare şi practică. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XX. – Chişinău, 2002.

Beyme K. von., Offe C. (eds). Politische Theorien in der Aera der Transformation. – Orladen, 1996.

Bobbio N. Dreapta şi stînga. – Bucureşti, Ed. Humanitas, 1999.

Brunner G. (ed) Politische und oeconomische transformation in Osteuropa. – Berlin, 1996.

Cujba V, Guragata C. O tranziție incompletă: cazul Republicii Moldova. // Analele Ştiințifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria “Ştiințe Socioumanistice”. Vol. II. - Chişinău, 2004.

Десять лет системной трансформации в странах Центральной и Восточной Европы и России: итоги и уроки. // Власть, 2000, №2.

Федоров Ю. Парламент в трансформационном процессе в России. // Россия политическая. - Москва, 1998.

Giddens A. The Nation-State and Violence. – Cambridge, 1985.

Вайнштейн Г.И. Закономерности и проблемы посткоммунистических трансформаций. // Политические институты на рубеже тысячелетий. – Дубна, “Феникс +”, 2001.

Гельман В. Постсоветские политические трансформации. Наброски к теории. // ПОЛИС, 2001, №5.
Гельман В. Трансформация в России: политический режим и демократическая оппозиция. – Москва, 1999.
Hungtinton S.P. Ordinea politică a societăților în schimbare. - Iaşi, Ed. Polirom, 1999.
Iațco M. Politici publice în contextul transformărilor democratice. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. – Chişinău, 2003.
Инглхарт Р. Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся общества. // Политические исследования, 1997, №4.
Linz J., Stepan F. Problemes of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America and Post-Communist Europe. – Baltimore, 1996.
Мачкув Е Преобразование коммунистического тоталитаризма и посткоммунистическая трансформация: проблемы, концепции, периодизация. // ПОЛИС, 2000, №4.
Marin I. Aspecte ale tranziției democratice est-europene. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). 2004, Nr.3 (XXVII). – Chişinău, 2004.
Мошняга В. Политические партии и партийная система Республики Молдовы: трансформационный контекст. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. – Chişinău, 2003.
Offe C. Varieties of Transition. The East European and East German Experience. - Cambridge, 1996.
Рыбаков А. Трансформация политических институтов. // Власть, 2003, №5.
Saca V. Interese politice şi relații politice: dimensiuni tranzitorii. – Chişinău, CE USM, 2001.
Saca V. Interesul național în condițiile transformației democratice: semnificații şi paradoxuri. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. – Chişinău, USM, 2002.
Saca V., Oleinic L. Tranziția democratică şi reforma social-politică în contextul dihotomiei continuitate – discontinuitate. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. – Chişinău, 2003.
Сорочан О. Социально-экономические трансформации: специфика постсоциализма. – Кишинэу, 2002.
Шмиттер Ф. Процесс демократического транзита и консолидации демократии. // ПОЛИС, 1999, №3.

COMPORTAMENTUL COALIȚIONIST AL PARTIDELOR POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA[170]

Ruslan TANASĂ
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
doctor in ştiințe politice, lector superior

Pavel MIDRIGAN
Institutul de Ştiințe Politice şi Relații Internaționale
Catedra Ştiințe Politice şi Drept
Lector

Coalitions are indispensable for plural democratie systems. Coalition is a union of political parties aiming at acheiving certain goals. The article analizes types of political parties coalitions – political bloc, electoral bloc, and the coalition of government regardingpolitical practice of the Republic of Moldova.

Political blocis a union, the elements of which adopt more or less similar behavior in what concerns certain evants or political circustances. It evalves differently, but in most cases political blocs do not exist for a long time, they are „dead from the birth”.

The goal of electoral bloc ist o unite foces to seize power, at leastarliament beacause political leaders to institutionaley support their goals. The electoral system of 2002 thraugh different electoral threshold puts forward serious dmands, specific for electoral blocs.

Governmental bloc (coalition) is established to exercise power it means creation and activity of the government. In the Republic of Moldova, with democracy and pronounced tendenies towards majoritarianism, there are some cases of coalition government – Ciubuc I, Ciubuc II, Sturza and Bragish.

The culture of coalitions is not developed wilthin political parties of the Republic of Moldova.

---

[170] *Recenzent - doctor în ştiințe istorice, profesor Ion SANDU*

Deseori, actori ai proceselor politice nu sînt partidele politice în parte, dar coaliţiile formaţiunilor politice. Definim coaliţia ca o uniune de partide politice realizate în vederea atingerii anumitor scopuri. În ştiinţa politică problemei coalizării partidelor politice i se acordă o atenţie sporită. Rolul capacităţii de a găsi limbă comună şi da a realiza un consens este important în societăţile democratice, în special plurale. În opinia noastră, pornind de la realităţile Republicii Moldova, putem vorbi de trei tipuri de coaliţii – blocul politic, blocul electoral şi coaliţia de guvernămînt.[171]

Diferenţiîndu-se prin formă şi caracterizîndu-se prin cîteva particularităţi impuse de nivelul sistemului partidist la care se manifestă, esenţa formaţiunilor rămîne aceeaşi – unirea forţelor. Potrivit teoriei alegerii raţionale, care a contribuit esenţial la evoluţia teriilor coaliţiilor, partidele politice apelează la formarea coaliţiilor din cauza deficitului de resurse pentru atingerea unui scop. „În căutarea noilor resurse participantul (la coaliţie – n.n.) încearcă, scrie S.Artiuşin. pe cît este posibil de a mixora „preţul" şi de a mări beneficiul care apare în urma atingerii scopului".[172]

„Situaţia coaliţională" în care se constituie coaliţiile poate fi diferită. V.Karasev şi U.Kirienko scot în evidenţă stimulii creării coaliţiilor poate fi de două tipuri – mărirea influienţei politice şi pericolul extern. Primul presupune crearea blocurilor între partidele apropiate din punct de vedere ideologic şi condiţionează tendinţa de dominare a componentei mai puternice. În categoria a doua autorii includ instituţiile de stat şi sistemul electoral, cît şi perspectivele alegerilor prezidenţiale.[173]

T.Şmacikova consideră că pentru constituirea coaliţiei este necesar ca componentele să satisfacă următoarele cerinţe: 1) sînt de acord să atingă împreună acelaşi scop clar definit; 2) să activeze resurse importante în vederea atingerii ţelului; 3) are loc un schimb conştient de informaţii şi mijloace ce contribuie la atingerea scopului; 4) au realizat un compromis privitor la repartizarea beneficiului primit în urma atingerii scopului.[174]

---

[171] *Pornind de la faptul că abordarea secvenţială a coaliţiilor în conformitate cu tipul acestora, respectiv în parte cele politice, electorale şi guvernamentale, ar ştirbi din valoare, vom vorbi, în acest capitol despre problema coaliiţiilor partidelor de toate nivelurile.*

[172] *Артюшин С.М. Политические коалиции в контексте теории рационального выбора (http://polit.mezhdunarodnik.ru) Extras pe 5 februarie 2005.*

[173] *Карасев В., Кириенко У. Коалиционное поведение: украинский вариант.* (*http://www.igls.com.ua/analytics*) *Extras pe 5 februarie 2005*

[174] *Шмачкова Т.В. Теории коалиций и становление российской многопартийности / ПОЛИС, 1996, №.5, с.66.*

Blocul politic este o formaţiune componentele căruia adoptă o atitudine şi un comportament mai mult sau mai puţin unic în privinţa unor evenimente sau circumstanţe politice. Scoprile constituirii pot fi diverse – exrtinderea şi consolidarea poziţiilor unui partid influient (de guvernămînt) prin atragerea partidelor mici în orbita s-a de influienţă, o reacţie la unele acţiuni ale unui alt partid (de guvernămînt) care pune în pericol existenţa partidelor sau care este un duşman pentru acestea sau poate fi condiţionat de perspectivele electorale. În acest din urmă caz o perioadă de activitate în comun pînă la alegeri scoate în evidenţă potenţialul de lucru împreună, permite cizelarea mecanismelor de conlucrare şi impunerea noii formaţiuni (componentele formaţiunii, sigla, programul etc.) în rîndul electoratului.

Evoluţia blocurilor politice este diferită, dar sînt de cele mai dese ori efemere, fiind organizaţii „moarte din naştere.” Tradiţională este situaţia cînd blocurile politice se destramă după o perioadă scurtă de existenţă caracterizată de o activitate mizeră sau care se reduce doar la relaţii între partidele ce fac parte din bloc. În mai 2001 opozitia extraparlamentara a constituit asa-numitul For Democrat din Moldova (FDM) cu scopul de a lua atitudini comune faţă de actele guvernării comuniste. Componentele FDM şi-au inceput activitatea cu clarificarea locului pe care l-ar avea la urmatoarele alegeri intr-o eventuala lista comuna de candidati. La sfirsitul anului 2001 forul se destramă.[175] În cazul acestuia, posibil, nu s-a ajuns la un consens privind repartizarea beneficiului.

În martie 2003 zece partide din Republica Moldova au constituit blocul politic „Uniunea de centru-stinga” (UCS). Din acesta făceau parte PCRM, PDM, Mişcarea „Forţa Nouă”, PDAM, Partidul Socialist, Uniunea Muncii, Partidul Socialistilor, Miscarea profesionistilor „Speranţa-Nadejda”, Partidul Republican şi Partidul Demnitaţii Civice.

Membrii UCS au declarat ca uniunea respectiva nu a fost constituita pentru a participa la viitoarele alegeri locale. Ei au convenit ca pot participa la alegeri atit impreuna, cit si separat. „Alegerile constituie o conjunctura, a declarat D.Diacov. Noi, insa, ne-am unit in jurul principalelor idei ale tarii, pe care societatea urmeaza sa le realizeze astazi. Noi privim in mod diferit unele lucruri. Dar eforturile conducerii noastre, orientate spre consolidarea statului, trebuie sprijinite.”[176]

În februarie 2003 opt partide de opozitie, în cadrul mitingului de protest impotriva politicii promovate de partidul comuniştilor, au anunţat constitui-

---

[175] *Opozitia se consolideaza?! (http://www.e-democracy.md/comments/political) Extras pe 5 februarie 2005.*

[176] *Zece partide au constituit blocul politic „Uniunea de Centru-Stinga” // http://azi.md Extras pe 15 ianuarierie 2005.*

rea unui bloc politic unic. Din acesta făceau parte PPCD, PL, PŢCDM, PSL, Partidul National Roman, Partidul Ecologistilor „Alianta Verde”, Noul Partid National Moldovenesc, Partidul Reformei. Ele şi-au declarat decizia de a participa în bloc la alegerile locale din 2003 şi la viitorul scrutin parlamentar. Această intenţie nu s-a soldat nici cu conferirea denumirii noului bloc politic.

În februarie 2000 s-a constituit Blocul politic „Uniunea Democratica din Moldova” (UDM). Din blocul politic făceau parte patru formatiuni - miscarile social-politice "Plai Natal" si "Speranţa-Nadejda", Partidul Republican din Moldova şi Liga Naţionala a Tineretului din Moldova. Blocul îşi propunea crearea unei coalitii largi a fortelor democratice, consolidarea statalitatii Republicii Moldova şi participarea la alegerile prezidentiale şi parlamentare cu o lista comuna de candidaţi. La alegerile din 2001 au ajuns mai puţine componente – Mişcarea social-politica „Plai Natal” impreuna cu Liga Nationala a Tineretului din Moldova au format Blocul Electoral „Plai Natal”.

Scopul *blocului electoral* este unirea forţelor în vederea ascederii la putere, sau cel puţin în parlament, fie partidele politice sînt necesare liderilor politici pentru un suport instituţional al scopurilor sale.

Sistemul electoral din 2002 înaintează cerinţe serioase şi specifice pentru blocurile electorale. Actualmente în Republica Moldova există un prag electoral diferenţiat – partidele politice trebuie să acumuleze cel puţin 6% din voturile valabil exprimate, blocurile electorale compuse din 2 partide respectiv 9% şi blocurile electorale compuse din 3 sau mai multe formaţiuni respectiv 12%. În acest caz acţiunea pericolului extern are un efect contrar facilitării formării coaliţiilor şi orientează partidele mai mult spre fuziuni. Doar pînă la alegerile parlamentare din 2001 inclusiv se poate vorbi de încearcarea partidelor mici de aşi mări potenţialul (şansele de a depăşi pragul electoral) prin intermediul constituirii coaliţiilor.

În alegerile parlamentare, pe parcursul existenţei Republicii Moldova, au participat 17 blocuri electorale, ce reprezintă circa 1/3 din concurenţii electorali. Ca şi în cazul blocurilor politice, în blocuri electorale se unesc partidele ce se află pe poziţii apropiate. Uneori, din cauza efemerităţii componentelor blocurilor este destul de dificil de a aprecia culoarea lor politică.

Impactul teritoritoriilor în procesul coalizării partidelor politice este evidenţiat de blocurile electorale constituite pantru participarea în comun la alegerile locale. Indiscutabil realizarea acestor coalizii se face la confluienţa a doi factori – corelaţia de forţe din raioane şi relaţiile organizaţiilor teritoriale (poziţia lor şi atitudinea faţă de potenţialii aliaţi) şi disponibilitatea şi capacitatea organelor naţionale ale partidului. Desigur şi în cazul blocurilor electorale din alegerile parlamentare este semnificativă poziţia şi atitudinea organizaţiilor locale ale partidelor, însă determinative sînt eforturile elitei naţionale

ale partidelor. În 1999 PCRM a format o coalitie de stinga impreuna cu PDAM si Partidul Socialiştilor. La alegerile parlamentare din 2001 PCRM participă în mod independent. La alegerile locale PSL şi PSDM formează un bloc electoral pentru ca la alegerile parlamentare ulterioare primul să facă parte din Blocul electoral „Moldova Democratică”, iar al doilea să participă singur la scrutin.

Participarea în comun la alegeri poatet fi o etapă în procesul fuziunii componentelor blocului. Alianta Social-Democrata din Moldova, Partidul Liberal, Alianta Independentilor din Republica Moldova si Partidul Democrat-Popular din Moldova au participat la scrutinul local din mai-iunie 2003 în componența Blocului Electoral „Alianta Social-Liberala „Moldova Noastra”. În 2003 ele fuzionează, ca rezultat pe scena politică apare partidul „Alianța „Moldova Noastră”.

Fenomenul coalizării de cele mai dese ori se manifestă pe porțiunea de dreapta al eşichierului politic. În mare parte ea a devenit o metodă de promovare a unui sau altui partid, care în acest mod se poziționează ca pivotul dreptei, cel mai puternic partid, dar şi se aduce dovezi privind sinceritatea partidului şi a faptului că el conştientizează necesitatea unirii forțelor – moment perceput şi de electoratul respectivelor formațiuni. Astfel de apeluri se fac de cele mai dese ori în preajma alegerilor.

Susținerea în comun a unui candidat la Preşedenție în alegerile prezidențiale directe reprezintă la fel o formă a coalizării partidelor politice. Mai corect spus avem de a face cu o semicoaliție deoarece factorul ce cimentează uniunea este personalitatea, iar relațiile pe orizontală sînt slab dezvoltate sau inexistente cu excepția intrigelor şi conlucrării pur tehnice în atingerea scopului – devenirea respectivului candidat preşedinte.

Coalizarea partidelor politice în parlament (prin intermediul fracțiunilor parlamentare) reprezintă deja un aspect al următorului tip de coaliție de partide şi nu poate fi tratată ca o coaliție electorală în sensul clasic.

Guvernarea poate fi realizată fie de un singur partid politic, fie de o coaliție de partide. În primul caz situația este clară şi certă, în cel de-al doilea există cîteva nuanțe legate de problemele constituirii coaliției majoritare (de guvernămînt). Ultimul tip este *blocul (coaliția) guvernamental* realizată cu scopul exercitării puterii, adică a constituirii şi activității guvernului (-nelor). Odată constituită, majoritatea parlamentară purcede la numirea Preşedintelui Republicii Moldova şi la constituirea Guvernului Republicii Moldova.

Coalizarea partidelor politice reprezintă o necesitate în cazul democrațiilor nemajoritare. În Republica Moldova, avînd o democrație neconsolitată cu tendințe pronunțate de majoritarism avem cîteva cazuri de guverne de coaliție.

În Republica Moldova datorită istorie democrației mici şi a rezultatelor certe a două scrutine parlamentare din cele trei au existat destul de puține guverne în care să fie prezente mai multe formațiuni politice sau care să se bazeze pe o coaliție parlamentară. Guvernului Sangheli II şi în general guvernarea PDAM s-a bucurat de sprijinul BE „Partidul Socialiştilor – Mişcarea „Unitatea-Единство.” Totuşi această poate fi caracterizată ca o pseudocooaliție. Această susținere politică şi parlamentară a guvernului ce era susținut de o majoritate, din punct de vedere rațional este greu explicabilă. Ea, posibil, a fost dictată de apropierea ideologică şi de anumite interese legate de legile constituționale. Această situație într-o oarecare măsură se aseamănă cu „guvernele minoritare” des prezente în statele scandinave în care guvernul constituit de o minoritate parlamentară se menține datorită susținerii din parlament a unei formațiuni care nu-şi are reprezentanții săi în acesta.

Guvernul Ciubuc I votat de un amalgam de fracțiuni şi grupuri parlamentare[177] reprezintă un caz de protocoaliție. Voința politică care a unit-o are un caracter extern – Preşedintele P.Lucinschi. Respectivul guvern era prezentat ca unul provizoriu, care ar guverna „pînă la alegerile parlamentare.”

Strict vorbind prima coaliție de guvernămînt a fost ADR, iar primul guvern de coaliție a fost Ciubuc II, constituit după alegerile parlamentare din 1998. Participarea la guvernare a componentelor coaliției a fost stabilit conform principiului (algoritmului) 2(BpMDP)+2(Blocul „CDM”)+1(PFD).[178]

Conflictul pronunțat de interese caracterizează acestă coaliție pe toată perioada existenței sale. Evoluția ADR este caracterizată de o decădere treptată. Aceasta se realiza pe două direcții. Dificultatea dialogului dintre componentele coaliției, în principal cu grupul FPCD şi prin desprinderea de la fracțiuni a deputaților independenți. Inițial, ADR deținea 61 de mandate. Ulterior, numărul deputaților scade la 51.

Cea mai grea încercare pentru ADR a fost votarea guvernului Sturza. O componentă a ADR – grupul parlamentar PPCD se abține de la votare. Criza parlamentară a durat circa două luni. Aceasta a fost accentuată şi de declararea de Curtea Constituțională a anticonstituonalității deciziei Parlamentului privind alegerea guvernului Sturza cu 51 de voturi. Ea stabileşte printr-o decizie că legile organice, inclusiv votarea guvernului se face cu 52 de vo-

---

[177] Noțiunea de „grup parlamentar” îl utilizăm pentru a desemna uniunile neoficiale ale deputaților.

[178] În procesul constituirii guvernului Ciubuc II nu trebuie neglijat nici factorul prezidențial, care a promovat anumete parsoane „proprii” în noul guvern (vezi: Брутер В. Всеобщие парламентские выборы в Молдова: попытка системного анализа в реальном времени // Молдова-98. Политические реалии и парламентские выборы. – Кишинэу, Центральная типография, 1998).

turi.[179] Ca rezultat ADR reuşeşete să depăşească criza la 13 martie 1999, la ultima, cea de-a treia încercare, sub pericolul dizolvării Parlamentului, prin rezoolvarea problemei „al 52-lea vot”. Acesta este I.Ilaşcu ținut în detenție de către regimul transnistrean şi care printr-un mesaj declară votul său în susținerea noului guvern. Ulterior ADR sfîrşeşte prin perderea „tacită a majorității” în urma continuării celor două procese de dezintegrare amintite mai sus. Oficial aceasta are loc prin părăsirea promtă a coaliției de către PPCD în noiembrie 1999 şi căderea guvernului Sturza.

Privind ADR-ul prin prisma teoriilor coaliției îl putem clasifica ca o coaliție cîştigătoare contigue minime.[180] Pornind de la faptul că PCRM deținea 40 mandate, „BpMDP” – 24, CDM – 26 (principalele componente PRCM şi FPCD dețineau cîte 10 mandate fiecare), PFD – 11. În această coaliție domină totuşi criteriul numărului deputaților, ci apropierea pe eşichierul politic şi, în ultima instanță numărul minim de deputați.

Guvernul Braghiş în opinia publică se tratează ca un guvern confuz de etichetat, în special datorită faptului că a fost votat de extremele eşicierului politic aflate în parlament. Comportamentul coalițional se înscrie în teoria coaliției de mărime minimă.[181] În formarea respectivului guvern nu trebuie de exclus impactul Preşedintelui.

Cultura coalițiilor este slab dezvoltată în rîndul partidelor politice din Republica Moldova. Datoritită efemerității majorității partidelor, lipsei respectului (politic şi personal) reciproc, a viziunilor strategice şi a neconştientizării intereselor de lungă durată, în Republica moldova coalițiile partidelor politice reprezintă mai degrabă e excepție, decît o regulă şi o tendință.

Bibliografia

Zece partide au constituit blocul politic „Uniunea de Centru-Stinga” // http://azi.md Extras pe 15 ianuarierie 2005.

Lijphart A. Modele de guvernare majoritară şi consensuală în douăzeci şi una de țări. – Chişinău: SIGMA IG, 1999.

Moldova Suverană, 10 martie, 1999.

Opozitia se consolideaza?! // http://www.e-democracy.md/comments/political/ Extras pe 5 februarie 2005.

Mershon C. The Coasts of Coalition Teories and Italian Governments. // American Political Science Review, 1997, nr.4.

---

[179] *«Moldova Suverană», 1999, 10 martie.*

[180] *Lijphart A. Modele de guvernare majoritară şi consensuală în douăzeci şi una de țări. – Chişinău: SIGMA IG, 1999, p.64.*

[181] *Ibidem, p.63.*

Артюшин С.М. Политические коалиции в контексте теории рационального выбора. // http://polit.mezhdunarodnik.ru/ Extras pe 5 februarie 2005.

Брутер В. Всеобщие парламентские выборы в Молдова: попытка системного анализа в реальном времени // Молдова-98. Политические реалии и парламентские выборы. – Кишинэу, Центральная типография, 1998.

Карасев В., Кириенко У. Коалиционное поведение: украинский вариант // http://www.igls.com.ua/analytics/ Extras pe 5 februarie 2005.

Шмачкова Т.В. Теории коалиций и становление российской многопартийности. // Политические исследования, 1996, nr.5.

RELAȚII INTERNAȚIONALE

ROLUL GLOBALIZĂRII ASUPRA TRANSFORMĂRILOR DEMOCRATICE DIN REPUBLICA MOLDOVA[182]

Radu GORINCIOI
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Relații Internaționale
Magistru în ştiințe politice, lector

Below article analyses the impact of globalization processes on the democratic transformation from Republic of Moldova. After mentioning both the role of the domestic and foreign factors in the process of democratization, the author emphasis the importance of external factor on democratic transition of Newly Independent States, like Moldova. Because of the difficulties these states are facing, including the dominant role of Russia on theirs politics, establishment of new stability and security regional framework, assertion of democratic values and free market economy as main pillars of accepting or rejecting a new state from international community, and finally, the enlargement of European Union, the author make reference to three known concepts of J.J.Linz and A.Stepan regarding the role of regional hegemon, zeitgeist and diffusion as describing the influence of globalization on democratic evolution of Republic of Moldova. While the Russia was acting like a regional hegemon, imposing its interest on this area by producing insecurity and tolerating military conflicts, the assertion of democratic values after the end of Cold War was seen as a zeitgeist, that multiply and impose new rules on international arena, limiting the suveranity of states in case that regards preservation of human rights and democratic freedoms in the world. This is the case of Moldova too, in each both the Council of Europe, European Union and OSCE played an important role on promotion and respecting democratic values and resolution of many major problems of Moldovan transitional society. In what regards the diffusion effects, it is mentioned the recent and

---

[182] *Recenzent - doctor în ştiințe istorice, conferențiar Dinu ILAŞCIUC*

upcoming efforts of Moldovan Government in harmonization of domestic legislation to the aquis communitaire European.

Influența globalizării asupra proceselor interne şi a suveranității național-statale poate fi analizată din mai multe puncte de vedere: economic, politic, social-cultural, identitar, ecologic ş.a. În literatura de specialitate, fiecare din aceste abordări are meritul de a fi reliefat aspecte controversate ale procesului de globalizare la etapa contemporană. Avînd în vedere specificul complex, plurivalent, nefinisat şi contradictoriu al tranziției democratice din țara noastră, precum şi caracterul său agro-industrial, subdezvoltat, neomogen şi multicultural, analiza problemei în discuție este deosebit de dificilă.

Examinarea tuturor acestor aspecte în contextul creşterii continue a interacțiunii, interdependenței globale şi a actorilor internaționali prezintă o complexitate deosebită. Din aceste considerente, în cele ce urmează este luat în discuție impactul politic al proceselor de globalizare asupra transformărilor democratice interne, lăsînd deoparte astfel de probleme, precum: impactul globalizării asupra identității, relațiilor social-culturale, dezvoltării economice şi securității individuale.

În încercarea de a reliefa mai clar conotațiile semantice ale intercondiționării procesului de democratizare cu cel de globalizare la etapa contemporană, în cele ce urmează vom face apel la impactul şi interacțiunea factorilor interni şi externi asupra democratizării. Desigur, influența externă pare mai vizibilă în timpul perioadelor cruciale, a bifurcației sistemice specifice statelor aflate în tranziție, în care au loc procese complexe şi contradictorii de dezvoltare. În acest sens, J.M.Nelson afirmă că, în astfel de condiții internaționale, „este greu de admis că vreuna din țările aflate în tranziție s-ar putea bucura de succes, cel puțin pe latura economică a reformelor, fără sprijin extern, chiar dacă acest sprijin este condiționat de promovarea reformelor politice”[183].

Un alt punct de vedere este cel împărtăşit de politologii americani – G.O’Donell, Ph.C.Schmitter, L.Whitehead ş.a., care consideră că un rol principal în declanşarea şi efectuarea tranziției îl au factorii interni, în timp ce actorii internaționali ar avea o contribuție secundară[184]. Deşi nu împărtăşim întru totul această concepție, considerăm că acțiunea factorilor interni în proce-

---

[183] *Nelson J.M. The Politics of Economic Transformation: Is Third World Experience Relevant in Eastern Europe? - Mimeo, Overseas Development Council, 1992 (cit. după: Sava I.N. Zece ani de tranziție în Europa de Est (1990-2000). - Bucureşti, Ed. Fundației Culturale Române, 2000, p.44).*

[184] *Fruntaş I. Influența internațională asupra procesului de democratizare în Republica Moldova. // Politica externă a Republicii Moldova: aspecte ale securității şi colaborării regionale. / Coord. V.Moşneaga. - Chişinău, 1998, p.134.*

sul de tranziție este mult mai puternică în perioada consolidării democratice, odată cu reformarea sectorului public, de stat, dezvoltarea relațiilor comerciale şi întărirea instituțiilor neguvernamentale.

Însă într-adevăr, influența externă nu este suficientă pentru succesul democratizării interne a statelor în tranziție. Rolul acestuia însă este hotărîtor pentru declanşarea şi orientarea tranziției, în timp ce al celui intern este fundamental în procesul de implementare şi consolidare a reformelor democratice. Din aceste motive, vom examina impactul extern al actorilor internaționali asupra tranziției democratice din Republica Moldova din punctul de vedere al contribuției lor la procesul de democratizare şi dezvoltare la nivel național, atît şi prin prisma factorului global al răspîndirii valorilor liberale şi democratice în lume, cît şi (în al doilea rînd) a contextului regional, determinat de dependența unilaterală a majorității republicilor ex-sovietice de Federația Rusă, ca succesoare a URSS. În ceea ce priveşte primul aspect al problemei, pornim de la ipoteza enunțată de I.N.Sava, precum că globalizarea reprezintă procesul de expansiune a capitalismului mondial, în rezultatul căruia schimbările democratice de regim politic din anii '89-'91 din Europa de Est (prăbuşirea comunismului, dispariția URSS) reprezintă un „moment" de început al acestei expansiuni, urmat de alte procese de schimbare (democratică) din această regiune[185].

Referitor la aceasta, politologul american, H. Smith menționa că „procesul de democratizare internațională este parte integrantă a proiectelor de globalizare de la sfîrşitul secolului XX"[186]. Aşa cum nici una dintre acestea două procese nu reprezintă un fenomen în sine („an *a priori* good"), ambele oferă, deopotrivă, perspective progresive şi regresive tuturor indivizilor, care locuiesc în diverse comunități locale, naționale şi globale[187]. În cadrul acestui proces dublu de democratizare şi globalizare, un rol esențial îl au: extinderea dreptului de vot, asigurarea libertății, independenței şi a corectitudinii alegerilor. În al doilea rînd, se accentuează asupra gradului de libertate a presei, a libertății de exprimare şi asociere ca un indice al nivelului de democratizare.

Şi abia în ultimul rînd accentul este pus astfel de factori, precum: nivelul de dezvoltare economică, liberalizare, descentralizare şi demonopolizare a structurilor de stat. Desigur, aceasta este doar una din multiplele abordări ale

---

[185] *Sava I.N. Zece ani de tranziție în Europa de Est (1990-2000). - Bucureşti, Ed. Fundației Culturale Române, 2000, p.29.*

[186] *Smith H. Democracy and International Relations: Critical Theories, Problematic Practices. - London, Macmillan Press Ltd, 2000, p.4.*

[187] *Idem.*

democratizării, realizată din punct de vedere empiric, descriptiv, instituţional şi procedural asupra statelor aflate în tranziţie[188].

Punctul de vedere neoliberalist, promovat cu insistenţă de reprezentanţii instituţiilor financiare internaţionale, dimpotrivă susţine că dezvoltarea economiei de piaţă creează premisele necesare liberalizării economice şi politice în statele post-totalitare[189]. În acest sens, impactul liberalizării comerţului asupra statelor în curs de dezvoltare („*market first*") sau rolul globalizării asupra creşterii interdependenţei pieţelor financiare de capital şi influenţa politicilor internaţionale asupra economiilor naţionale, precum şi impactul mondializării asupra suveranităţii guvernelor sau a echităţii şi inechităţii sociale din aceste state constituie un subiect deosebit de controversat.

Pe de altă parte, criticii neoliberalismului susţin că strategia americană globală asupra democratizării este una eronată, anume prin faptul că pune pe primul loc dezvoltarea economică a statelor aflate în tranziţie (după principiul „*democraţia şi sărăcia sînt incompatibile*"). Altfel spus, susţinerea economică a regimurilor pseudodemocrate sau semidemocrate din Noile State Independente („*development before democratization*"), are drept rezultat întărirea unor regimuri autoritare, precum cel din Ucraina, Rusia, republicile din Asia Mijlocie ş.a. Dimpotrivă, adoptarea unei politici de stimulare economică a guvernelor ce implementează în mod consecvent reformele democratice („*democratization before development*") ar conduce la o mai mare eficienţă, transparenţă şi consolidare democratică în aceste state[190].

Deşi prin aceasta se are în vedere mai mult impactul extern asupra transformărilor economice şi dezvoltării naţionale, extinderea acestei abordări asupra proceselor politice ni se pare pe deplin justificată. Din punct de vedere politic, procesul de democratizare din ţările Europei Centrale şi de Est este apreciat drept „un fenomen naţional (emanciparea naţională), generat de un fapt de natură globală (sfîrşitul comunismului) şi care este dependent de un fenomen de regionalizare (regrupare) a ţărilor din această arie în funcţie de noi interese şi obiective politice (*Mitteleuropa*, Uniunea Europeană, NATO sau CSI)"[191]. La fel ca în celelalte state din Europa Centrală şi de Est, în Republica Moldova tranziţia democratică trebuie considerată drept un rezul-

---

[188] *A se vedea: Schmitter Ph.C., Karl T.L. What Democracy is … and is not. // Journal of Democracy, vol. 2, Nr.3, Summer 1991.*

[189] *A se vedea site-ul Băncii Mondiale şi a Fondului Monetar Internaţional: http://econ.worldbank.org/topics/2231/ şi www.imf.org/publications.*

[190] *Siegle J. Why Democracies Excell? // „Foreign Affairs", New-York, September-October 2004, pp.57-71.*

[191] *Sava I.N. Zece ani de tranziţie în Europa de Est (1990-2000). - Bucureşti, Ed. Fundaţiei Culturale Române, 2000, p.39.*

tat al intercondiționării a următorilor factori principiali: factor politic intern (Mişcarea de Renaştere Națională de la 1988-1990), şi mai mulți factori externi: globali (rolul Marilor Puteri şi a organizațiilor internaționale în consolidarea statalității şi afirmarea internațională, susținerea financiară şi logistică externă a procesului de liberalizare şi democratizare şi impactul procesului de integrare europeană) şi regionali (rolul vectorului unionist, românesc, şi a vectorului integraționist, rusesc).

Astfel, însăşi apariția Mişcării Democratice pentru susținerea restructurării în RSSM la 3 iunie 1988 poate fi apreciat deopotrivă rodul activității intelectualității progresiste din acea perioadă, cît şi o consecință a adoptării de către cea de-a XIX-a Conferință Unională a Consiliului de Deputați ai URSS a Rezoluției „Cu privire la transparență", după ce 3 ani mai înainte fuseseră lansate de către Secretarul General al CC al URSS, M.Gorbaciov, reformele cu privire la *glasnosti* (deschidere) şi *perestroika* (restructurare)[192]. Programul Mişcării Democratice pentru susținerea restructurării reprezintă primul document cu caracter național ce stipula în capitolul 2 principiile de bază ale democratizării statului şi a societății şi făcea trimiterea la supremația convențiilor internaționale asupra legislației interne. Totodată, pentru justificarea acțiunilor sale, îndreptate spre înlăturarea monopolului politic, economic şi social-cultural impus de PCM în RSSM, activul Mişcării făcea trimitere la deciziile adoptate de organele unionale de partid, în special la Rezoluția a XIX-a susmenționată şi la Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS de la 28 iulie 1988 „Despre modul de organizare a adunărilor, întrunirilor, mitingurilor, procesiunilor de stradă şi a demonstrațiilor în URSS".

Drept urmare, la 23 noiembrie 1989, Sovietul Suprem al R.S.S.Moldova a adoptat noua Lege privind alegerile sovietelor locale de deputați ai poporului, în baza căreia, pentru prima dată în istoria Republicii Moldoveneşti, vor avea loc alegerile locale din 25 februarie 1990, în baza scrutinului majoritar din două tururi cu vot uninominal. Numărul de total de candidați înregistrați pentru aceste alegeri a atins cifra de 39.636 persoane[193]. De asemenea, la baza adoptării la 25 octombrie 1990 a Hotărîrii Biroului CC al PC al RSSM referitor la proiectul Legii RSSM „Cu privire la partidele şi organizațiile

[192] *Cernencu M., Rusnac Gh., Galben A., Solomon C. Republica Moldova: Istoria politică (1989-2000). Documente şi materiale. Volumul II. – Chişinău, USM, 2000, pp.5-6.*

[193] *Popa V., Munteanu I., Mocanu V. De la centralism spre descentralizare. – Chişinău, 1998, p.62.*

social-politice” s-a aflat decizia Congresului al XXVIII-lea al PCUS privind dreptul cetățenilor la asociere[194].

Astfel, putem observa că, la o primă etapă, – pînă la 27 august 1991 – procesul de restructurare, transparență şi liberalizare a vieții social-politice şi economice din fosta RSSM s-a datorat transformărilor sistemice democratice inițiate de Kremlin, precum şi a succesului revoluțiilor (de catifea) din țările central şi sud-est europene. În special, considerăm că neamestecul Moscovei în înăbuşirea mişcărilor populare din Germania, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România şi Bulgaria a influențat în mod definitiv comportamentul civic al intelectualității de la 1988-1991. Încercarea trupelor sovietice de a înăbuşi prin violență revolta civilă de la Vilnius, dar şi Tallin şi Riga, s-a dovedit neputincioasă tocmai pentru că nu mai putea fi stăvilit avîntul național şi democratic al maselor largi din republicile sovietice est-europene, după victoriile obținute în celelalte state ex-socialiste din Centrul şi Sud-Estul Europei.

De asemenea, asistența financiară străină promisă de cancelariile Marilor Puteri occidentale şi sprijinul opiniei publice internaționale au servit drept presiuni psihologice puternice asupra leadership-ului de la Moscova în scopul adoptării unei politici elastice în relație cu foştii săi sateliți[195]. În virtutea proceselor democratice care au cuprins fosta U.R.S.S a fost posibilă schimbarea radicală a legislației electorale, ce a condus curînd la o democratizare a spectrului politic, inclusiv în R.S.S.M., odată cu adoptarea la 23 iunie 1990 a Declarației cu privire la Suveranitatea R.S.S.M., de către Sovietul Suprem al R.S.S.M., prin care se garanta dreptul tuturor cetățenilor, partidelor politice, organizațiilor obşteşti, mişcărilor de masă şi organizațiilor religioase de a activa în mod egal, indiferent de apartenența partinică, etc.

Convocarea Marii Adunări Naționale şi a Parlamentului cu scopul de a proclama Moldova ca stat independent prin adoptarea Declarației despre Independență de la 27 august 1991 se înscrie de asemenea în contextul acestor proceselor regionale de afirmare internațională. Probabil avînd în vedere evenimentele care au marcat procesul complicat de afirmare a suveranității şi independenței acestor state, K.Kumar consideră că „niciodată influența externă

---

[194] *Cernencu M., Rusnac Gh., Galben A., Solomon C. Republica Moldova: Istoria politică (1989-2000). Documente şi materiale. Volumul II. – Chişinău, USM, 2000, p.17.*

[195] *În acest sens, J.F. Matlock jr., ultimul ambasador american în URSS considera că “scenariul (acestor transformări – R.G.) a fost scris la Washington şi este puțin probabil ca el să fi fost scris la Moscova, chiar şi de un lider atît de ingenios precum M.Gorbaciov”. Pentru documentare, a se vedea: Sava I.N. Zece ani de tranziție în Europa de Est (1990-2000). - Bucureşti, Ed. Fundației Culturale Române, 2000, pp.25-31.*

nu a fost mai mare la producerea unor schimbări esențiale decît este astăzi în Europa Centrală şi de Est”[196]. De aceea, susține autorul, aceasta trebuie analizată ca factor al tranziției, chiar dacă este factor extern. Este adevărat că influența factorilor externi nu sînt legați indispensabil de afirmarea globalizării. Impactul internațional asupra proceselor politice interne este posibil şi în afara globalizării. Prin ce se deosebeşte însă impactul globalizării de acțiunea externă a unor actori internaționali din trecut?

O primă diferență ar fi că în timp ce actorii internaționali acționează într-o direcție unilaterală asupra proceselor interne dintr-un alt stat, globalizarea provoacă consecințe pozitive şi negative în cele mai diverse domenii. În acest sens, este destul de concludent a urmări evoluția impactului Imperiului Țarist, a URSS şi a Federației Ruse asupra unității teritorial-statale dintre Prut şi Nistru spre deosebire de influența liberalismului şi democratizării internaționale asupra acestui spațiu geo-crono-politic. În al doilea rînd, influența externă are rolul de promova un anumit model de dezvoltare internă şi externă, complementar rezultatului dorit, în timp ce acțiunea globalizării este mult mai complexă şi contradictorie, consecințele sale neputînd fi anticipate decît cu multă aproximație. De exemplu, influența SUA asupra Mexicului şi altor state din America Centrală este diferită de influența impactul economiei americane asupra economiei mondiale.

În fine, factorul extern are o capacitate totuşi limitată de acțiune asupra politicii interne a unui alt stat, spre deosebire de factorii globali, care pot afecta în mod iremediabil însăşi natura sistemică a obiectului pe o perioadă nedefinită de timp. Spre exemplu, impactul comunismului asupra statelor-sateliți, deşi enormă, a luat sfîrşit, în timp ce consecințele agravării problemei ecologice, HIV-SIDA, terorismului sau a proliferării armelor de distrugere în masă, etc. sînt incomparabil mai mari.

De asemenea, între cei doi factori (globalizarea şi acțiunea externă) putem observa mai multe similarități. Astfel, în rezultatul impactului puternic exercitat de oricare din factorii menționați asupra proceselor interne, se poate modifica însăşi esența statului-națiune, suveranității, procesului de tranziție şi afirmare externă, etc. De asemenea, statele nu se pot sustrage acțiunii influenței internaționale şi a globalizării decît cu riscul izolării lor pe arena internațională sau a alunecării lor în naționalism, separatism, tensiuni interne şi conflict civil.

Atît influența externă, cît şi globalizarea presupune existența unui subiect şi a unui obiect al acțiunii, aflați într-o relație de interdependență recipro-

---

[196] *Kumar K. The 1989 Revolutions and the idea of Europe. // Political Studies, September, 1992, pp.429-461.*

că, astfel încît, odată cu încetarea influenței factorului extern, ca şi a celui globalizant, obiectul acțiunii îşi poate modifica comportamentul. Pentru o mai bună înțelegere a acestor interconexiuni, în continuare vom face apel la unele concepte utilizate în literatura de specialitate de peste hotare privind dependența statelor de acțiunea factorilor regionali şi globali, şi anume la: politica *hegemonului regional*, rolul *zeitgeist-ului* şi la *efectul difuziunii.*

În acest sens, subversiunea exercitată de către un hegemon regional constituie o modalitate frecvent întîlnită de influență asupra procesului de democratizare[197]. În dependență de interesele urmărite şi de regimul de guvernămînt din statul-hegemon – de regulă o Mare Putere – influența sa externă poate avea un rezultat pozitiv sau negativ asupra statelor-satelit aflate în zona sa de influență. Conflictul izbucnit în stînga Nistrului la 2 martie 1992, prin masacrul populației civile din Dubăsari şi Cocieri, este un exemplu clasic de subversiune a Federației Ruse asupra noului stat independent. După cum se ştie, conflictul a fost parțial aplanat la 21 iulie 1992 prin semnarea la Moscova a Armistițiului de încetare a focului, cu prețul renunțării conducerii de la Chişinău la acțiunile sale de apropiere de România şi a aderării ulterioare a Republicii Moldova la Comunitatea Statelor Independente[198].

Influența negativă a Federației Ruse asupra democratizării Republicii Moldova a continuat şi mai departe prin sistarea temporară a livrărilor de gaze naturale în scopul influențării pozitive a conducerii Moldovei în anumite probleme; acordarea susținerii militare, economico-financiare şi politice-morale separatiştilor din stînga Nistrului; susținerea politică directă şi indirectă a forțelor politice proruse în timpul campaniilor electorale; zădărnicirea tentativelor conducerilor Republicii Moldova şi a comunității internaționale de soluționare definitivă a diferendului transnistrean, tărăgănarea şi refuzul conducerii oficiale de la Moscova de a-şi retrage munițiile şi militarii dislocați în regiunea transnistreană a Republicii Moldova în pofida deciziilor Sumitului OSCE de la Istambul (1999), Porto (2002), şi alte cerințe a Consiliului Euro-

---

[197] *Fruntaş I. Influența internațională asupra procesului de democratizare în Republica Moldova. // Politica externă a Republicii Moldova: aspecte ale securității şi colaborării regionale. / Coord. V.Moşneaga. - Chişinău, 1998, p.140.*

[198] *Conform unor opinii, Acordul „Cu privire la principiile reglementării paşnice a conflictului armat din regiunea transnistreană a Republicii Moldova” din 21 iulie 1992, cunoscut şi drept "Convenția Elțin - Snegur", ce a fost încheiat la Moscova, în prezența lui Igor Smirnov, reprezintă un act de capitulare a Preşedintelui Republicii Moldova în fața Tiraspolului. Printre condițiile umilitoare impuse Chişinăului în rezultatul semnării "Convenției" este şi formarea unui guvern de "conciliere" în frunte cu A.Sangheli, guvern format cu concursul direct al vicepreşedintelui Rusiei A.Ruțkoi.*

Atlantic al NATO, Consiliului Europei, Curţii Europene a Drepturilor Omului, Consiliului Uniunii Europene, a mai multor organizaţii internaţionale neguvernamentale şi a opiniei publice naţionale şi internaţionale.

Un alt exemplu de manifestare a influenţei hegemonului regional îl reprezintă factorul informaţional. Avînd în vedere că în condiţiile globalizării, rol opiniei publice devine tot mai important, formarea acesteia prin intermediul Mass media, editate sau finanţate de Rusia (dar şi de alte state), reprezintă o trăsătură caracteristică pieţei informaţionale din Republica Moldova. În acest sens, s-a constatat că numai în perioada 1999-2002 Rusia a editat şi a sponsorizat, susţinînd legal şi ilegal aproape 60 de ziare şi reviste private şi de stat, precum şi peste 20 de staţii radio şi TV de limbă rusă, ce reflectau evenimentele din Moldova, dar mai ales cele din Rusia, din punctul de vedere politico-ideologic şi economic al intereselor Federaţiei Ruse în Republica Moldova[199].

Asemenea exemple de utilizare a mijloacelor de influenţă din partea statelor vecine în defavoarea intereselor naţionale ale Republicii Moldova nu sînt singulare în istoria politică a statului nostru. Impactul regional riscant al Ucrainei, României, Turciei şi Bulgariei constituie alte exemple invocate în acest sens cu diferite ocazii. Dar, spre deosebire de primul caz, în care avem de a face cu o imixtiune directă în afacerile interne ale Moldovei, un atentat la adresa suveranităţii şi integrităţii teritoriale a unui actor internaţional, în toate celelalte cazuri se are în vedere o implicare a unor state vecine prin care se urmăreşte susţinerea dezvoltării lingvistice, culturale, economice, etc. a diasporelor respective. Implicarea diplomatică şi financiară a statelor respective în finanţarea procesului de deschidere a instituţiilor de învăţămînt în limbile minorităţilor naţionale, înfiinţării de întreprinderi mixte şi cu capital străin, dezvoltării unor proiecte investiţionale transfrontaliere şi a unor zone economice libere, etc. constituie un rezultat normal al proceselor de democratizare internă şi globalizare internaţională.

Cooperarea economică, politică şi culturală a unor regiuni transfrontaliere cu specific istoric comun reprezintă un proces local al fenomenului internaţional de integrare, regionalizare şi federalizare. Pe de altă parte, intervenţia internaţională a unor actori regionali şi globali, precum OSCE, Consiliul Europei, Uniunea Europeană, NATO, ONU, instituţiile financiare internaţio-

[199] *Moraru A. Trăsăturile specifice ale tranziţiei democratice în Republica Moldova. // Filosofie. Ştiinţă. Politică: Realizări, implementări, perspective. / Coord. V.Ţapoc. – Chişinău, 2003, p.48.*

nale, etc. poate avea o acțiune pozitivă de stimulare şi susținere a proceselor democratice în plan intern[200].

În acest sens, se poate observa că democratizarea de mai departe a societății moldoveneşti a fost posibilă grație aderării noului stat independent la o serie de organizații internaționale pe parcursul anilor 1992-1994. Odată cu întreprinderea unor paşi hotărâți pe calea integrării în comunitatea mondială, s-au creat condiții prielnice de exercitare a pluralismului politic ca o garanție a ireversibilității proceselor democratice din societate. În vederea ajustării legislației electorale naționale la rigorile democratice internaționale, la 17 septembrie 1991 a fost adoptată într-o variantă nouă Legea privind partidele şi alte organizații social-politice, iar la 7 decembrie 1994 – Legea cu privire la alegerile locale şi Legea privind administrația publică locală (adoptată la 7 decembrie 1994)[201].

Cu toate acestea, în pofida faptului că „presiunile" exercitate de către majoritatea instituțiilor europene asupra celor nouă guverne ce s-au succedat la conducere de la 1991 încoace au fost apreciate drept pozitive, contribuția acestora la democratizarea vieții social-politice, liberalizarea economică şi consolidarea independenței, statalității şi a reformelor interne a lăsat mult de dorit. Avînd în vedere că Republica Moldova e un stat slab, ce nu-şi poate permite luxul de a ignora influențele exercitate de aceste organizații, opunerea în anumite perioade de timp, încetineala şi inconsecvența manifestată de autoritățile moldovene față de reformele cele mai nepopulare şi dureroase, ce aveau rolul de a afecta propriile lor interese, au diminuat în mod considerabil impactul aşteptat.

Astfel, spre deosebire de statele central europene, în care au fost aplicate reformele de tip instantaneu, cunoscute şi sub numele de „terapia de şoc", guvernările din Republica Moldova au refuzat să accepte preceptele consultanților internaționali occidentali, mergînd pe cea de-a doua cale – cea a reformării graduale sau a „paşilor mărunți". Totodată, inconsecvența cu care au fost implementate libertățile şi reformele democratice în Republica Moldova s-a datorat, în mare parte, sprijinului extern al forțelor care au venit la guvernare. Însă chiar dacă impactul organizațiilor europene şi internaționale asupra liberalizării economice, armonizării legislației la standardele internaționale şi democratizării social-politice în perioada de tranziție a fost destul de scăzut şi

[200] *Fruntaş I. Influența internațională asupra procesului de democratizare în Republica Moldova. // Politica externă a Republicii Moldova: aspecte ale securității şi colaborării regionale. / Coord. V.Moşneaga. - Chişinău, 1998, p.141.*

[201] *Legi şi Hotărâri adoptate de sesiunea a noua a Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a treisprezecea. Vol.XXII. Ediție a Parlamentului Republicii Moldova. - Chişinău, Moldpres, 1998, p.30.*

întîrziat, meritul acestora este de a fi făcut reformele ireversibile deja către sfîrşitul anului 1993.

Odată cu adoptarea Constituției Republicii Moldova (de la 29 iulie 1994) a început o nouă etapă în procesul de democratizare a acestei republici, în cadrul căreia experiența şi influența internațională au jucat un rol deosebit de important. În aprecierea relevanței acestui impact, vom face referință la cel de-al doilea concept vehiculat mai înainte – *zeitgeist* – sau „spiritul timpului”[202].

Prin acesta se are în vedere rolul dominant avut de o anumită ideologie într-o anumită epocă istorică: fascismul, în perioada interbelică; comunismul, în perioada postbelică, şi, în fine, democrația, în perioada contemporană. Pentru înțelegerea rolului *zeitgeist-ului* asupra procesului tranziției democratice din Republica Moldova, trebuie să avem în vedere că societatea şi clasa politică moldovenească, cu voie sau fără voie, au fost nevoite să accepte şi să implementeze valorile democratice unanim recunoscute şi în viața politică internă.

Astfel, în conformitate cu standardele democratice şi cu susținerea experților străini, la data de 13 ianuarie 1995 a fost adoptată şi promulgată „Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri)”. Grație *zeitgeist*-ului european, în opinia lui I.Fruntaş[203], factorii interni de decizie politică au fost obligați să acorde populației din sudul Moldovei o autonomie cu competențe mari, fiind determinați să soluționeze în acelaşi mod şi conflictul transnistrean.

Tendințele naționaliste, manifestate pe de o parte a spectrului politic, şi cele radicale, internaționaliste, pe de altă parte, nu au putut totuşi zădărnici procesul de stabilire a instituțiilor democratice şi realizare în practică a mecanismului democratic. Atît eşecul partidelor şi mişcărilor de extremă stîngă de a legifera limba rusă ca a doua limbă oficială, cît şi a eforturilor opoziției de dreapta în vederea recunoaşterea limbii române drept limbă de stat pare să se datoreze unui compromis democratic major. În fața pericolului de dezmembrare statală şi a celui de tensionare profundă a vieții social-politice, necesitatea respectării normelor democratice, impusă de către principalele organizații internaționale, a condus la promovarea unei politici moderate pe parcursul perioadei de tranziție. Totodată, acțiunea distructivă a forțelor naționaliste şi reacționare asupra democratizării Republicii Moldova a fost apreciată drept o

[202] *Fruntaş I. Influența internațională asupra procesului de democratizare în Republica Moldova. // Politica externă a Republicii Moldova: aspecte ale securității şi colaborării regionale. / Coord. V.Moşneaga. - Chişinău, 1998, p.142.*
[203] *Idem, p.143.*

consecință a impactului negativ, exercitat de unele forțe politice antidemocratice din exterior.

Avînd în vedere faptul că globalizarea presupune o anumită interdependență între state, este necesar a analiza şi gradul de interacțiune a proceselor interne din Republica Moldova asupra situației regionale. În acest sens, politologul german K.Buscher, făcînd trimitere la concepția lui B.Buzan despre tăria statului (*„state strength”*) şi impactul acesteia asupra situației internaționale, menționează următoarele trei elemente de bază pentru determinarea acțiunii inverse a statelor: condițiile fizice, geografice şi demografice; structura instituțională a aparatului de stat; existența unei „idei unificatoare” pentru întreaga națiune[204].

Referitor la primul aspect, trebuie de menționat pericolul major pe care îl reprezintă pentru securitatea regională şi internațională transparența frontierei de est a Republicii Moldova, pe întreg perimetrul Transnistriei. Lipsa controlului asupra acestui teritoriu în cadrul căruia este stocat, se produce şi se vinde armament, constituie un risc enorm la adresa stabilității şi securității în întreaga regiune[205]. De asemenea, mobilitatea frontierelor şi faptul că unele părți ale acestui teritoriu sînt disputate de statele vecine sporeşte şi mai mult instabilitatea şi amenință procesul de democratizare.

În al doilea rînd, lipsa voinței politice interne în securizarea frontierelor, decriminalizarea economică, debirocratizarea aparatului de stat, combaterea corupției, protecționismului şi a spălărilor masive de bani, ca şi a traficului de ființe umane, organe, droguri, armament, țigări şi petrol prin intermediul contrabandei protejate de înalți funcționari de stat reprezintă un pericol major asupra securității interne a statului şi a funcționalității instituțiilor sale. Nivelul extrem de înalt al sărăciei, corupției şi birocratizării a paralizat întreaga structura a aparatului de stat, ceea ce i-a determinat pe unii experți străini să catalogheze Republica Moldova, alături de Albania, drept un „stat al nimă-

---

[204] *Бюшер К. Связь между внутренней политикой и международной безопасностью: „state strenght” на примере Украины и Молдовы”. // Moldova, România, Ucraina: bună vecinătate şi colaborare regională. / Coord. V.Moşneaga. – Chişinău, 1998, pp. 33-34.*

[205] *Aleksandr Caraman, vice-preşedintele autoproclamatei republici nistrene, a declarat unei delegații reprezentînd Consiliul European că producerea armamentului în Transnistria a început odată cu declanşarea conflictului" (a se vedea: „Moldova suverană", 1995, 19 ianuarie). Totodată, liderii de la Tiraspol au vîndut mai multe piese de artilerie separatiştilor abhazieni, osetini, etc. începînd cu anul 1995 (A se vedea: Gribincea M. The Russian Policy of Military bases. - Oradea, Editura Cogito, 2001, p.154).*

nui" *(„no man's land")*, un „stat slab" *(stateness)*[206] sau un „stat eşuat" (*failed state*)[207]. Cu toate acestea, mai mulți experți sînt de acord că Republica Moldova are un sistem pluripartidist mult mai puternic decît a altor state din CSI[208]. În acest sens pot fi aduse drept argumente, schimbarea democratică a guvernelor conduse de A.Sangheli (după eşecul PDAM în alegerile parlamentare din 1998), I.Sturza (după desființarea Alianței pentru Democrație şi Reforme) şi venirea la conducere a Guvernului Tarlev (în rezultatul votului de blam acordat foştilor guvernanți).

Cea de-a treia etapă a procesului de transformare democratică a demarat odată cu intrarea în vigoare a Acordului de Parteneriat şi Cooperare între Uniunea Europeană şi Republica Moldova (1998) semnarea Declarației cu privire la integrarea europeană de către majoritatea forțelor politice din Moldova (1999), urmată de adoptarea Declarației comune a fracțiunilor partidelor parlamentare privind aderarea Moldovei la Uniunea Europeană (2003), a Concepției integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană (2003) şi a Planului Individual de Acțiuni Uniunea Europeană - Republica Moldova (2004), în care vectorul european pare a fi devenit axa principală a dezvoltării de mai departe a societății.

Avînd în vedere că procesul de reconstruire a Europei Unite, este calificat deopotrivă drept o consecință a globalizării şi cel mai mare proiect de succes integraționist la etapa actuală, unii autori consideră că țările membre vor reuşi în cadrul globalizării, să fie mai puternice, să-şi garanteze independența, să-şi apere propriile valori şi să-şi întărească modelele lor de societate. De aceea, avem temeiul să considerăm tendința de aderare a tot mai multe state în ultimele decenii la procesul de integrare europeană, reprezentat de Uniunea Europeană şi Consiliul Europei, un rezultat al efectului de difuziune, în cadrul căruia are loc un proces complex de partajare şi transformare a suveranității. Spre deosebire de *zeitgeist*, care poate cuprinde epoci istorice distincte, efectul difuziunii este legat de lărgirea unei comunități politice interna-

---

[206] Linz J.J., Stepan A. Problems of Democratic Tranzitions and Consolidation. – Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1996, pp.16-37.

[207] „The Economist" a publicat la 13 februarie 2003 un articol - "Europe's failed state" în care prezenta situația dramatică din Republica Moldova. De menționat că „The Economist" a publicat mai multe articole despre Moldova şi numai în primul dintre acestea (din martie 1995) Moldova a fost apreciată ca "laborator al reformelor reuşite".

[208] Бюшер К. Связь между внутренней политикой и международной безопасностью: „state strenght" на примере Украины и Молдовы". // Moldova, România, Ucraina: bună vecinătate şi colaborare regională. / Coord. V.Moşneaga. – Chişinău, 1998, p.36.

ționale pe baza unor elemente comune. După cum susțin J.J.Linz şi A.Stepan, „cu cît sînt mai strîns legate între ele un anumit grup de state, cu atît mai uşor procesele ce au loc într-una din ele se vor răsfrînge asupra celorlalte”[209]. Efectul democratic transmis de principalele organizații europene prin armonizarea legislației la standardele unice (*aquis communitaire*) tuturor statelor candidate şi asociate este imens.

Turnura de 180 grade pe care a realizat-o în perioada 2001-2004 Partidul comuniştilor al Republicii Moldova în direcția democratizării şi a integrării europene demonstrează efectul imens pe care efectul de difuziune europeană îl poate avea. Adoptarea celor două Rezoluții de către Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei pe parcursul anilor 2002, 2003 în ceea ce priveşte funcționarea instituțiilor democratice în Republica Moldova are rolul de a fi contribuit la democratizarea reală a vieții social-politice. Deşi în plan instituțional situația s-a schimbat foarte puțin, fapt remarcat şi de Secretarul General al Consiliului Europei[210], dialogul putere-opoziție demarat în cadrul Mesei rotunde cu statut permanent, la care au participat atît reprezentanții celor trei fracțiuni parlamentare, cît şi a forțelor politice extraparlamentare, a reprezentat un prim pas în sensul detensionării situației social-politice interne şi a revenirii pe calea democratizării.

De asemenea, expedierea pentru expertiză la Consiliul Europei a circa 26 de proiecte de legi, majoritatea cărora au fost mai apoi adoptate cu recomandările respective ale experților acestei organizații pan-europene a condus la o armonizare relativă a legislației naționale la standardele internaționale[211]. În acest proces se înscrie şi implicarea experților Comisiei de la Veneția în susținerea autorităților moldovene în modificarea Constituției de la 2000, prin care Republica Moldova a devenit o republică parlamentară, ca şi în redactarea proiectului de revizuire a Constituției inițiate de V.Voronin pentru transformarea Republicii Moldova în stat federativ. În fine, rolul Curții Europene

---

[209] *Linz J.J., Stepan A. Problems of Democratic Tranzitions and Consolidation. – Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1996, p.76.*

[210] *Intr-un interviu acordat la Chisinau postului de radio "Europa Libera", Walter Schwimmer a declarat că Republica Moldova este pregatită să preia preşedinția Comitetului de Miniştri a Consiliului Europei, deşi mai are de recuperat definitiv o serie de carențe (subl. noastră), semnalate anterior de observatorii delegați de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei. (Secretarul General al Consiliului Europei s-a întreținut cu liderul Parlamentului de la Chişinău. // Buletin informational "BASA-General", GRM1006P, 2003, 11 aprilie).*

[211] *Secretarul General al Consiliului Europei s-a întreținut cu liderul Parlamentului de la Chişinău. // Buletin informational "BASA-General", GRM1006P, 2003, 11 aprilie.*

a Drepturilor Omului (CEDO) asupra perfecționării procesului legislativ din țara noastră este imens. Decizia CEDO în dosarul „I.Ilaşcu versus Republica Moldova şi Federația Rusă”**,** ca şi în numeroase alte probleme de actualitate au meritul de a determina o modificare a opticii guvernelor de la Chişinău asupra procesului democratic, a separării reale a puterilor în stat şi a asigurării independenței justiției.

Pe de altă parte, refuzul Preşedintelui Voronin de a semna Memorandumul „Kozak”, a survenit în rezultatul adoptării unei poziții intransigente de către cancelariile occidentale şi OSCE, concomitent cu solidarizarea întregii opoziții împotriva planului de federalizare propus de Federația Rusă. De asemenea, declarațiile Preşedintelui Voronin privind internaționalizarea problemei transnistrene, ca şi cele privind implicarea Uniunii Europene, iar mai recent şi a SUA şi a României în procesul de negocieri prin schimbarea formatului pentalateral, au fost lansate ca urmare a scăderii definitive a autorității mecanismelor tradiționale de negocieri şi a rolului garanților în soluționarea conflictului transnistrean. În fine, inițiativa Preşedintelui Voronin adresată la 1 iunie 2004 Ambasadorilor principalelor cancelarii occidentale ale Uniunii Europene, OSCE, SUA, Rusiei şi a statelor vecine: România şi Ucraina privind încheierea unui Pact de Stabilitate şi Securitate pentru Moldova (apoi, Declarația de Stabilitate şi Securitate pentru Republica Moldova) ca o garanție a independenței, integrității şi dezvoltării democratice de mai departe a acestui stat trebuie examinată prin aceiaşi prismă.

Lansarea de către opoziție la finele anului 2003 şi reluarea la începutul anului 2004 de către societatea civilă a Conceptului Strategiei „3-D” privind demilitarizarea, de-criminalizarea şi democratizarea raioanelor din partea stîngă a Nistrului ca un mijloc de reglementare a conflictului transnistrean, se înscrie în cadrul aceluiaşi proces de atragere a suportului internațional în scopul soluționării problemelor interne. Ca şi în cazul inițiativei Preşedintelui Voronin, autorii Startegiei recunosc imposibilitatea soluționării conflictului transnistrean cu forțe proprii, atît timp cît timp regimul de la Tiraspol este susținut din exterior şi nu sînt respectate normele democratice de bază.

Caracterizînd aceste evenimente, putem concluziona că impactul internațional (global) asupra democratizării Republicii Moldova a fost în general pozitiv, spre deosebire de cel regional, care este cu precădere negativ. Totodată, observăm că o politică internă şi externă consecventă avînd drept obiectiv integrarea plenară în comunitatea internațională pe filieră europeană este în stare să modifice cel puțin parțial comportamentul actorilor regionali, ceea ce nu putem afirma despre tendințele globalizatorii, care afectează Republica Moldova. Posibilitatea creării noii ordini social-politice naționale este limitată de o serie de factori insurmontabili, în special politici şi economici de natură

globală. În linii mari, guvernele naționale, şi în special cele din statele subdezvoltate, cum este şi Republica Moldova, sînt destul de neputincioase în fața forțelor integraționiste ale pieței, nefiind în stare să soluționeze de unele singure noile probleme globale. De aceea, adoptarea unor politici integraționiste europene, ținînd cont de specificul național, configurația actuală a sistemului internațional şi obiectivul strategic al țării noastre, are rolul de a estompa provocările negative la adresa securității, stabilității şi prosperității naționale.

Bibliografie:

Site-ul Băncii Mondiale şi a Fondului Monetar Internațional, http://econ.worldbank.org/topics/2231/ şi www.imf.org/publications.

Бюшер К. Связь между внутренней политикой и международной безопасностью: „state strenght” на примере Украины и Молдовы”. // Moldova, România, Ucraina: bună vecinătate şi colaborare regională. / Coord. V.Moşneaga. – Chişinău, 1998.

Cernencu M., Rusnac Gh., Galben A., Solomon C. Republica Moldova: Istoria politică (1989-2000). Documente şi materiale. Volumul II. – Chişinău, USM, 2000.

Fruntaş I. Influența internațională asupra procesului de democratizare în Republica Moldova. // Politica externă a Republicii Moldova: aspecte ale securității şi colaborării regionale. / Coord. V.Moşneaga. - Chişinău, 1998.

Gribincea M. The Russian Policy of Military bases. - Oradea, Editura Cogito, 2001.

Kumar K. The 1989 Revolutions and the idea of Europe. // Political Studies, September, 1992, pp.429-461.

Legi şi Hotărâri adoptate de sesiunea a noua a Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a treisprezecea. Vol.XXII. Ediție a Parlamentului Republicii Moldova. - Chişinău, Moldpres, 1998.

Linz J.J., Stepan A. Problems of Democratic Tranzitions and Consolidation. – Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1996.

Moraru A. Trăsăturile specifice ale tranziției democratice în Republica Moldova. // Filosofie. Ştiință. Politică: Realizări, implementări, perspective. / Coord. V.Țapoc. – Chişinău, 2003.

Nelson J.M. The Politics of Economic Transformation: Is Third World Experience Relevant in Eastern Europe? - Mimeo, Overseas Development Council, 1992.

Popa V., Munteanu I., Mocanu V. De la centralism spre descentralizare. – Chişinău, 1998.

Sava I.N. Zece ani de tranziție în Europa de Est (1990-2000). - Bucureşti, Ed. Fundației Culturale Române, 2000.
Schmitter Ph.C., Karl T.L. What Democracy is … and is not. // Journal of Democracy, vol. 2, Nr.3, Summer 1991.
Secretarul General al Consiliului Europei s-a întreținut cu liderul Parlamentului de la Chişinău. // Buletin informational "BASA-General", 2003, 11 aprilie.
Siegle J. Why Democracies Excell? // „Foreign Affairs”, New-York, September-October 2004.
Smith H. Democracy and International Relations: Critical Theories, Problematic Practices. - London, Macmillan Press Ltd, 2000.

RISCURI ŞI INSTABILITĂȚI ÎN EUROPA DE SUD-EST. IMPACTUL ASUPRA POLITICILOR UNIUNII EUROPENE[212].

Andrei NEGUȚA
Republica Moldova, Chişinău
Ambasada Republicii Moldova în Republica Franceză
Ambasador Extraordinar şi Plenipotențiar

Alexandru SIMIONOV
Republica Moldova, Chişinău
Parlamentul Republicii Moldova
Comisia pentru politică externă,
Consultant principal

The chain of events and developments in Southeastern Europe during the 1990s provoked increasingly sophisticated political reactions, political approaches and long-term strategies towards the region on part of the European Union. The history of the Southeast European region has no better example of a "benign" external engagement than two dialectically interacting principles: regionality and conditionality.

The need for adequate European Union strategies in meeting the challenges of the Southeast European region stems from two major factors: the existence of security risks and instabilities and the necessity of differentiated pre-accession of Southeastern Europe.

[212] *Recenzent – doctor în ştiințe politice, conferențiar Tudor SPINEI*

The systemic nature of the main security risks and instabilities, stemming from the structural causes, legacies of the past, the ethnic and religious diversity of the area, its heterogeneous social contents and specific individual countries policies and political cultures, requires a complex system of inter-related and interacting European Union strategies with sophisticated management of their implementation.

European Union strategic approaches to Southeastern Europe should reflect a vision of over-coming the structural causes of mid- and long-term instabilities and security risks.

Lanțul evenimentelor şi schimbărilor din Sud-estul Europei din timpul anilor '90 a provocat reacții politice, abordări politice şi strategii de lungă durată destul de sofisticate pentru regiune ca parte a Europei. Necesitatea toleranței etnice şi respectarea drepturilor omului constituie un element din şirul pozițiilor Uniunii Europene față de Europa de Sud-est. Începutul gradual al procesului de integrare a unor state din regiune în Uniunea Europeană constituie o altă preocupare. La finele anilor '90, aceste poziții gravitau în jurul a două principii - regionalitate şi condiționalitate. Aceste principii sînt în parte suprapuse şi mutual întărite, dar de asemenea şi contradictorii. Aranjamentele instituționale ale acestor două principii sînt identificate cu Pactul de Stabilitate (iulie 1999), pentru principiul regionalității pe de o parte, negocierile de aderare şi Procesul de Stabilizare şi Asociere pentru principiul condiționalității pe de altă parte.

Istoria regiunii Europei de Sud-est nu are un exemplu mai bun de angajamente externe decît aceste două principii ale Uniunii Europene care interacționează dialectic. Oricum, experiența a patru războaie din ultima decadă în partea de Sud-est a Europei - o pletoră de riscuri continui, instabilități, dar de asemenea şi oportunități - cheamă la regîndirea şi îmbunătățirea principiilor strategice şi a instrumentelor Uniunii Europene pentru Sud-estul Europei.

Contînd pe regionalitate şi condiționalitate, Uniunea Europeană are şansa de a dezvolta o strategie cuprinzătoare pentru Europa de Sud-est. Această strategie trebuie să exploateze cît mai mult posibil potențialul acestor două principii strategice şi expresiile lor instituționale, în timp ce are loc îmbunătățirea managementului procesului de susținere a schimbării din stabilizare predominant regională şi prevenire a conflictelor în procesul de integrare europeană. Conținutul acestui proces de amenajare va fi definit de termenii de "pre-aderare diferențiată"[213]. În rînd cu dialectica regionalității şi condiționa-

---

[213] *a se vedea: The Balkans and New European Responsibilities. Strategy paper presented to the special meeting of "the Club of teh three and Balkans". - Brussels 29-30 June 2000, Bertelsmann Foundation, p.24-28*

lităţii, unele ţări din regiune pot conta pe un rol de pioner şi să actioneze ca generatori regionali de stabilitate.

În Europa, procesul de integrare este tendinţa dominantă şi cea mai puternică a anilor ‘90 şi inceputul secolului XXI. Necesitatea unor strategii adecvate pentru a întimpina provocările din regiune reiese din doi factori majori, care interferează: existenţa riscului securităţii şi instabilităţii în această parte a continentului şi necesitatea unei pre-apropieri diferenţiate a Sud-estului Europei în Uniunea Europeană.

Cele mai mari şi mai periculoase instabilităţi în relaţiile internaţionale sînt tipice pentru perioadele de tranziţie între vechile şi noile structuri ale sistemului internaţional la diferite nivele. În aceste circumstanţe, chiar şi cele mai mici schimbări pot cauza reacţii puternice de transformare a condiţiilor iniţiale. În cazul Europei de Sud-Est instabilităţile sînt provocate de urmatoarele cauze structurale:

- Tranziţia de la o lume bipolară la una nedefinită încă a sistemului internaţional, a condus la apariţia unei tendinţe spre unilateralism şi transformare a arealului în unul de ciocniri globale între interese şi state. Aspectul naţional a acestui proces în regiune este tendinţa unor state de a gravita de la un centru de putere globală la altul. Uniunea Europeană cu dimensiunea euro-atlantică este cu siguranţă unul dintre aceste centre de putere.

O altă consecinţă este cea de balcanizare, fragmentarea relaţiilor regionale dintre state şi polarizarea uluitoare a relaţiilor internaţionale în jurul unor centre de putere. După Războiul Rece, Uniunea Europeană, SUA şi alte state dezvoltate, au generat integrarea europeană, în timp ce Rusia este ezitantă, oscilînd între rolul de broker a noilor balanţe de putere şi dependenţa de ţările balcanice şi rolul constructiv de lider mondial din sec. XXI, stimulînd tendinţele de constituire regională ca o expresie organizaţională a globalizării.

- Schimbarea dureroasă a regiunii dintr-o stare a lipsei unei zone economice şi de comerţ, într-un spaţiu economic mai cooperativ. Aceasta include toate divergenţele reale şi potenţiale ale intereselor economice dintre actorii particulari locali şi externi în acest proces de evoluţie a noilor oportunităţi pentru prosperitate.

- Tranziţiile interne sistemice ale unor state din Europa de Sud-Est şi atitudinile naţionale variate vis-a-vis de omogenitatea socială, economică, politică, şi strategică, şi diferite orientări ale recentelor centre globale de putere.

- Diferite modele şi nivele de adaptare a unor state din regiune la extinderea occidentală a statului democratic sînt bazate pe principiul de „securitate comună” şi sistemul economiei de piaţă - un proces generat de colapsul socialismului în varianta sa sovietică şi iugoslavă.

- Dezintegrarea predominant destructivă a Federației Iugoslave, patru războaie care au urmat, şi apariția problemelor de construcție statală în Europa de Sud-Est.

Elaborarea unor instrumente adecvate pentru a duce la bun sfîrşit această sarcină înainte şi în timpul pre-accesului diferențiat a regiunii a inceput să evoluieze spre progres. Abordările strategice ale Uniunii Europene vis-a-vis de regiune în procesul de pre-acces diferențiat în anii următori vizînd obiectivele unei realizări cu succes a integrării trebuie să întrunească următoarele cerințe:

1. Sistemul strategiilor Uniunii Europene trebuie să reflecte asupra soluționării problemelor structurale, cu multitudinea de instabilități şi riscuri curente şi variația lor de la stat la stat. Prin urmare, strategiile specifice ale Uniunii Europene, adecvate şi comprehensibile relativ la statele din Europa de Sud-Est sunt necesare şi au consecințe practice pentru rezultatul pre-accesului diferențiat a regiunii.
2. O cerință generală a strategiilor Uniunii Europene este pregătirea pentru a acționa în combinație cu cerința de menținere a costurilor cît mai scăzute. Aceasta înseamnă că Uniunea Europeană trebuie să posede un mecanism adecvat pentru a decide care sunt prioritațile şi unde şi pe ce trebuie pus accentul.
3. Strategiile Uniunii Europene trebuie să reflecte asupra evoluțiilor posibile şi probabile. De asemenea, ele trebuie susținute de către un personal adecvat, cu capacitate materială şi financiară şi resurse. Eficiența şi performanța este obligatorie pentru orice strategie a Uniunii Europene aplicate în Sud-Estul Europei.
4. Un mecanism de adoptare a deciziilor, analitic şi adecvat trebuie să aprecieze succesiunea de evenimente şi să determine perioada de utilizare a strategiilor respective, rata de mobilizare a mijloacelor pentru aplicare şi durata disponibilitații instrumentelor aplicabile.
5. O cerință nu mai puțin importantă este mobilizarea opiniei publice europene la nivel național şi unional. Un public european susținător poate decide dacă strategia de pre-acces diferențiat în regiune va fi cu succes sau va eşua.
6. Strategiile Uniunii Europene trebuie să includă coordonare şi legătură eficientă cu alte instituții internaționale sau guverne individuale. Preîntîmpinînd duplicitatea eforturilor şi risipirea resurselor, se vor fortifica capacitățile diferitor organizații şi mecanisme şi trebuie să fie o componentă integrală a strategiilor Uniunii Europene pentru Europa de Sud-Est.

Un aspect semnificativ al acestei ultime cerințe este „factorul rus” - cum să fie atras şi menținută Russia într-o implicare externă benignă în Sud-Estul

Europei, fără a prejudicia procesul de integrare euro-atlantică a regiunii. Regiunea sud-est europeană furnizează oportunităţi politice, economice şi strategice pentru Rusia de a adera la procesul de integrare euro-atlantică. Obstrucţionarea sau „împiedicarea jocului de integrare” va avea consecinţe mult mai negative pentru Russia decît în cazul unei participări constructive sau eventual neparticipări în procesul de integrare euro-atlantică în sud-estul Europei. Imaginea pozitivă a Rusiei va fi garantată dacă această putere globală nu va împiedica integrarea în NATO şi Uniunea Europeană a statelor din Europa de sud-est. Relaţiile Uniunea Europeană – Rusia trebuie totuşi să includă acest aspect al strategiei Uniunea Europeană în Europa de sud-est.

Natura sistemică a principalelor riscuri şi instabilităţi, provocată de cauze structurale, moşteniri din trecut, diversitatea etnică şi religioasă a spaţiului, conţinutul social eterogen şi cultura politică joasă, precum şi politicile unor state aparte necesită un sistem complex de strategii inter-relaţionale ale Uniunii Europene cu un sofisticat management de implementare.

Chiar şi un scurt rezumat a factorilor sistemici, constituind riscurile şi instabilităţile ce sînt caracteristice atît Europei cît şi Europei de Sud-Est, includ următoarele elemente:

1. Deficienţele economice, tehnologice şi infrastructurale ale Europei de Sud-Est în asociere cu economia naţională internă, crizele sociale şi politice. Există variate antecedente istorice ale modernizării economice, tehnologice şi infrastructurale întîrziate în Europa de Sud-Est. Este suficient să menţionăm doar perioada Războiului Rece cu trei tipuri de state şi blocuri care au existat la acea perioadă: NATO, Organizaţia Tratatului de la Varşovia şi cele care nu erau aliate. Infrastructura - transportul, comunicaţiile, relaţiile economice, etc - au reflectat gîndirea şi acţiunile polarizate din timpul Războiului Rece. Rezultatul a fost separarea statelor şi pentru că ele nu erau legate, s-a urmărit o distanţare ulterioară a regiunii de alte părţi ale lumii care erau adaptate la cerinţele economice, informaţionale, umanitare crescînde.

O imagine mai largă a fost întunecată de dificultatea în care se aflau statele în tranziţie (cu excepţia Greciei şi Turciei) care au experimentat schimbarea de la proprietatea de stat şi economia planificată la proprietate privată şi economie de piaţă. Administrarea slabă a proceselor de transformare, incluzînd comportamentul aventurier politic şi economic în unele state, cazuri repetate de privatizare criminală – toate aceste instabilităţi au generat un spectru întreg de riscuri, ocazional ameninţînd continuitatea autorităţii statale în diferite state (Albania, România, Bulgaria, Republica Moldova);

2. Antagonismele etnice si religioase, augumentate de către deficienţele cognitive, emoţionale şi de percepţie şi multiplicate de către activismul carieriştilor politici. Aceasta este cea mai discutată sursă de conflicte din ultima

decadă din – o sursă de instabilități de durată, amenințări regionale şi naționale şi amenințări de securitate. Mobilizarea etnică a croaților a atras atenția observatorilor şi participanților în conflictele din Europa de Sud-Est. Croați, unguri şi bulgari se plîng de violarea drepturilor minorităților lor de către autoritățile sîrbe. Copiii din Serbia sunt încă educați în ură față de națiunile vecine, ca „inamici eterni”. Acest stereotip etnic negativ în Serbia este un obiectiv educațional deschis cu un mesaj negativ de dragul consolidării interne a Serbiei pe bază naționalistă destructivă.

Oricum este doar un singur exemplu de relații interetnice care ar putea fi clasificat mai mult sau mai puțin în cadrul conceptual al ciocnirii civilizațiilor - relațiile dintre serbi şi albanezi. Alte diferențe etnice şi religioase sunt pe tărîmul administrării politice şi a reglementărilor juridice. Escaladarea sau rezolvarea lor depinde de voința politică, resurse şi strategii.

3. Provocările de edificare a statului, care se transformă în riscuri de securitate şi instabilități majore pentru întregul regim. Destrămarea statelor federale ale Iugoslaviei, apariția şi dezvoltarea conceptului politic de „problemă albaneză” precum şi „problema Sîrbă” ca şi procesul dificil de trecere de la totalitarism, sistem autoritar şi cu planificare centralizată la democrația pluralistă şi economia de piață sunt trei determinante a sursei de risc de securitate şi instabilitate în Europa de Sud-Est, cunoscută şi ca „Tripla Tranziție”.[214]

Spre deosebire de Republica Cehoslovacă şi chiar şi de Uniunea Sovietică, Federația Iugoslavă, condusă de către carierişti politici şi lideri etnocentrici în republică dominanta fostului stat federal, Serbia, şi-a sfîrşit existența prea puțin necesară în cel mai destructiv mod. Edificarea statală ulterioară a republicilor din fosta federație a fost adițional împovărată de catre comportamentul agresiv şi dogmatic al Serbiei: războaiele Serbiei împotriva Sloveniei, Croației şi Bosnia-Herțegovina; activitatea continuă de destabilizare dusă de Belgrad prin intermediul agenților politici în Macedonia; obstrucționarea creată de Serbia pentru o organizare socială şi politică democratică a republicii Muntenegru în noua federație Iugoslavă; tratamentul inadecvat al unor chestiuni complexe a regiunii Kosovo din Serbia de către liderii politici din Belgrad care a condus la înăsprirea problemelor etnice şi constituționale.

Problemele de edificare statală sunt înrăutățite de tranziția economică, socială şi probleme politice, pe care cele mai multe din fostele republici iugo-

[214] *Beyond EU Enlargement. The Agenda of Stabilization for Southeastern Europe. / Ed. W. van Meurs. - Gutrsloh, Bertelsman Foundation Publishers, Vol.I, 2000; Beyond EU Enlargement: The Agenda of Stabilization for Southeastern Europe. / Ed. W. van Meurs. - Gutersloh, Bertelsman Foundation Publishers, Vol. II, 2001*

slave şi acum state suverane o experimentează acum. Tranziția de la „socialismul real existent” la democrații consolidate funcționale au cauzat probleme majore stabilității instituționale chiar şi în aşa state ca Bulgaria şi România în timpul anilor 1990. Problemele din Albania, Macedonia, Bosnia-Herțegovina, Moldova sînt chiar mai grave.

În fostele republici iugoslave există un permanent risc de izbucnire a războiului. Este un comportament agresiv frecvent al regimului de la Belgrad fie ca un ultim resort de a se salva de la presiunea populară internă sau din cauza situației din Kosovo şi Bosnia-Herțegovina. Atîta timp cît există necesitatea pentru stabilitate în Kosovo KFOR/UNMIK şi ale sale dimensiuni ONU, NATO şi Uniunea Europeană continuiă să fie o necesitate validă fără un compromis aparent.

Nu mai surprinde faptul că analiştii şi politicienii cred că lupta împotriva criminalității şi riscurile de securitate au devenit un factor integrativ prioritar în Europa. Europa de Sud-Est este bîntuită de crima organizată, terorism, imigrație clandestină, trafic de droguri, corupție, spălare de bani şi prolixferarea armelor de calibru mic (chiar şi a materialelor radioactive).

Criminalitatea are rădăcini specifice naționale, sociale, economice, culturale şi psihologice. Situația creată în Europa de Sud-Est este favorizată de modernizarea întîrziată a regiunii în termenii dezvoltării economice, thenologice, sociale şi politice. Deasemenea este importantă fragilitatea instituțiilor de stat în nou formatele state independente, legate de dificultățile edificării statale; situația statelor “eşuate”; procesele întîrziate de tranziție în România şi Bulgaria si ultimul, dar nu cel din urmă factor metodele criminale de implementare a proceselor transformaționale în statele post comuniste din regiune cu participarea administrației corupte

Abordările strategice ale Uniunii Europene în tratarea acestui set de riscuri de securitate şi instabilitate nu trebuie eronate prin aşteptările unei schimbări automate de la riscuri de securitate majoră la unele neînsemnate. Riscurile mai neînsemnate vor fi cu siguranță reduse cu reținerea riscurilor majore în Europa de Sud-Est. Incertitudinile inerente în situația curentă în ex-Iugoslavia şi factorul iredentist albanez nu furnizează perspective în ce priveşte cînd şi cum aceste schimbări vor avea loc. Oricum, odată ce influiența riscurilor de securitate va descreşte în Europa Sud-Estică, o atenție continuă va fi necesar de acordat interacțiunii dintre alți factori crescinzi de risc şi realizarea acestor riscuri.

Consecințele economiei socialiste cu planificare centralizată în combinație cu poluarea a creat o situație fundamental nesatisfăcătoare a mediului în ultimele două decade. Cazurile de rîuri poluate, inclusiv Dunărea, şi degradarea continuă a mediului Mării Negre din cauza marilor fluvii ne aminteşte

despre sarcinile pe care le are Europa de Sud-Est în îmbunătățirea situației ecologice din regiune .Poluarea cauzată de lupta NATO împotriva ex-Iugoslaviei, în special prin incendiile din rafinăriile de petrol, în continuare înrăutățind situația ecologică. În aşa fel, Europa de Sud-Est a căpătat trăsăturile unei zone de dezastru umanitar şi ecologic cu riscul de a transforma Marea Neagră într-o mare moartă.

Un alt aspect, este riscul care provine de la cel mai mare vecin al Europei de Sud-Est, adică CSI, zona Marea Neagră - Marea Caspică, estul Mediteranian şi Orientul Mijlociu. De fapt, cel mai sigur vecin al acestei zone este Uniunea Europeană şi statele vecine acesteia din nord şi sud. Toate celelalte regiuni vecine au potențial de a genera conflicte, riscuri de securitate si instabilități de lungă durată. Riscul de proliferare a anumitor tensiuni şi instabilități în termeni medii ține cel mai probabil de domeniul securității.

Strategiile Uniunii Europene pentru eliminarea acestor riscuri şi instabilități trebuie să utilizeze oportunitățile existente pentru evoluția constructivă a celor trei regiuni, aşa ca şi potențialul de stabilitate în alte părți ale Europei care se învecinează direct cu CSI, zona Marea Neagră - Marea Caspică, Estul Mediteranian şi Orientul Mijlociu.

În ciuda predominării riscurilor, unii factori pozitivi şi instrumente strategice ale Uniunii Europene acum pot fi enumerate ca contrapuncte:

- statutul de membru al Uniunii Europene a Greciei:

- apropierea negocierilor cu Bulgaria, România şi Slovenia, adăugînd implementarea Acordurilor europene cu aceste state la mijlocul anilor 1990. Un aspect specific al acestor relații în domeniul apărării şi securității este implementarea graduală a Politicii Europene Comune pentru Securitate şi Apărare (CESDP). Aspectele specifice sud-est europene ale CESDP în combinare cu diferite forme ale implicării NATO în regiune pot produce cele mai clare rezultate;

- discuțiile ascendente pentru implementarea Acordului de Stabilizare şi Asociere cu Croația şi Macedonia; perspectiva unei eventuale lansări a unor discuții de stabilizare şi negociere cu Republica Moldova şi eventual Ucraina; şi alte programe ale Uniunii Europene de ajutorare. Efectul de motivare, mobilizare ți organizare este real în cîteva state, accentuînd asupra stabilității şi cooperării chiar şi la acest stadiu al procesului.

- Statutul de membru candidat al Uniunii Europene pentru Turcia, alături de statutul de membru în Uniunea Vamală Europeană;

- Pactul de stabilitate pentru Europa de Sud-Est (iulie 1999);

- Crearea unei organizații regionale pentru liberul schimb şi cooperare economică;[215]

- Coordonarea eforturilor Uniunii Europene în Europa de Sud-Est cu alte inițiative regionale ca Inițiativa de Cooperare în Europa de Sud-Est (SECI), Organizația Cooperării Economice la Marea Neagră, etc.

Pactul de stabilitate şi negocierile cu Bulgaria şi România, ca şi procesul de stabilizare şi apropiere aplicat de către Uniunea Europeană în Europa de Sud-Est, accentuiază necesitatea unei edificări regionale, prevenire a conflictelor, reconstrucție post conflictuală şi reglementarea conflictelor. Principiul regionalității al Uniunii Europene reflectă tendința spre regionalism, stabilitate, cooperare şi integrare în Europa şi politicile de suport a dezvoltării lor pozitive în Europa de Sud-Est. Pe de altă parte, el de asemenea reflectă necesitatea comună a majorității statelor din Europa de Sud-Est şi Uniunea Europeană pentru securitate şi stabilitate pe o bază democratică. Edificarea regională este legată de strategiile de preîntîmpinare a conflictelor, reabilitare post-conflict şi reglementare a conflictelor.

Negocierile şi Procesul de Asociere şi stabilizare a Uniunii Europene cu statele din Europa de Sud-Est sînt reflecții instituționale ale principiului condiționalității. Ultimul reflectă, de asemenea, şi decalajul dintre structurile fundamentale ale unor state, aşa ca şi diviziunile teritoriale din Europa de Sud-Est. Iată de ce schimbările recomandate de către strategile Uniunii Europene sunt aşteptate să stimuleze schimbări pozitive, să contribuie la neutralizarea celor negative şi să promoveze ascensiunea care ar întări viziunea Uniunii Europene precum şi practicile de stabilitate şi prosperitate în Europa de Sud-Est. Rolul de hotar special în raport cu alți vecini ai Uniunii Europene - CSI, zona Marea Neagră - Marea Caspică, Estul Mediteranian şi Orientul Mijlociu - adaugă substanță la această abordare strategică.

Este necesar să se clarifice situația în care existentele dar deja învechitele relații de tipul războiului rece din economie, transport şi infrastructura comunicațiilor din Europa de Sud-Est trebuie să devină un component compatibil cu toată infrastructura transporturilor şi comunicațiilor europene. Politicile Uniunii Europene trebuie să fie structurate asupra reducerii fragilității proceselor de tranziție şi transformarea statelor în contribuabili neți ai potențialului economic al Uniunii Europene. Din aceste considerente Uniunea Europeană trebuie să se concentreze asupra politicilor investiționale, managementul eficient al asistenței financiare internaționale, reducerea şomajului, îmbunătățirea condițiilor de trai al tinerilor şi persoanelor în etate.

---

[215] *http://europa.eu.int/comm/enlargenet/report_io_99/composite/50.htm*

Bibliografie

Beyond EU Enlargement. The Agenda of Stabilization for Southeastern Europe. / Ed. W. van Meurs. - Gutrsloh, Bertelsman Foundation Publishers, Vol.I, 2000

Beyond EU Enlargement: The Agenda of Stabilization for Southeastern Europe. / Ed. W. van Meurs. - Gutersloh, Bertelsman Foundation Publishers, Vol. II, 2001

Balkan Regional Profile: the Security Situation and the Region Building Evolution of Southeastern Europe, Background Issue, March-April 1999 (http://www.isn.ethz.ch/isis)

Мошняга В. Политические партии и партийная система Республики Молдова: трансформационный контекст. // MOLDOSCOPIE. (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. – Chişinău: CE USM, 2003.

The Balkans and New European Responsibilities. Strategy paper presented to the special meeting of “the Club of teh three and Balkans”. - Brussels 29-30 June 2000, Bertelsmann Foundation, p.24-28

О РОЛИ НЕГАТИВНЫХ ПОСЛЕДСТВИЙ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В ФОРМИРОВАНИИ НОВОЙ ПАРАДИГМЫ ПОЛИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА[216]

Наталья СТЕРКУЛ
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский государственный университет
факультет международных отношений,
политических и административных наук
кафедра международных отношений,
преподаватель

Globalization as a qualitative new phase of development of international system and world economy (rapid economic growth; global market of goods, services, capital) is one of the most discussed questions in contemporary world; it became very popular not only in international relations but also in historical, political, socio-economical, ecological and technical sciences. The

[216] *Рецензент - доктор-хабилитат исторических наук, профессор Константин ЕШАНУ*

XXI century is a period of global challenges and responses for human civilization. The role of global problems in the process of the formation of new way of thinking is very important, particularly in the context of intensification consequences of globalization in the world and Republic of Moldova is not exception. New political thinking stands for a process in which we ought to recognize each other humanity as we move to solve complex problems dealing with social and political life, economies and global relations.

The article analyzes the changes in the political thinking and examines the impact of globalization on the internal development, national interest, and foreign policy. Now, when our country are in the transitional period (rebuilding the state, fostering democracy) which include such difficulties as attracting foreign investment, inflation, unemployment, influence of global process play special role for the future of its population both for a short-term and long-term perspectives. New way of thinking, based on the moral imperative, ideology of humanism and spiritual country is a real alternative to negative consequences of globalization. Contemporary issues present a greater challenge to the global interdependence system, and demand cooperation among societies and political actors around the world.

В результате политико-исторических изменений, которые произошли за последние десятилетия XX века, возникла новая реальность, с присущими ей быстрыми темпами развития, обострением противоречий общественного и технологического прогресса. Все это требует научного изучения как содержания процесса глобализации, тенденций его усиления и ускорения; рассмотрения сущности глобальных проблем человечества, так и принятия конструктивных мер для устранения таковых. В условиях глобализации, по мере накопления количественных изменений качественно преобразилась не только структура мирового порядка, но и сфера политического мышления.

На сегодняшний день, существует довольно обширное многообразие точек зрения относительно мульти- и монопарадигмальности как возможных будущих конструкций международной системы. Мы затронем вопрос о формировании новой парадигмы политического мышления, исторические предпосылки, которой обусловлены изменениями глобальной системы, который включает в себя социальные, философские, экологические и культурно-нравственные аспекты.

Необходимость привлечения внимания ученых к новым комплексным проблемам, носящим глобальный характер, также очевидна, как контакты естествознания и технических наук с гуманитарными дисциплинами. Многостороннее сотрудничество деятелей науки и политических

акторов на мировом уровне[217] должно осуществляться для поиска конструктивных альтернатив, с целью преодоления негативных последствий глобализации. Масштабы производства, ставшие угрозой природе, которая не способна более компенсировать его антропогенное воздействие, обусловили обогащение междисциплинарного характера методологии глобалистики, прикладных методов ее исследования и актуальных задач развития.

Попытки выявить сущность глобальных проблем, явившихся результатом всего хода современного общественного развития и выработать эффективную стратегию их решения без учета философско-мировоззренческого подхода и социально-политических аспектов, опираясь исключительно на специальные научные методы глобального моделирования, не увенчались успехом. Это относится, в том числе и к известным докладам Римского клуба, так как цели, определяющие стратегию глобального моделирования, не могут задаваться только методами частных наук, они определяются системой научного мировоззрения, должны быть научно-осознанными социальными целями.[218]

Большинство работ, которые были посвящены этой теме, как правило, исходили из статистической экстраполяции основных тенденций социально-экономического и научно-технического развития. Среди них можно выделить, труды П.Кууси "Человеческие качества"; бывшего президента Римского клуба А.Печчеи "Третья волна"; А.Тоффлера "Стратегия развития земной цивилизации", заложившего основы технократического общества; Ласло, сформировавшего главные цели развития человечества и многих других западных и российских ученых, работы которых опираются на обобщение поступательного развития человечества на протяжении всемирной истории в целом, а также выделяются философско-исторической масштабностью в освещении глобальных проблем и позволяют глубже понять общие закономерности социального прогресса прошедшего и нынешнего веков.

Это объясняет концептуальный базис новой парадигмы политического мышления, где основополагающими доминантами являются осознание перспектив цивилизации и осмысление того, что будущее планеты зависит от дальнейшей эволюции человеческого разума. Одним из ее фундаментальных основ является массовое осознание серьезности негативных последствий процесса глобализации, всеобщего понимания не-

---

[217] *См.: Mansbach R.W., Rhodes E. Global politics in a changing world. - New York, 2003, p.359.*

[218] *Современные международные отношения. Под. Ред. А.В.Торкунова. – Москва, РОССПЭН, 2001, с.11.*

обходимости выработки стратегии действий для преодоления их дальнейшего катастрофического развития.

Роль глобальных проблем современности в формировании нового политического мышления в республике Молдова велика, поскольку последствия глобализации чаще всего пагубно влияют как на развивающиеся страны, так и на страны с переходной экономикой (бывшие европейские социалистические страны и новые суверенные государства из бывшего СССР). В них, кризисы являются неотъемлемым атрибутом формирования новой ментальности, так как опыта самостоятельного развития практически не было, тенденции к изучению и анализу собственной политики начали эффективно разрабатываться относительно недавно. В Республике Молдова, хотя и отсутствует, на сегодняшний день, специализированный центр научного прогнозирования внешней и внутренней политики страны, необходимость в котором более чем очевидна, особенно в условиях европейской интеграции и ускорении глобализационных процессов, а также в виду глобальных политических кризисов, учебные и академические центры в области политической науки довольно многообразны.

В Молдавском государственном университете, факультет международных отношений, политических и административных наук является одним из основных научных центров в области политологических исследований, где функционируют: научно-исследовательская лаборатория социологии и политики; магистратура; докторантура и постдокторантура. Нельзя не отметить, Институт философии, социологии и права Академии наук Молдовы – специализированное научное подразделение в области политической науки, занимающееся как осуществлением научных исследований в различных областях современного политического знания, так и подготовкой исследовательских кадров. Кроме того, существуют: Институт политических знаний и международных отношений; Молдавский институт международных отношений; Государственная Академия публичного управления при президенте республики Молдова; Институт публичной политики.[219] Все это свидетельствует о формировании политического сознания – отражении политики социальными общностями и индивидами, о выработке новой парадигмы политического мышления в стране, о заинтересованности местного правительства вырастить грамотную политическую элиту, повысить компетентность граждан Республики.

---

[219] *Мошняга В. Учебные и академические центры Республики Молдова в области политической науки // MOLDOSCOPIE (Problemele de analiză politică). Partea XXV. – Chişinău, USM, 2004, c.7-11.*

Исследуя современные процессы преобразования нашего общества необходимо отметить пересмотр роли культурного и человеческого факторов, поскольку достижения общества определяются тем, как используется государством человеческий потенциал. Ценностная ориентация, прагматические навыки, культурные устремления и уровень подготовки людей являются сегодня чрезвычайно важными аспектами для развития страны. Политическое участие и социальная занятость граждан становятся более эффективными по мере консолидации политической и гражданской культуры, и расширения нового горизонта менталитета и ценностей. Таким образом, внедрение и продвижение традиций европейской культуры, дальнейшая поддержка развития учебных заведений в целях гармонизации национальных и цивилизационных процессов, играют особую роль.

В условиях глобализации, формирование нового мышления невозможно без учета глобальных проблем и вызовов современного мира, необходимо целостное миропонимание и осознание ценности жизни. Политико-экономические и социально-культурные трудности, которые переживает наша страна, типичны для многих государств постсоветского пространства.

Угрожающе растущие противоречия стран "переходной экономики", которые связаны с резким материальным расслоением городского населения, с усиливающимся конфликтом между богатством и бедностью, с ростом безработицы, особенно в сельских местностях, вызывающую стихийную миграционную экспансию в город и за рубеж. Потеря жизненных ориентиров многими людьми, особенно подрастающим поколением, что в совокупности с безработицей или неполной занятостью провоцирует правонарушения и преступность.

Нельзя не отметить, нерегулируемость систем городского хозяйства, с одной стороны, вызванная ростом нашей столицы, с другой – усугубляемая экономическим спадом в государствах. Спектр, такого рода, проблематики в республике Молдова довольно обширен и нуждается в незамедлительном принятии мер для полного или частичного устранения. Поскольку наша страна является молодым государством, находящимся в процессе переходного периода, ее всячески поддерживают международные организации и специализированные структуры.

В докладе Всемирного банка ″Финансирование мирового развития в 2004 году″, особое внимание уделялось существованию значительных диспропорций между странами и уровнем жизни населения в них. Была отмечена тенденция усиления притока частного капитала в развивающиеся страны, однако его распределение осуществлялось весьма нерав-

номерно, что привело к еще большему увеличению образовавшейся пропасти, подчеркивалась необходимость увеличения объема финансовой помощи. Темой Весенних совещаний 2005 года станет вопрос о том, как мобилизовать дополнительные ресурсы для развивающихся стран.

Для Республики Молдова деятельность Всемирного Банка играет весьма значимую роль. Его помощь, выраженная в форме, предоставленных кредитов на льготных условиях, для снижения уровня бедности в нашей стране, является довольно существенной. Недавнее утверждение Всемирным банком Национальной Стратегии экономического роста и снижения уровня бедности (СЭРСУБ) означает поддержку усилий молдавского правительства и стимулирование его деятельности.

Главным результатом системного мышления, на котором основана новая парадигма, стала потребность в уходе от старых стереотипов, прежних подходов, т.е., через радикальную конверсию политического мышления. Оно позволяет рассмотреть современный мир как взаимосвязанную единую систему, в которой нельзя решать проблемы отдельной части вне общего целого. В этом направлении ООН были сделаны некоторые глобальные разработки, суть которых заключается в обеспечении максимального международного сотрудничества и взаимопомощи в ходе процесса устранения существующих общемировых проблем.

Их можно рассмотреть в двух взаимозависимых плоскостях: во-первых, как потребность каждого отдельного государства найти свою модель устойчивого развития, во-вторых, необходимость решения локальных задач как части глобальной проблемы человечества. С теоретической точки зрения, ООН сконструировала модели устойчивого развития, осуществление которых возможно только путем построения множества локальных микромоделей, изначально задумываемых не изолированно, а как подсистемы конструируемой макросистемы.

Практически, данная концепция начала осуществляться под видом нового проекта "Глобальный договор", который Программа развития ООН инициирует в Молдове. Этому была посвящена прошедшая в Кишиневе в 2004 году конференция на тему "Корпоративная социальная ответственность - ключевой источник развития Республики Молдова", в работе которой участвовали представители местных и иностранных компаний, работающих в Молдове. В ходе нее было отмечено, что в современных условиях сотрудничество между частными компаниями и Правительством становится особенно важным, так как сложность стоящих перед государством задач такова, что решения принятые разрозненно малоэффективны.

Вместе с тем, несмотря на экономический рост последних лет, по-прежнему остается множество проблем. В частности речь идет о сокращении бедности в стране, проведении коренных экономико-политических и институциональных реформ. Именно поэтому, запуск, такого рода, проекта особенно важен в сложившихся условиях.

Суть "Глобального договора", инициатива заключения которого принадлежит генеральному секретарю, ООН Кофи Аннану, который впервые предложил его в своем выступлении на Всемирном экономическом форуме в 1999 году состоит в следующем. Генеральный секретарь ООН предложил руководителям деловых кругов присоединиться к проекту, который базируется на десяти универсальных принципах в сферах прав человека, труда, окружающей среды и борьбы с коррупцией, а также на Всеобщей декларации прав человека, декларации Международной Организации Труда, который объединит компании с учреждениями ООН. "Глобальный договор" предполагает достижение более высокого уровня социальной ответственности, что будет способствовать созданию более устойчивой глобальной экономики.

Некоторые участники конференции уже определились и высказали свою заинтересованность в участии в ″Глобальном договоре″. В качестве партнеров частных компаний со стороны государства выступят министерства экономики, труда и экологии. К работе также будут привлечены неправительственные организации и научные центры[220].

Следует отметить, что деятельность Республики Молдова в рамках ООН способствует динамизации участия нашего государства в международной жизни, развитии и расширении отношений дружбы и сотрудничества с членами международного сообщества. В качестве члена ООН, Республика Молдова приняла международные стандарты и нормы, присоединившись к более 30 конвенциям и договорам Организации Объединенных Наций. В их числе - особо важные международные акты, касающиеся защиты основных прав и свобод человека, борьбы с распространением ядерного оружия, с международным терроризмом, с нелегальной торговлей наркотиками и загрязнением окружающей среды. Республика Молдова уверенно ступила на путь полной интеграции в европейское сообщество, углубляя в рамках ООН свои отношения с международными организациями и участвуя в разработке региональных и мировых стратегий устойчивого развития.

---

[220] *Амабаева Е. Социальная ответственность корпораций,* *http:// www.moldova.ru/index.php?tabName=articles&owner=44&ind=570*

Кроме того, как член ООН Республика Молдова получила финансово-техническую помощь, необходимую для дальнейшего развития демократических реформ в процессе перехода к рыночной экономике. Особое место в наших отношениях с программами и фондами ООН занимает "Программа по развитию - основной источник финансирования устойчивого человеческого развития". Объем средств, выделяемых ПРООН нашей стране, постоянно рос, так, с 1999 по 2001 год, он увеличился в три раза по сравнению с 1997 - 1999 годами[221].

Помимо помощи, предоставленной международными структурами, правительство республики, понимая, необходимость улучшения инвестиционного климата страны пытается решить этот вопрос путем организации инновационных мероприятий. В 2004 году прошел Международный инвестиционный форум "Молдова, открытая для международного бизнеса". В качестве его организаторов выступили Министерство экономики и Организация по продвижению молдавского экспорта. Основной целью данного мероприятия была возможность продвижения инвестиционных вливаний, которые Молдова предоставляет потенциальным зарубежным инвесторам. Это позволит помимо привлечения новых инвесторов, расширить внешнеторговые связи, а также увидеть нашу страну в новом ракурсе, в виду изменений произошедших внутри нее за последнее десятилетие.

Участие в Форуме приняли более 120 частных и инвестиционных компаний из 20 стран, в том числе, из Италии, Франции, Великобритании, Греции, Германии, США, Турции, а также порядка 300 представителей правительства Молдовы, международных финансовых организаций, программ поддержки инвестиций, внедренные правительствами других стран, местными компаниями, дипломатическим корпусом. В рамках мероприятия была проведена "Ярмарка инвестиционных проектов", на которой были представлены 40 проектов, затрагивающие пять секторов экономики, разработанных местными компаниями, в частности, в области сельского хозяйства и перерабатывающей промышленности, информационных технологий, строительства, туризма.

Это отличный показатель, особенно если учесть тот факт, что с 2000 года по сегодняшний день, наибольшее число инвестиций затрагивает такие виды деятельности как связь и транспорт, а также электроэнергия, газ и водоснабжение, иной спектр мало интересовал иностранных инвесторов. Потребность в инвестициях действительно высока,

---

[221] *Интервью журналу "ООН в Молдове" по случаю 10-й годовщины вступления Республики Молдова в ООН, http:// www.voronin.md. 24 декабря 2004*

ведь многие идеи и проекты прекрасно продуманы, спроектированы и нуждаются в претворении в жизнь, а средств недостает. Кроме того, спектр областей, в которых необходимы модификации и инновации настолько велик, что без инвестиционных вкладов не обойтись.

Таблица 1. Баланс инвестиций (млн. лей) по годам

Основные области экономической деятельности	***2000***	***2001***	***2002***
Сельское хозяйство	60,2	113,7	159,9
Электроэнергия, газ, водоснабжение	225,5	407,2	287,3
Строительство	31,4	32,8	34,7
Оптовая и розничная торговля	159,1	182,9	181,8
Гостиницы и рестораны	21,9	30,2	86,3
Транспорт и связь	770,7	562,4	871
Финансовое посредничество	22,3	56,8	72,2
Государственное управление и оборона; обязательное социальное страхование	12,6	23,6	27,7
Образование	37	45,9	51,7
Здравоохранение и социальные услуги	5,8	1,8	8,9

Вывод, относительно политико-экономической направленности развития Республики Молдова, способности решения, стоящих перед ней трудностей комплексного социально-экономического характера, в контексте преодоления глобального разрыва между развитыми и развивающимися странами, улучшения жизни в стране, росте основных показателей, основан на выработке политического мышления направленного на международное сотрудничество и кооперацию в решении назревших проблем. Формирование новой парадигмы отражает концепцию целостности международной системы, в которой Молдова занимает определенную нишу.

Помимо экономической отсталости, в Республике Молдова довольно остро стоит экологическая проблема - чистота атмосферного воздуха оставляет желать лучшего, его санитарное состояние в наиболее крупных городах республики довольно плачевно. Природные ресурсы страны разнообразны и образуют главные природные богатства, а наличие больших площадей плодородных почв издавна обеспечивали рентабельность многих отраслей сельского хозяйства.

Поэтому с целью охраны, сохранения и повышения почвенного плодородия в республике применяется целый комплекс агротехнических и гидротехнических мелиоративных мероприятий. Несмотря на это,

согласно официальным статистическим данным 2002 года 1 миллион гектаров (га) почв из существующих 2,5 миллионов га истощены, а 300 тысяч га исключены из сельскохозяйственного оборота из-за высокой степени деградации.

Для Молдовы как аграрного государства такие потери весьма значительны. Возможности расширения площади под сельскохозяйственные культуры исчерпаны, ввиду того, что Молдова относится к тем регионам, где земледелие возникло очень давно, а воздействие человека на природу на протяжении многих столетий сильно видоизменило природные условия ее территории. Ухудшение состояния почвенного покрова, от которого зависят процессы поглощения и отражения солнечной радиации, кругооборот влаги между сушей и атмосферой, состав и режим водного и воздушного бассейнов, биологическая продуктивность водоемов отрицательно, сказывается не только на плодородии, но и на качестве полезности выращенных культур.

Республика бедна водными ресурсами, поэтому первостепенной задачей является их рациональное использование и охрана, несмотря на это воды реки Днестр, которая является главной водной артерией страны, значительно загрязнены, их экологические условия ухудшились в 90-е годы XX века в 30 раз, а на сегодняшний день, согласно прогнозам экологов, в 50 раз. Трудности водообеспечения в целом, могут стать дестабилизирующим фактором в XXI веке, обуславливающем неустойчивость развития цивилизации.

В 2002 году Республиканское управление по гидрометеорологии и контролю природной среды Молдовы, отмечало, что обеспечение питьевой водой по-прежнему одна из главных экологических проблем Республики Молдова. Только 60% городов Республики Молдова обеспечиваются качественной водой. Данная проблема, на сегодняшний день, поглотила 4 млрд. жителей Земли, именно поэтому ООН провозгласила 2003 год – ″годом пресной воды″. По специальным прогнозам, в ближайшие несколько лет, количество населения, испытывающее ее недостаток, будет возрастать.

Если говорить о причинах истощения водных ресурсов, прежде всего, это расширение потребления воды увеличивающимся населением и растущей экономикой, в результате чего ухудшаются показатели водообеспеченности. Кроме того, пресной воды удовлетворительного качества становится меньше не только в относительном, но и в абсолютном

измерении, а она, как известно, является невоспроизводимым природным ресурсом.[222]

Таким образом, в мире наблюдается ухудшение общего состояния воды, (тогда как ее глобальное потребление удвоилось между 1940-1980 гг., а затем к 2000 году, показатель снова возрос вдвое) вплоть до исчезновения малых рек, сокращения водоотбора в крупных водоемах. Леса, в условиях сильно развитых эрозионно-оползневых процессов и высокой плотности населения играют важное природоохранное, эстетическое и санитарно-оздоровительное значение. Несмотря на это, ежегодно раскорчевываются до 20 тыс. гектаров лесов, тогда как засаживаются им только 1 тыс. гектаров.

Общее потепление климата (парниковый эффект)[223], вызванный накапливанием в атмосфере углеродов в результате сжигания огромного количества масс ископаемого топлива и древесины также особенно беспокоит экологов. Ситуация, сложившаяся в стране затрагивает все сферы жизни людей, их материальную базу, а также область морально-этического отношения к природным богатствам. Ввиду этого необходимо: рациональное использование всех видов природных ресурсов (земельных, климатических, минерально-сырьевых и т.д.), а также их воспроизводство, улучшение и систематическая охрана; правильная организация природопользования и соблюдение всех экологических норм со стороны современного производства; развитие культуры бережного отношения у широких масс населения.

Согласно Закону о бюджете на 2002 год, ассигнования на охрану окружающей среды и поддержание в целом фауны, флоры и других компонентов биологического разнообразия, составляют 0,4 процента доходов. Экологи утверждают, что в других странах эта сумма в десять раз больше. Ввиду этого, Программа развития ООН в Молдове намерена частично увеличить финансирование для сохранения флоры и фауны страны, что непосредственно благоприятно отразиться на экологической обстановке в целом.

Теоретический анализ роли глобальных проблем и негативных аспектов глобализации посредством комплексного рассмотрения степени их сложности представляет собой важнейшую концептуальную основу формирования новой парадигмы политического мышления в Республике Молдова. Зачатки ее становления в современном обществе нуждают-

---

[222] *Данилов–Данильян В. ООН предупреждает: дефицит пресной воды опасен для человека. // Международная жизнь 2003, №6, с.140-151.*

[223] *Rourke J.T., Boyer M.A. International politics on the world stage, brief – New York-1989, p.416.*

ся в качественном изучении, поскольку новая ментальность способна мобилизовать ценностные и нравственные ориентиры, основанные на культурных нормах и традициях для решения проблем глобального характера, что особенно важно в контексте усиления глобализационных процессов, отражающихся на развитии республики.

Библиография

Амабаева Е. Социальная ответственность корпораций (http://www.moldova.ru/index.php?tabName=articles&owner=44&ind=570)

Данилов–Данильян В. ООН предупреждает: дефицит пресной воды опасен для человека. // Международная жизнь, 2003, №6, с.140-151.

Интервью журналу ″ООН в Молдове″ по случаю 10-й годовщины вступления Республики Молдова в ООН, (http: // www.voronin.md, 2004, 24 декабря).

Мошняга В. Учебные и академические центры Республики Молдова в области политической науки. // MOLDOSCOPIE (Problemele de analiză politica). Partea XXV. – Chisinau: USM, 2004, с.7-11.

Mansbach R.W., Rhodes E. Global politics in a changing world. - New York, 2003.

Rourke J.T., Boyer M.A. International politics on the world stage, brief. – New York, 1989.

Современные международные отношения. Под. ред. А.В.Торкунова. – Москва, РОСПЭН, 2001.

Тоффлер Э. Метаморфозы власти: знание, богатство и сила. – Москва, АСТ, 2001.

MOLDOSCOPIE

(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

№1 (XXVIII), 2005.

REVISTA ŞTIINŢIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 14.03.2005. formatul 60x84 $^{1}/_{16}$.
Coli de tipar 10,0. Coli editoriale 10,0.
Comanda 60. Tirajul 50 ex.

Centrul Editorial al USM.
Str. A.Mateeevici, 60, Chişinău, MD, 2009